

Dr. MIRKO KISOVEC

**DIPLOMATSKI
PRETSTAVNICI**

B E O G R A D   1939

S A D R Ž A J

	Strana
Uvod	3
Istorija diplomatiјe	5
Pravo poslanstva	16
Organizacija diplomatske službe	39
Istorijat organizacije srpske diplomatske službe	52
Razne vrste diplomatskih misija	80
Klase i rang diplomatskih pretstavnika	87
Pratnja diplomatskog pretstavnika	102
Početak i kraj diplomatske misije	105
Diplomatske privilegije	119
Diplomatska sprema	144
Bibliografija	157
Članci i rasprave	159

U V O D

Diplomatija — nauka i veština vođenja spoljnih odnosa — stara je koliko i čovečanstvo samo. Ma da su nazivi diplomata i diplomatička u opštoj upotrebi tek od XVIII. veka, u sva vremena i kod svih naroda postojala su i postoje pravila koja se odnose na saobraćaj sa drugim narodima. Što su narodi bili na višem stepenu kulture i češće dolazili u dodir sa svojim susedima, to su ta pravila dobivala određeniji oblik.

Ima pisaca koji smatraju da će međunarodno pravo arbitražom i međunarodnim sudovima s vremenom sasvim zameniti današnju diplomatičku aktivnost. Bez obzira na to, da li bi u ovakvom slučaju diplomate mutatis mutandis postali nepotrebni, mi možemo samo da ukažemo na okolnost da svetska diplomatska aktivnost nije nikada bila življia nego danas. Mislimo da ima već u tom faktu dovoljno opravdanja, da se bar opšte pozabavimo diplomatskim predstavnicima, licima koja su nosioci te aktivnosti.

ISTORIJA DIPLOMATIJE

Istorija diplomatiјe obično se deli u dva perioda koja razgraničava XV. vek. Tek od XV. veka dalje javljaju se uporedo sa stvaranjem velikih centralističkih država i stana diplomatska pretstavnštva u Zapadnoj Evropi te počinje istorija diplomatiјe u modernom smislu te reči.

Ipak već u Starom veku nalazimo veoma razvijeno diplomatsko pravo. Iskopine učinjene u Tel-el-Amarnu krajem prošlog veka svedoče o intenzivnoj diplomatskoj prepisci egipatskih faraona sa ostalim vladarima ondašnjeg civilizovanog sredozemnog sveta još u XIV. veku pr. Hr. Većina tih dokumenata pisana je na asirskom koji je u to vreme bio diplomatski jezik, kao što je to danas francuski.

Atina slala je za vreme Periklove vlade svoje poslanike u Perziju, a Aleksandar Veliki primao je poslanstva od Skićana.

Kautilya, ministar indiskog cara Candragupte (326—298 pr. Hr.), savremenika Aleksandra Velikog, ostavio nam je u svome delu Artha-Çâstra (Nauka o dobiti) čitav sistem međunarodnog prava i diplomatske veštine. Kako on sam kaže, to je delo kompilacija još starijih autora.¹⁾

Nepovrednost poslanika jedno je od najstarijih pravila međunarodnog prava uopšte. O njoj Geršić s pravom kaže da je „jedno pravilo međunarodnog prava, koje je najstarijega datuma među svim njegovim pravilima i koje se priznaje i vrši od strane svih naroda i plemena bez razlike vremena i stupnja kulturnog razvića; nijedno se drugo načelo i pravilo međunarodnog prava ne može pohtiti tako opštim i svestranim priznanjem i primenom.“²⁾

¹⁾ Kâlidâs Nâg: Les théoriés diplomatiques de l'Inde ancienne et l'Arthaçâstra.

²⁾ Geršić: Današnje diplomatsko i konsularno pravo, str. 105.

Rimljani kao narod eminentno pravničkog duha doveli su poslaničko pravo na vrlo visok stepen razvitka. Oni su u svoje doba najpreciznije izrekli i obrazložili načelo poslaničke nepovredivosti, koje je u Starom veku, pa još duboko u Novi vek bilo jedno od najvažnijih poslanikovih atribucija. Lična bezbednost bila je nekad od mnogo većeg značaja nego danas, pošto pojedinac, a naročito stranac, nije još bio opšte pravno zaštićen, kao što je to danas u civilizovanim zemljama.

U Justinianovim pandektima kaže se:

„Si quis legatum hostium pulsasset, contra ius gentium id commissum esse existimatur, quia sancti habentur legati...“ (1. 17. Dig. de legat. 50, 7.).

Rimski senat osudio je 100 god. pre Hr. na smrt Saturnina, zato što je teško povredio poslanika kralja Mithridata.¹⁾

U Starom veku poslanici nisu pretstavljali neku naročitu klasu državnih službenika i svako pogodno lice moglo je biti naimenovano za poslanika.

Taj elasticitet u izboru poslanika očuvao se donekle i do danas. Za položaj šefa diplomatskog pretstavnštva ne traže se obično nikakvi specijalni uslovi: godine službe, ispiti itd. kao što je to slučaj kod podređenog mu diplomatskog osoblja.

U političkom haosu na početku Srednjeg veka jedino Vizantija nastavlja bez prekida, naravno sa nešto istočnjačke primesi, tradicije starog carskog Rima. U Carigradu postojalo je naročito nadleštvo, danas bi rekli Ministarstvo inostranih poslova, davno pre nego što je takva institucija bila poznata u ostaloj Evropi.

Za vreme njihovog boravka u Carigradu strana poslanstva bila su smeštena o državnom trošku u za tu svrhu namenjenoj palati i za njih se brinuo naročiti ured nazvan nadleštvo za varvare (Skrinion Barbaron).

---

¹⁾ Geršić: op. cit. str. 105. nap. 2.

Svi su strani poslanici bili pod tajnom paskom. Kod svojih pokreta imala su pratnju, ne toliko radi lične zaštite, koliko da se ograniči njihovo slobodno opažanje i spreče nepoželjni razgovori.

No i položaj samih vizantiskih diplomata nije bio uvek zavidan. Svršivši svoj zadatak oni nisu nikad bili sigurni kako će rezultat njihovih pregovora biti primljen u Carigradu. Vizantiski vladari često su svoje diplomatske emisare, s kojima nisu bili zadovoljni, osuđivali da budu oslepljeni.

Već u V. veku po Hr. javljaju se i stalni Papini predstavnici na vizantijskom dvoru, izv. apocrisiarit ili responsales. S vremenom se u tom pogledu praksa tako razvila da se je otsustvo ili opozivanje takvog aprocrisiarija smatralo već kao raskid prijateljskih odnosa. Kad je u VIII. veku došlo do shizme, onda je prestalo i Papino stalno predstavništvo u Vizantiji.

Ti stalni Papini predstavnici nalazili su se doduše već u ranom Srednjem veku i na ostalim evropskim dvorovinama, ali njihov karakter bio je pretežno crkveni, te se s toga obično i ne smatraju kao pravi poslanici u međunarodno-pravnom smislu.

Tek krajem Srednjeg veka diplomatija se javlja kao stalež i to u italijanskim slobodnim gradovima.

Bogate italijanske gradske republike imale su zbog svojih razgranatih trgovačkih interesa potrebu, da putem svojih predstavnika održavaju veze sa mnogim stranim zemljama, naročito na Istoku, gde su se (u Vizantiji) kako izgleda Italijani usavršili u diplomatskoj veštini.

Još u vreme krstaških ratova pojavljuju se mletački konzuli (baiuli) u Levantu. U XIII veku postoji već organizovana mletačka diplomatska služba, regulisana naročitim uredbama i pravilnicima. Mletačka diplomatska organizacija najznamenitija je u to doba, nju zovu „école et pierre de touche des ambassadeurs“.¹⁾

---

¹⁾ Geršić, op. cit., str. 120; G. Stuart: Le droit et la pratique diplomatiques et consulaires, str. 470.

Čuveni su izveštaji mletačkih poslanika (Relazioni Venete), koje su oni podnosili po završetku svoje misije i u kojima je prikazano celokupno političko i privredno stanje strane zemlje i njenih odnosa sa Mlecima.

Sem Mletaka i drugi su trgovački gradovi poznati zbog svog rano razvijenog diplomatskog saobraćaja, tako Firenca, Piza, Genova, Amalfi, Milano, pa i Dubrovnik.

Kao što kaže Genet „Dubrovnik je pored Mletaka velikom veštinom svojih agenata postigao neverovatnu moć i kroz četiri veka uspevao uprkos suparništvu svojih moćnih suseda“¹⁾.)

Neko vreme Florentinci su uživali takav glas kao veštiti diplamate, da je n.pr. prilikom velikog crkvenog jubileja 1300. godine u Rimu među poslanicima suverena, koji su došli da se poklone papi Bonifaciju VII. bilo dvanaest Florentinaca, koji su sem raznih italijanskih država i državica predstavljali i vladare Francuske, Engleske, Česke, Rusije, tatarskog kana, itd.

Znameniti italijanski pisci i pesnici, kao Dante, Petrarca, Boccaccio i Macchiavelli dobivali su važne diplomatske misije od Florentinske republike.

Francuska, kao što je nekad imala u svojoj diplomatskoj službi jednog Chateaubrianda, ima u njoj danas književnike svetskog glasa, kao što su Paul Claudel i Paul Morand.

Kako su se značaj i uloga diplomatičke u toku istorije menjali, vidi se najbolje iz činjenice, da Luj XI. (1461—1483) nije mogao u jednom momentu da si nađe drugog diplomatskog predstavnika za Holandiju do svog ličnog berberina. Niko drugi nije htio da se primi tog zvanja zbog rđavog glasa koji je tada uživala diplomacija.²⁾

Uvođenje i širenje stranih poslanstava otežavalo je ispočetka krajnje nepoverenje prema poslanicima uopšte,

¹⁾ Genet: *Traité de diplomatie et de droit diplomatique*, str. 19; Karović: *Diplomacija*, str. 16.

²⁾ Krauske: *Die Entwicklung der ständigen Diplomatie*, str. 219; Karović, str. 138.

Za njih se držalo da su „privilegovani špijuni“ i opasni za mir i poredak države u koju dolaze. Smatralo se prema tome, da ih treba što kraće vreme trpeti u zemlji i što pre otpratiti iz nje, pošto „nije nikakvo zadovoljstvo gledati špijune u svojoj kući“, kao što je govorio i sam Luj XI.¹⁾ Pa i sami diplomate nisu mnogo bolje govorili o svome pozivu. Jedan engleski diplomat pod Jakovom I. Sir. Henry Wotton ovako je definisao poslanika: „Legatus est vir bonus pergre missus ad *mentiendum reipublicae causa.*“²⁾

Vladari su bili nepoverljivi ne samo prema stranim poslanicima, već i prema vlastitim. Otuda i dolazi, da n. pr. po mletačkim diplomatskim pravilima, koja su usvojena i u drugim državama nijedan poslanik nije smeо primiti u inostranstvu ma kakve poklone i nije mogao ostati na položaju u jednoj zemlji više od dve (doknije tri) godine.

Ipak posle Westfalskog mira 1648. g., s kojim dolazi jedan period političke ravnoteže i mira u Evropi, ustanova stalnih poslanstava na osnovu uzajamnosti potpuno se odomaćila. Kao što rekosmo tome je mnogo doprinelo obrazovanje i konsolidovanje velikih nacionalnih država sa jakom centralnom vlašću (kao Francuska, Engleska, Španija itd.)

Razvitku te ustanove mnogo je doprineo i čuveni ministar Luja XIII., kardinal Richelieu, koji je prvi u Francuskoj osnovao posebno Ministarstvo inostranih poslova. I njegov naslednik pod Lujem XIV., kardinal Mazarin mnogo je uradio u tom pravcu. Pod njihovim vođstvom, Francuska zauzima u političkom i kulturnom pogledu vodeće mesto na kontinentu, a njena diplomatska organizacija postaje uzor drugim državama. Latinski jezik, do tog vremena jezik diplomata i uopšte međunarodni jezik obrazovane klase ustupa u diplomatskoj svoje mesto francuskom.

Već 1676. g. na kongresu u Nimwegenu sve se konferencije drže na francuskom jeziku. Na Bečkom kon-

¹⁾ Krauske, str. 13; Geršić, str. 122.

²⁾ Krauske, str. 15; Nys: *Les origines du droit international*, str. 335; Geršić, str. 123; Stuart, str. 524.

gresu 1815. g. i Pariskom kongresu 1856. g. govorilo se isključivo francuski.

Ruska vlada služila se francuskim jezikom ne samo u odnosima sa stranim vladama, već i u prepisci sa vlastitim predstavnicima u inostranstvu.

Taj svoj primat zadržao je francuski jezik sve do Svetskog rata, kada mu ie zbog raširenosti po čitavom svetu kao ozbiljan rival, iskrisnuo engleski jezik. Većina novijih međunarodnih ugovora, kao n.pr. Pakt Društva Naroda, redigovana je već istovremeno na francuskom i engleskom jeziku. Obadva jezika zvanična su u Društvu Naroda. Ipak, diplomatska prepiska između država još uvek se najčešće obavlja na francuskom.

Od evropskih država najdochije su ušle u redovne diplomatske odnose sa drugim zemljama Rusija i Turska.

Što se Rusije tiče, njeni odnosi sa Zapadnom Evropom postali su redovniji tek početkom XVIII. veka. Iz verskih razloga pravoslavna Rusija nije održavala u prvo vreme veze sa latinskim Zapadom, već skoro isključivo sa Vizantijom. Te veze Rusije sa Vizantijom počinju u drugoj polovini IX. veka i traju sve do pada Vizantijskog carstva. Već 911. g. zaključen je ugovor o prijateljstvu i trgovini između kijevskog kneza Olega i vizantijskog cara Lava VI. Ali i u tim odnosima poslata su samo specijalna i prolazna poslanstva.

Sa ostalom Evropom Rusija dugo vremena nije imala diplomatskih odnosa i tek u XV. veku Moskva počinje prigodno da šalje poslanike u zapadne države, ponajviše kad je tražila pomoć i savez u borbama sa Poljskom, Švedskom i Turskom. No i ta su izuzetna poslanstva imala retko kad uspeha i to u znatnoj meri zbog neobičnog i oholog ponašanja ruskih poslanika, koji su svoje preziranje zapadno-evropskih običaja i etikete izražavali veoma upadljivo i na uvredljiv način.

Da navedemo jedan primer: Simonovski, koji je 1682. g. poslat u Berlin, da objavi smrt cara Feodora III. i stupanje na presto Petra I. uporno je zahtevao, da se pruski kurfürst pri pomenu careva imena podigne sa svog mesta i da skine svoj šešir. Pored toga nije htio da poljubi kur-

fürsta u ruku, kao što je to bio onda običaj, niti je htio da piće u njegovo zdravlje.¹⁾

Prvi odnosi Rusije sa inostranstvom poticali su uvek iz inicijative stranaca, koji su iz trgovačkih interesa došli u zemlju. Tako se rano počinju useljavati okretni engleski trgovci a sa njima dolaze i konzularni i diplomatski predstavnici Engleske. Već početkom XVI. veka Engleska ima u Moskvi svog konzula a polovinom XVII. veka i stalnog diplomatskog predstavnika.

Tek za vlade Petra Velikog prodrlo je shvatanje o potrebi stalnih diplomatskih odnosa sa stranim državama i na ruski dvor. Posle mira u Nystadtu 1721. g. između Rusije i Švedske, počeli su redovni međunarodni odnosi između Rusa i Evropskog zapada i Rusija je primljena kao punopravni član u kolo evropskih država. Od tog vremena nijedno znatnije međunarodno pitanje nije se moglo rešavati bez njenog učešća.

Kao u Rusiji, tako su i u Turskoj dugo postojale smetnje za redovne diplomatske odnose s njom. Sve do kraja XVIII. veka Turska se nije mogla odlučiti da i ona na osnovu uzajamnosti akredituje svoje stalne poslanike kod stranih dvorova, ma da su druge države takve stalne poslanike već odavno imale kod nje akreditovane.

U prvo doba turske najezde vladalo je i među hrišćanskim državama mišljenje, da sa Turcima, kao neprijateljima svih hrišćana ne treba uopšte imati nikakvih redovnih odnosa. Jedino Mleci su u tome činili izuzetak i imali već u početku XVI. veka svog stalnog diplomatskog predstavnika u Carigradu. Posle njih dolazi uskoro François I. koji ma da po tituli „roi très chrétien“ (rex christianissimus), u borbi sa Karлом V. kao prvi od hrišćanskih vladara stupa u vezu sa Portom. Zatim počinju i druge države da šalju svoje poslanike kod Porte.

Položaj stranih poslanika u Carigradu bio je dugo vremena, sve do polovine XVIII. veka, veoma težak i mučan. Turci su imali prema njima veliko nepoverenje i

---

¹⁾ Geršić, str. 140.

nalazili da su od njih najbolje zaštićeni, kad ih drže pod katancem i stražom.

Kao karakterističan primer postupanja prema stranim poslanicima, navećemo, po Geršiću, slučaj poslanika kralja Ferdinanda, Laskyja, koji je došao u Carigrad 1539. g. Njegovoj pravnici bilo je pod pretnjom smrtne kazne zabranjeno, da se udaljava iz određene kuće i da se ma s kiin sastaje. Kroz mesece dnevnik jadnog diplomata glasio je lakonski: „Nemo ad me permissus est, mansi itaque solus“ (Nikoga k meni ne puštaju i tako ostao sam).¹⁾

Ma da je Francuska inače uživala privilegovani položaj kod Porte, nije ni njenim poslanicima u tom pogledu išlo bolje.²⁾ Da navedemo samo jedan primer iz XVII. veka.

Francuskom ambasadoru u Carigradu, Jeanu de la Haye poslato je od Mlećana, sa kojima je Porta baš pregovarala o miru, jedno šifrovano pismo koje su Turci na putu uhvatili i poslali u Jedrene gde se nalazio sultan. Sultan je odmah pozvao ambasadora da dođe k njemu u Jedrene i lično mu objasni stvar. Sprečen godinama i bolešću da putuje, ambasador je poslao svog sina Denisa sa trgovачkim sekretarom ambasade (drugi sekretar u čiju nadležnost je spadala šifra našao je za umesno, da pred srdžbom velikog vezira, strašnog Muhameda Kuprili, pobegne iz Turske).

Denis de la Haye pozvat je odmah po dolasku u Jedrene pred Divan i tamo podvrgnut unakrsnom saslušanju. Ohol i osoran ton u kojem su mu stavljana pitanja izazvao je mladog čoveka na jednak odgovor. Razjaren, veliki vezir naredio je baš-čaušu, da udari Francuza po ustima, što je taj učinio takvom snagom, da je de la Haye-u izbio dva zuba. Zatim su mladog Francuza zatvorili u mračan i menljiv zatvor. Njegovog oca također su nešto docnije doveli u Jedrene i bacili u tamnicu. Tamo su obojica ostala dok je prošla srdžba velikog vezira.

No tek što su se vratili u Carigrad stigoše vesti da je jedna francuska lađa pobegla sa turskom robom. Za uzvrat

¹⁾ Krauske, str. 21 i dalje, Geršić, str. 149.

²⁾ Krauske, ibid.

nesretni stari ambasador opet je bačen u zatvor, ovaj put u Sedam kula, gde je ostao dva meseca.

Poslanici u Carigradu smeli su nekad stanovati sanio u izvesnim, za njih određenim delovima grada i bilo je strogo zabranjeno da se sastaju jedan s drugim.¹⁾

Nepoverenje prema njima pokazivalo se vrlo drastično i prilikom svečanih audijencija kod sultana. Pre audijencije poslanik je morao skinuti svo oružje, pa čak i bezopasni paradni mač i obući naročito „divansko odelo“, a to je bio jedan turski kaftan sa veoma širokim rukavima, koja su stalno dva kapidži-baša (dvorjanina) čvrsto držala i tako vodila poslanika pred sultana. Pri tom su ga njegovi pratioci svakog časa povukli za rukave i prinuđivali na duroke poklone. Ta se istočnjačka etiketa održala do početka XIX. veka. Slične zahteve u pogledu etikete stavio je i kineski dvor još sredinom prošlog veka skupljenim pretstavnicima velikih sila, kad su trebali da budu primljeni u audijenciju kod kineskog cara.

Diplomatska prepiska bila je u Turskoj pod stalnim nadzorom i teško onome poslaniku koji bi u svojim pismima rekao nešto što se Visokoj Porti ne bi svidelo; taj bi posle dobio vremena da o svojoj „grešci“ razmišlja zatvoren u Jedikuli (Zamku sedam kula). Jedna je kula tog zamka dobila čak i ime „Kula ambasadora“.

Ponekad je Porta naređivala, da se svi saobraćajni putevi zatvore, tako da je poslanicima onemogućena svaka veza sa njihovim zemljama.

Tek kad je u XVIII. veku njihova sila počela naglo opadati, Turci su postepeno promenili taj svoj postupak prema stranim poslanicima, pokušavajući jedino da što duže održe opisani ceremonijal pri prijemu na sultanovom dvoru. No i pored toga Turska je sve do početka XIX. veka zatvarala u Zamak sedam kula poslanika sile s kojom se zaratila. Katkad je to učinila i kao represaliju za stvarno ili navodno učinjenu krivicu i kad je koju silu htela da uceni njenim poslanikom kao taocem.

---

¹⁾ Geršić, str. 149.

Tek 1827. g. u doba zapleta sa velikim silama zbog grčkog pitanja, Turska izričito izjavljuje poslanicima Austrije i Pruske, da „Zamak sedam kula“ ne postoji više.¹⁾

Porta se naročito dugo opirala tome da primi stalnog poslanika Rusije, čije su joj rastuća moć i pretenzije prema pravoslavnim narodima Otomanskog carstva ulivale samo strah i nepoverenje. Dok su druge države već odavno imale svog stalnog poslanika kod Porte, prvi stalni ruski predstavnik dolazi u Tursku tek 1701. g. Turcima je još i posle toga stalni ruski poslanik bio trn u oku, te je Rusija morala naročitim odredbama prilikom sklapanja raznih ugovora sa Turskom, da si osigura pravo da drži poslanika u Carigradu i obavezu Porte da mu priznaje sva prava koja imaju poslanici ostalih najviše povlašćenih država. (Tako u Beogradskom ugovoru o miru 1379. g. i Kučuk-Kajnardžiskom ugovoru 1774. g.)

Tek u XIX. veku Turska stupa u stalne diplomatske odnose sa drugim državama na osnovu uzajamnosti.

Slično kao sa Turskom razvijali su se diplomatski odnosi evropskih država sa drugim egzotičnim zemljama, naročito aziskim. I tu je inicijativa dolazila sa strane Evropljana, koji su čestom silom nagonili aziske države (Kinu, Japan itd.) da im otvore svoje granice te prime njihove trgovce i diplomatske predstavnike.

Prvi evropski predstavnik na japanskom dvoru, Englez Sir Harry Parkes išao je 1869. g. u svoju nastupnu audienciju kod Mikada uz životnu opasnost. Na putu u carski dvorac napali su ga predvođeni od jednog bonza, budističkog monaha, fanatični samuraji, koji su bili jako uzbudjeni što se jedan beli varvarin osmelio da podigne svoje oči na cara, sina bogova. Došlo je do čitave bitke između napadača i poslanikove pratnje, posle čega je tek poslaniku bio otvoren prolaz.

Poslanik, koji je po običaju zemlje bio bez oružja (nije smeо da nosi ni svoj paradni mač), nije za vreme ce-

¹⁾ Geršić, str. 150.

log okršaja ni trenuo okom, već sa pravom engleskom hladnokrvnošću, nepomičan na konju, posmatrao čitav prizor.¹⁾

Rusija je 1873. g. oružanom silom primorala buhar-skog emira da primi stalnu rusku misiju na svom dvoru, i da sa svoje strane šalje stalnog pretstavnika u Taškent. Tog emirovog pretstavnika Rusija je izdržavala o svom trošku.²⁾

---

¹⁾ Reynoso: 50 Jahre Diplomat in der grossen Welt.

²⁾ Geršić, str. 156.

PRAVO POSLANSTVA

Države kao članice međunarodne zajednice imaju jedna prema drugoj izvesna osnovna prava bez kojih se ne bi mogle smatrati kao nezavisni međunarodni subjekti, suverene države.

Ta se prava kod suverene države uvek podrazumevaju te samo de iure priznanje države kao članice međunarodne zajednice sadrži u sebi i priznanje tih osnovnih prava.

Jedno od tih osnovnih prava države jeste da stupi u zvanične odnose sa drugim državama, da šalje svoje diplomatske pretstavnike stranim državama (aktivno pravo poslanstva) i da na osnovu uzajamnosti prima njihove (pasivno pravo poslanstva).

Redak je slučaj da kod suverenih država nema reciprociteta u zastupanju, naime da jedna država ima u drugoj svog pretstavnika a da pretstavnik te druge države nije kod nje akreditovan. Pruska je neko vreme imala svog poslanika kod Pape (koji je i pre ugovora od 1929. g. imao izvesna suverena prava, pa i pravo poslanstva), dok Vatikan iz verskopolitičkih razloga nije imao svog nuncija u Berlinu.

Pravo poslanstva (droit de légation) jedno je dakle od osnovnih prava svake države, kojemu odgovara dužnost druge države da na osnovu uzajamnosti primi njene pretstavnike. Neprimanje pretstavnika jedne države, sem ako se radi o samoj poslatoj ličnosti, značilo bi ujedno i neprihvatanje te države.

Aktivno pravo poslanstva, kao što je rečeno, pripada pre svega svim suverenim državama. Sem toga i Društvu

Naroda, čiji agenti po čl. 7. Pakta DN uživaju u vršenju svojih dužnosti diplomatske povlastice i zaštitu.

Takozvane polusuverene države (vazalne države i protektorati) u principu nemaju aktivno pravo poslanstva, njih prema drugim državama pretstavlja i zastupa ona država od koje zavise(suzerain). Zavisnost tih država baš se sastoji i ogleda u ograničenju ili potpunom ukinuću njihove suverenosti u spoljnim odnosima, dok su one u svojoj unutrašnjoj upravi više ili manje autonomne. Spoljna zavisnost jeste dakle glavni kriterijum polusuverene države.

Danas postoje u Evropi još ove polusuverene države: Andora, Dancig i San Marino.

Andora (kojoj nekoji pisci uopšte odriču značaj države; Despagnet ju n.pr. zove: „Zadnji ostatak jedne srednjevekovne institucije iz koje se je htelo učiniti jednu državu pod zaštitom a koja nikad nije ni bila država (*dernier vestige d'une institution du Moyen-âge dont on a voulu faire un Etat protégé et qui n'a même jamais été un Etat*¹) jeste primer jednog feudalnog odnosa koji se sticajem priлика sačuvao do današnjih dana (kao englesko ostrvo Sercq). Ona stoji „pod nedeljivom zaštitom Francuske i urgelskog biskupa (*sous la protection indivise de la France et de l'évêque d'Urgel*). Njeno diplomatsko i konzularno zastupstvo preuzeala je Francuska.

Slobodna varoš Dancig stoji pod zaštitom i nadzorom Društva Naroda a njeno spoljno zastupanje preneto je na Poljsku.

Republići San Marino bio je nekad protektor Papa. Po nestanku njegove države došla je pod protektorat Kraljevine Italije, koja ju i danas diplomatski zastupa. Interesantno je da San Marino ima u svojoj vlasti i Ministarstvo inostranih poslova. Zbog trgovačkih veza sa minijaturnom republikom imaju nekoje države u San Marinu svoje konzule.

Kneževina Monaco nalazi se od 1918 g. de facto pod protektoratom Francuske, ma da je glasom čl. 1. svog va-

---

¹⁾ Bogitschewitsch: Halbsouveränität, str. 71.

žećeg ustava (od 1911. g.) nezavisna država. („La principauté de Monaco forme un Etat indépendant“).

Od gore navedenih država jedino Monaco ima vlastite diplomatske predstavnike na strani, ali prema ugovoru od 17. VII. 1918. ne može sklopiti nijedan međunarodni ugovor bez pristanka Francuske. U tom ugovoru sa Francuskom predviđeno je da Monaco ima da potpadne i formalno pod protektorat Francuske, ako knežev presto ostane upražnjen.¹⁾

Nezavisna država jeste kneževina Liechtenstein. Ona ima svog ministra rezidenta u Bernu, dok je inače svoje diplomatsko i konzularno zastupanje poverila Švajcarskoj, sa kojom je u carinskoj uniji. Liechtenstein nisu primili u Društvu Naroda, pošto se smatralo da nije u stanju da ispunjava sve međuparodne obaveze, koje bi zanj proizilazile iz Pakta DN.

U Aziji i Africi postoji mnogo polusuverenih država u raznim stepenima zavisnosti od evropskih sila, kao na pr. Urođeničke države Britanske Indije (Native States of British India), Tunis, Maroko, Anam itd.

Indijske urođeničke države (ima ih preko 700 i razne su veličine, od nekoliko himalajskih sela pa do Hajderabada, koji ima površinu Italije) imaju široku unutrašnju samoupravu, dok ih međunarodnopravno zastupa Velika Britanija.

Tunis, kojemu stoji na čelu bej, sultanat Maroko i carevina Anam pod vlašću su i zaštitom Francuske.

Posle Svetskog rata Francuska dobiva mandat nad Sirijom a Velika Britanija nad Palestinom i Irakom. One su svoje starateljstvo vršile kao punomoćnici Društva Naroda i u njegovo ime (čl. 22. Pakta DN). Ujedno su zastupale povjerene im zemlje u njihovim spoljnim odnosima. (Svake godine punomoćnici dužni su da podnesu Savetu DN izveštaj o teritorijama koje su pod njihovim mandatom. Pri DN postoji jedna stalna komisija, sa dužnošću da prima i proučava te godišnje izveštaje punomoćnika i da daje Savetu

---

1) Novaković I. str. 48.

svoje mišljenje po svim pitanjima u vezi s vršenjem punomoćja).

1930. g. prestaje mandat Velike Britanije nad Irakom koji posle toga ulazi kao član u DN. a na području francuskog mandata stvaraju se 1936. g. dve formalno nezavisne države: Sirija i Liban.

U prošlom veku postojale su sem drugih kao polusuverene države i Srbija, Rumunija (obadve do 1878.), Bugarska (1878—1909) i kratko vreme južnoafrička republika Transval (1881—1884).

Po čl. 20. hatišerifa od avgusta 1830. g. i čl. 18. ustava od 1838. g. Srbija je imala izričito priznato pravo da naimenuje u Carigrigu svog agenta (otpravnika poslova) zvanog kapućehaja, kome je bilo povereno zastupanje Srbije i njenih prava prema Porti, te zaštita srpskih podanika, koji su se nalazili u Carigradu ili ostalim provincijama Turske carevine, kao i vršenje sudstva u trgovackim sporovima srpskih trgovaca u Carigradu. Pored toga fermanima od 1835. i 1839. g. Srbija je bila isto tako izričito ovlaštena da naimenuje i drži svoje agente u Moldaviji i Vlaškoj.

Pariskim mansom od 1856. g. Srbija, Vlaška i Moldavija dobile su kao vazalne države pravo da pošalju svoje komesare u Dunavsku obalsku komisiju. Ti komesari mogli su uzimati učešća u diskusijama, ali nisu imali pravo glasa.

Bogičević¹⁾ deli pravni položaj obnovljene Srbije do njene potpune nezavisnosti u dva oštro ograničena perioda:

1) Privilegovana provincija. Rusija ima faktično pravo intervencije (1812—1856).

2) Polusuverena država (1856—1878).

Da li je Srbija i pre 1856. g. bila nešto više od privilegovane provincije? Mi mislimo da jeste. Kao što smo videli ona je već pre 1856. g. slala svoje predstavnike (agente) u inostranstvo, na šta joj je i Turski ustav od 1838. g. davao pravo. U zakonu o ustrojstvu Ministarstva inostranih poslova od 1839. g. o kojem će još docnije biti govora, pomije se izričito sem drugih i ova dužnost popečitelja (Ministra) inostranih poslova: „voditi prepisku sa srpskim ka-

¹⁾ Bogitschewitsch: op. cit., str. 34 i dalje.

pućehajom (agentom) u Carigradu i davati mu uputstva kao i sa svim agencijama koje bi se osnovale u inostranstvu".

Pa zar jedna provincija, ma kako autonomna bila ima Ministarstvo inostranih poslova i šalje pretstavnike u inostranstvo? Istina je da su tek 1856. g. jednim međunarodnim aktom priznate i garantovane Srbiji njene privilegije. Ali to ne smeta da ih je ona faktički vršila već pre a nekoja suverena ili ako hoćemo polusuverena prava kao što smo gore videli priznata su joj i izričito od Porte.

Prema tome mislimo da treba Srbiju već od Turskog ustava od 1838. g. dalje smatrati kao polusuverenu državu čiji je državnopravni položaj u stalnom razvoju, težeći ka sve većoj nezavisnosti. Pariski mir potvrdio je samo stanje koje je postojalo već pre njega.

Podunavske kneževine Vlaška i Moldavija nisu isto tako kao vazalne države imale puno aktivno pravo poslanstva, kao ni docnije ujedinjena Rumunija sve do 1878. godine, kad je postala nezavisna. Primanje otpravnika poslova tih kneževina kod Porte bio je izuzetak zasnovan na specijalnoj konvenciji između Turske i Rumunije (mir u Kučuk-Kajnardžiju. 1774. g.). Tako isto i ostali agenti što ih je rumunski knez postavljao kod srpskih dvorova primani su samo poluzvanično (*à titre officieux*) i nisu se smatrali kao članovi diplomatskog kora.

Ma da docnije nego ostale balkanske države i Bugarska se postepeno oslobodavala svoje potčinjenosti Turskoj. Iako vazalna, Bugarska je imala svoje diplomatske pretstavnike u nekoliko stranih prestonica, kao i primala strane pretstavnike. Njeni pretstavnici bili su jedino niži po rangu, nego da je bila nezavisna.

Ali dok su n.pr. na prvoj Haškoj mirovnoj konferenciji 1899. g. bugarski delegati potpisivali ugovore ispod turških delegata, na drugoj konferenciji (1907. g.) već im je bilo dozvoljeno da se potpišu na mestu koje je Bugarskoj pripadalo po azbučnom redu njenog početnog slova, kao da pretstavljaju sasvim nezavisnu državu.

Godinu dana docnije, 1908. g. Bugarska je bez poteškoća proglašila svoju nezavisnost.

Republika Transval imala je po ugovoru od 1884. g.

kada je Velika Britanija priznala njenu nezavisnost svog ministra rezidenta u Berlinu i Parizu i svog generalnog konzula u Londonu. Njena nezavisnost doduše nije dugo trajala. Već 1899. g. izbio je rat između udruženih republika Transval i Oranje te Velike Britanije. Rat se svršio aneksijom obeju slobodnih država, koje su docnije ušle u Južnoafričku Uniju.

I pored izuzetaka koje smo naveli važi kao opšte pravilo da polusuverenim državama ne pripada aktivno pravo poslanstva. O izuzecima rešavaju obično sami ugovori na kojima se zasniva njihov međunarodnopravni položaj.

Isto što za aktivno, važi u tom pogledu i za pasivno pravo poslanstva. Svaka država koja ima aktivno pravo poslanstva mora imati pasivno; ta se dva prava po prirodi same stvari ne mogu odvajati. Polusuverene države dakle u principu ne mogu imati ni pasivno pravo poslanstva, onako isto kao što nemaju ni aktivno. No suverene države šalju radi svojih političkih i trgovačkih interesa u polusuverene države svoje generalne konzule sa titulom diplomatskih agenata (*consuls généraux et agents diplomatiques*).

Naš zakon o uređenju Ministarstva inostranih poslova veli u tom pogledu u svom čl. 34:

„Diplomatske agencije otvaraju se po potrebi Kraljevim ukazom u državama koje nisu potpuno nezavisne.

One mogu biti spojene sa generalnim konzulatima, u kojem slučaju njihov šef nosi naziv generalnog konzula i diplomatskog agenta.

Diplomatski agent je u rangu generalnog konzula.“

Ti strani pretstavnici u polusuverenim državama često su pored konzulskog pretendovali i na diplomatski karakter i položaj koji se konzulima nikad ne priznaje.

Tim povodom nastao je 1875. g. baš u Beogradu spor između nemačkog generalnog konzula Rosena, koji nije imao titulu diplomatskog agenta i između konzula drugih sila koji su tu titulu imali. Ti drugi konzuli pozivali su se na nju i nisu hteli priznati nemačkom konzulu isti rang, koji su oni imali. Rosen je opet odlučno tražio da mu se taj rang prizna. Nemačka vlada je zbog te nesuglasice izjavila da će svog beogradskog konzula, ako mu se ne pri-

zna jednakost ranga sa drugima, opozvati, što je dočnije kako njena intervencija nije imala uspeha i učinila. Konačno je čitav spor ipak rešen time, što je postignut sporazum između sila i doneta odluka, da se generalnim konzulima u polusuverenim državama ma kakvu titulu oni još imali. ne daje i ne priznaje diplomatski karakter.¹⁾

Nešto komplikovanije je pitanje prava poslanstva u složenim državama. Tu valja pre svega razlikovati dva oblika: saveznu državu (Etat fédéral, Bundesstaat) i državni savet (Confédération, Staatenbund).

U saveznoj državi spoljno predstavljanje pripada samo centralnoj saveznoj vlasti. Tako je i danas u Švajcarskoj, Sjedinjenim Državama, Sovjetskoj Uniji, Meksiku, Argentini, Venecueli i Braziliji. Isto važi za realnu državnu uniju, kao što je bila n.pr. Austro-Ugarska. Austrija i Ugarska imale su zajedničko Ministarstvo inostranih poslova u Beču. Njihova diplomatska predstavnštva bila su takođe zajednička. U sličnom položaju bile su Švedska i Norveška do 1905.g., kad je između njih raskinuta realna unija

U državnom savezu zadržavaju pojedine države članice svaka svoje zasebno pravo poslanstva. No pored toga može i ceo savez kao celina da ima svoje predstavnike za poslove i odnose koji se tiču zajedničkih interesa svih članova saveza.

Jedna naročita vrsta državnog saveza jeste Britansko carstvo, čiji je istoriski razvitak išao prema sve većoj decentralizaciji.

Danas su Velika Britanija i dominioni, koji sastavljaju Britansko carstvo (British Empire) ili Britansku zajednicu naroda (British Commonwealth of Nations) prema čuvenoj definiciji imperijalne konferencije u Londonu 1926. g. (Westminsterski statut): autonomne zajednice u sklopu Britanskog carstva, jednake po položaju, ni u čemu podređene jedna prema drugoj u ma kojem vidu svojih unutrašnjih ili spoljnih poslova, ma da vezane zajedničkom privrženošću Kruni i slobodno udružene kao članice Britanske zajednice naroda.“ (They—Great Britain and the Domini-

---

¹⁾ Geršić, str. 230, 237 i dalje.

ons are autonomous communities within the British Empire, equal in status, in no way subordinate one to another in any aspect of their domestic or external affairs, though united by a common allegiance to the Crown, and freely associated as members of the British Commonwealth of Nations).

Kralj, koji je pored redovnih imperijalnih konferencija (Imperial Conferences) jedina legalna spona između tolikih heterogenih elemenata iz kojih se sastoji Carstvo nosi titulu: Po Božjoj milosti Kralj Velike Britanije, Irske i Britanskih Dominiona preko mora, zaštitnik vere, Car Indije.

Prema Westminsterskom statutu Britansko carstvo je dakle zajednica pravno jednakih delova i to: Velike Britanije (Great Britain), Slobodne države Irske (Irish Free State), Indije i dominiona: Kanada (Dominion of Canada), Južna Afrika (Union of South Africa), Australija (Commonwealth of Australia) i Nova Zelandija (Dominion of New Zealand).

Ustavom od 1937. g. Irska (Eire, kako se sad ona zvanično zove) je učinila nov korak ka potpunoj emancipaciji od Velike Britanije. Sa ovom ju sad veže samo neke vrste personalna unija, oličena u istom vladaru. Taj vladar nema više nikakvog uticaja na unutrašnju upravu Irske, koja je prema pomenutom ustavu „suverena, nezavisna i demokratska država“, već ju samo zajedno sa drugim članicama Britanske zajednice naroda međunarodnopravno predstavlja prema stranim državama. Zakletva na vernost Kruni ukinuta je. Kralj Irske vlada u stvari jednoj republici. Novi irski ustav stvorio je tako jedan nov državnopravni oblik: republikansko kraljevstvo (Johannes Stoye das Britische Weltreich).

Kanada, Južna Afrika i Australija opet su savezne države po svom unutrašnjem uređenju.

Kanada je već 1920. g. dobila pravo da naimenuje svog diplomatskog prestavnika u Washingtonu. Ona je posle Svetskog rata čak samostalno sklapala trgovinske ugovore sa Sjedinjenim Državama. Sem Kanade imaju danas i Irska Južna Afrika i Australija vlastite pretstavnike u raz-

nim državama. U Indiji Velika Britanija neće da prizna diplomatski karakter stranim prestatvima, koja zbog toga imaju obično titulu generalnih konzulata.

Poznato je da Irska, Indija i Dominioni imaju pored Velike Britanije svoje naročite delegate i svoj glas u Skupštini Društva Naroda. Oni su primljeni kao ravnopravni članovi u Društvo Naroda, gde se dešavalo i to, da su u nekojim pitanjima glasali protiv Velike Britanije.¹⁾

Interesantan je slučaj Nemačke, čiji je razvitak, suprotно Britanskom carstvu, stalno težeći ka što većem jedinstvu prošao kroz sve faze od složene do proste države.

Pravo poslanstva pretrpelo je u Nemačkoj za poslednjih sto godina više promena nego u ma kojoj drugoj zemlji.

Od 1815. do 1866. g. postojao je Nemački bund, savez 39 država, kojemu je pretdavao austrijski car. Svaka država članica imala je u njemu samostalno pravo poslanstva. Sem toga i sam Bund, kao celina, imao je to pravo. On ga je istina upotrebio svega dva puta i poslao svog poslanika u London: 1848. i 1864. g.; poslednje godine na konferenciju o šlezvig-holštajnskom pitanju.

Savezna skupština koja se sastajala u Frankfurtu na Majni bila je sastavljena od pretstavnika pojedinih država i tako ličila pre na kongres diplomata, nego na parlament.

Posle izgubljenog rata sa Pruskom Austrija je 1866. g. morala izaći iz Bunda. Bund se raspao i zamenjen je 1867. g. Severonemačkim savezom u koji su ušle samo države Severne i Srednje Nemačke. Južnonemačke države Bavarska, Würtemberg i Baden bile su s njim vezane jedino napadnom i odbrambenom konvencijom. Pruska kao najjača država preduzela je spoljno pretstavljanje Severonemačkog saveza kao celine.

Nemačko carstvo sa svojim ustavom od 16. aprila 1871. g. prelazan je oblik između državnog saveza i savezne države. Po čl. 11. tog ustava caru je pripadalo pravo da Carstvo međunarodno pravno pretstavlja, da u ime Car-

¹⁾ Novaković: Osnovi međunarodnoga javnoga prava, I. knjiga, str. 42.

stva objavljuje rat i zaključuje mir, da sklapa saveze i ugovore sa stranim državama, te da šalje i prima diplomatske pretstavnike. No tim ustavom caru ipak nije dato isključivo pravo poslanstva a oduzeto pojedinim nemačkim državama, već su one i dalje zadržale pravo da šalju i primaju poslanike. Tako je pravo poslanstva pojedinih delova Carevine postojalo uporedno sa pravom poslanstva Carevine kao celine. Naravno ti su poslanici pojedinih nemačkih država zastupali samo svog suverena i specijalne interese svoje zemlje, a nisu se smeli mešati u poslove koji su prema ustavu spadali u nadležnost Carstva.

Tim svojim pravom na pretstavljanje u inostranstvu pojedine države Carstva služile su se i dalje, ma da s vremenom u sve manjoj meri. Tik pred početak Svetskog rata 1914. g. imale su svoje specijalne pretstavnike: Bavarska u Petrogradu, Rimu, Parizu, Vatikanu, Beču i Bernu; Pruska u Vatikanu, i Saksonska u Beču.

Pasivno pravo poslanstva primenjivano je u još većoj meri. 1914. g. bila su još ukupno 104 strana pretstavnika kod pojedinih država. Nemačke carevine. Istina je da su u praksi obično strani diplomatski pretstavnici kod Carstva bili istovremeno akreditovani i kod pojedinih država.

No ne samo sa državama van Rajha, već i unutar njega pojedine države i dalje su održavale međusobne diplomatske odnose i naimenovale poslanike. Ti su se poslanici čak smatrali kao članovi stranog diplomatskog kora! Jedino kod Rajha samog, nemačke države nisu naimenovale svoje poslanike, pošto je ustavom od 1871. g. ustanovljeno carsko veće (Bundesrat) već zastupalo pojedine članice i njihove interese kod Rajha. Članovi tog veća uživali su diplomatske privilegije.

Weimarskim ustavom od 11. avgusta 1919. g. učinjen je dalji korak ka unifikaciji Nemačke i oduzeto je pojedinim zemljama, kako su se odsad zvali sastavni delovi Rajha aktivno i pasivno pravo poslanstva prema stranim državama. Taj ustav veli izričito u čl. 45: „Pretsednik Rajha pretstavlja Rajh međunarodnopravno. On naimenuje i prima poslanike“ i dalje u čl. 78. al. 1.: „Staranje o odnosima prema inostranim državama isključiva je stvar Rajha“.

Pošto je zabrana da zemlje šalju diplomatske predstavnike u inostranstvo govorila samo o stranim državama i prema mišljenju Bavarske nije se ticala Pape, Bavarska je i dalje slala svoje predstavnike u Vatikan. Isto tako su i dalje postojala poslanstva pojedinih država unutar samog Rajha sve do dolaska nacional-socijalizma na vlast. Tek od 1934. g. nemačke su zemlje obične administrativne provincije bez ikakvog prava na spoljno predstavljanje u kojoj formi. U junu 1934. g. predao je poslednji predstavnik pojedine zemlje, bavarski poslanik kod Vatikana, svoje opozivno pismo. Preobražaj Nemačke u jedinstvenu državu završen je.

Uzgred napominjemo da je Francuska i posle Svetskog rata pokušavala, istina uzalud, da drži svog poslanika u Münchenu.¹⁾

U izuzetnom položaju što se tiče prava poslanstva bio je Papa posle 20. decembra 1870. g. kad je zauzećem Rima i njegovim proglašenjem za prestonicu nove Kraljevine Italije Sveta Stolica izgubila i poslednji ostatak svoje svetovne vlasti.

Italijanskim zakonom o garantijama od 13. V. 1871. g. koji Papa nije htio da prizna (kao što je i dalje stalno protestovao protivu oduzimanja njegove teritorije i ekskomunicirao italijanski kraljevski dom) njemu je (čl. 11.) priznato aktivno i pasivno pravo poslanstva kao svakom drugom suverenu, ma da više nije imao teritorije na kojoj bi mogao vršiti svoju svetovnu vlast. Već 18. oktobra iste godine italijanski ministar inostranih poslova izvestio je jednom cirkularnom notom strane države, koje su se s tim prečutno saglasile, da Italija i posle zauzeća Rima želi Svetoj Stolici omogućiti nezavisno i nesmetano vršenje njene duhovne vlasti nad katoličkom crkvom.

Posle stupanja Italije u Svetski rat došlo je usprkos Zakonu o garantijama do poteškoća u slobodnom diplomatskom saobraćaju između Vatikana i država zaraćenih sa Italijom. Italijanska vlada nije se doduše protivila da predstavnici Austro-Ugarske i Nemačke pri Vatikanu i dalje

---

¹⁾ Zechlin: Diplomatie und Diplomaten. Novaković, I. str. 42.

ostanu u Rimu, ali je tražila za sebe pravo da kontroliše njihovu prepisku, naročito šifrovanu, na šta oni naravno nisu hteli da pristanu. S toga razloga sedište njihovih poslanstva premešteno je u Lugano u neutralnoj Švajcarskoj i za poslanike se smatralo kao da su na otsustvu.

Austro-ugarska ambasada pri Vatikanu bila je u čuvenom Palazzo Venezia (Mletačkoj Palati), koji je nekada pripadao Mletačkoj republici a posle aneksije Mletaka (1797. g.) prešao u austrijske ruke. Avgusta 1916. g. italijanska vlada jednim dekretom uzaptila je tu palatu, kao represaliju za bombardovanje Mletaka po austro-ugarskim avionima. Vatikan je uzalud protestovao i pozivao se na Zakon o garantijama (koji inače nikad nije htio da prizna). U protestu ga je podržavala Španija, kojoj su u otsustvu austro-ugarskog pretstavnika bili povereni interesi dvojne monarhije kod Vatikana. Italijanska vlada poduzela je jedino mere da se sačuva nepovrednost arhive austro-ugarske ambasade. Pod nadzorom jednog činovnika španske ambasade arhiva je izneta iz Mletačke Palate i odneta na sigurno mesto.

St. Germainski ugovor potvrdio je italijansko vlasništvo Mletačke Palate bez ikakve otštete Austriji¹⁾

Lateranski sporazum od 11. februara 1929. g. vratio je Papi jedan (sasvim mali) deo njegove bivše teritorije (svega 44 ha). Italija je priznala Papi nad tom teritorijom punu suverenost. Crkve i palate van Vatikana, koje su takođe date Svetoj stolici i koje su izričito pobrojane, užitaju sve privilegije koje uživaju zgrade stranih diplomatskih pretstavnika. Obnovljena teokratska država, čiji je suveren Papa zove se zvanično Vatikanski grad (Città del Vaticano).

Od 1929. g. dakle, Papa je u pogledu svetovne vlasti i vršenju suverenih prava u jednakom položaju kao i drugi vladari.

U principu svaka država može po svojoj volji da

¹⁾ Hatschek — Strupp: Wörterbuch des Völkerrechts und der Diplomatie; Dictionnaire Diplomatique, II. str. 291; Novaković, II. str. 44 i dalje.

akredituje u isto vreme dva ili više poslanika kod iste države. Teoretski, broj poslanika ne može biti opravдан razlog njihovom neprimanju. U stvari, takva su kolektivna poslanstva nekad bila sasvim obična stvar. Još u XVIII. veku Rusija je neko vreme imala po dva poslanika u Berlinu i Varšavi.¹⁾

Danas su kolektivna poslanstva uobičajena jedino kod Društva Naroda te na međunarodnim kongresima i konferencijama. Prema čl. 3. Pakta DN svaka država članica može imati u Skupštini DN tri pretstavnika, no svi zajedno oni imaju samo jedan glas prilikom glasanja.

Na važne međunarodne sastanke države šalju obično više svojih pretstavnika i to po pravilu svog Ministra inostranih poslova (katkada i pretsednika vlade) kao vođu delegacije, kojemu se pridružuje stalni poslanik kod one države na čijoj se teritoriji sastanak održava i eventualni drugi naročito stručni punomoćnici.

Ti stručni punomoćnici igraju danas sve veću ulogu i u redovnim stalnim pretstavništvima. Za specijalna pitanja (naročito vojna i privredna) naimenuju se kod poslanstava specijalni atašeji i savetnici, koji su doduše podređeni poslaniku kao šefu misije, ali koji primaju naredbe i nadležnosti neposredno od svog ministarstva, sa kojim stoje obično i u direktnoj prepisci.

Često se dešava da neka država, naročito iz finansijskih razloga, jedno isto lice naimenuje u isto vreme i kao poslanika u više raznih država.

Ponekad države nerado gledaju i primaju takvo naimenovanje istog poslanika kod više država, naročito ako dotični poslanik ima redovno sedište u drugoj državi a kod njih je samo uzgred naimenovan i dolazi u nju tek s vremenom na vreme. Tako je g. 1825. engleska vlada činila teškoće i pokazivala očito neraspoloženje da primi argentinskog poslanika i to stoga što je u isto vreme bio akreditivan i u Parizu, što je ona smatrala kao omalovažavanje Engleske.¹⁾

---

¹⁾ Geršić, str. 249.

Nemoguće je naravno za države, naročito one slabijeg finansijskog stanja, da imaju pretstavnštva u svim zemljama sveta, i u onima, sa kojima nemaju skoro nikakvih odnosa.

Jugoslavija ima n.pr. svoja diplomatska pretstavništva u svega 22 zemlje.

Događalo se u praksi i to, da je jedan poslanik predstavljaо dve ili više država kod istog dvora.

Pre osnivanja Nemačkog carstva više nemačkih državica bilo je predstavljeno po jednim zajedničkim poslanikom u Berlinu, Beču, Londonu i Kopenhagenu. Švedskom poslaniku u Carigradu i ruskom u Pekingu povereno je neko vreme zastupanje Danske.

Poveravanje čuvanja interesa jedne države jednom neutralnom stranom poslaniku redovita je pojava kod prekida diplomatskih odnosa i objave rata između dve države.

Za vreme Svetskog rata markiz Francisco de Reynoso, poslanik neutralne Španije u Švajcarskoj, našao se jednog dana kao predstavnik 21 zaraćene države, čije je interes u napornom radu zastupao sve do kraja rata.¹⁾

Pitanje kojem njenom organu specijalno pripada pravo poslanstva, stvar je unutrašnje organizacije svake države. U monarhijama to pravo pripada monarhu (n.pr. Jugoslavija), u republikama bilo predsedniku samom (Francuska) ili u saglasnosti sa još nekim organima (u Sjedinjenim Državama savezni predsednik naimenuje poslanike sa odbrenjem senata, dok se strani poslanici akredituju kod njega samog), bilo jednom kolegijalnom organu (veće u nekadašnjoj Mletačkoj republici, danas Savezno veće u Švajcarskoj).

Kad je suveren maloletan (Jugoslavija — Petar II.), umno bolestan (engleski kralj Đorđe III., pruski Friedrich Wilhelm, bavarski Oto II.) ili iz drugih razloga sprečen da u punoj meri vrši svoje vladalačke funkcije, tada vršenje tih funkcija a s time i prava poslanstva pripada onom licu

---

¹⁾ Reynoso: 50 Jahre Diplomat in der grossen Welt.

(namesniku) ili onim licima (namesništvu) koja su ustavom ili specijalnim zakonom ovlaštena da za vreme te sprečenosti vrše vladalačku vlast. I u tom slučaju pravo poslanstva vrši se uvek u ime maloletnog, umno bolesnog ili inače sprečenog vladaoca i sva se vladalačka akta izdaju i potpisuju u njegovo ime.

Monarh koji se odrekne prestola (abdikuje). gubi time i pravo da šalje i prima poslanike. Za vreme ratnog zarobljeništva suveren takođe ne može vršiti pravo poslanstva, pošto se smatra da za to vreme nema slobodnu volju.

Naš Septembarski ustav od 1931. g. propisuje u svom čl. 31.:

„Kralj pretstavlja državu u svim njenim odnosima sa tuđim državama. On oglašuje rat i zaključuje mir; ako zemlja nije napadnuta ili joj rat nije oglašen od koje druge države, za oglas rata potreban je prethodni pristanak Narodnog pretstavnštva“.

A čl. 65. propisuje:

„Kralj zaključuje ugovore sa stranim državama ali je za potvrdu tih ugovora potrebno prethodno odobrenje Narodnog pretstavnštva. Za potvrdu čisto političkih sporazuma nije potrebno prethodno odobrenje Narodnog pretstavnštva“.

Svi poslovi dvorskog protokola, ceremonijala i audiencija spadaju u delokrug Maršalata Dvora.

Po našem zakonu o ustrojstvu civilne kuće Nj. V. Kralja od 28. novembra 1931. g. Maršalat Dvora čini jedno odelenje te kuće. Sama civilna kuća zasebno je i samostalno nadleštvo (§ 1), kojim upravlja Ministar Dvora. On se postavlja Kraljevim ukazom na predlog Predsednika Ministarskog saveta a stoji neposredno pod Kraljem (§ 2).

Civilna kuća deli se na tri odelenja:

- 1) Kancelarija Nj. V. Kralja;
- 2) Maršalat Dvora;
- 3) Uprava Dvora. (§ 6).

U poslove Maršalata spadaju: protokol, ceremonijal, audiencije i putovanja.

Na čelu Maršalata стоји Maršal Dvora, koji može biti i vojno lice.

Kome treba priznati pravo poslanstva, kad u jednoj državi bukne ustanak ili građanski rat ili dođe do državnog udara (coup d'Etat, Staatsstreich)?

Obe stranke obično pretenduju na isključivo pravo poslanstva i prema tome traže svaka, da se samo njeni poslanići smatraju kao predstavnici cele države. Tu je problem priznanja još i danas jedno čisto faktično pitanje ma da n.pr. Tobareva doktrina, formulisana 1907. g. traži od američkih država da se protive priznanju de facto vlade, koja je došla do vlasti putem revolucije i protivno ustavu. U stvari, ona stranka koja konačno pobedi i uspe da si osigura vlast na osvojenoj teritoriji, dobiće pre ili docnije priznanje svih ostalih država, bez obzira na to da li je na legitiman ili nelegitim način došlo do vlasti. Konačno i legitimnost sama vrlo je relativan pojam. Skoro sve vlasti imaju svoj koren u jednom, bar za predašnji pravni poređak, nelegalnom aktu: državnom udaru, pobuni, revoluciji. Tako je i danas za međunarodno pravo relevantno samo to da li je nova vlast uspela da se u zemlji stabilizuje.

Teškoće se pojavljuju obično tek onda, kad još nije sigurno, koja će stranka u građanskom ratu pobediti i kad države iz načelnih političkih ili drugih nepravnih razloga daju ili odbijaju da daju svoje priznanje (građanski rat u Rusiji i Španiji).

Po međunarodnom pravu dužnost je stranih država da se u građanskom ratu jedne zemlje drže strogo neutralno. Svaki prenagljeni korak mogao bi da se shvati kao povreda te neutralnosti (intervencija). Prema tom shvatanju čim jedna država, dok još traje borba, stupa u zvanične odnose sa ustaničkom vladom, primajući njene diplomatske predstavnike ili akreditujući svoje kod nje, ona time vrši intervenciju u korist jedne stranke, što druga stranka može smatrati kao očito neprijateljsko držanje. A takvo držanje smatrano je često i kao casus belli.

1778. g. Francuska, stari rival Engleske priznala je kao prva nezavisnost pobunjenih engleskih kolonista u Sjevernoj Americi, zvanično primila njihove poslanike i zaključila s njima ugovor o prijateljstvu i trgovini, ma da je borba između kolonija i Engleske bila još u punom jeku.

Engleska je takvo držanje Francuske uzela kao neposredni akt neprijateljstva i povod ratu, opozvala svog poslanika iz Pariza i uzaptila sve francuske brodove, koji su se nalazili u engleskim lukama. Francuska je zatim opozvala svog poslanika u Londonu i obe države ušle su u otvoreni rat.¹⁾

1862. g. za vreme građanskog rata u Severnoj Americi putovala su dva pretdsednika južnih, konfederovanih država na neutralnoj britanskoj ladji „Trent“ za Evropu. Na otvorenom moru lađu je zaustavio ratni brod severnih, unionističkih država i oteo pretstavnike Juga. Britanska vlada je protestovala. Vlada Sjedinjenih Država dezavuisala je kapetana svog broda, izjavivši da nije imao pravo da uapsi pretstavnike njenih protivnika i naredila je da se obojica puste na slobodu.²⁾

Interesantno je spomenuti da u najnovije vreme u španskom gradanskom ratu priznanje pobunjeničke vlade generala Franca, novembra 1936. g. od strane Nemačke i Italije, koje su zajedno sa Engleskom, Francuskom, Sovjetskom Unijom i Portugalijom bile članice odbora za nemešanje u Španiji, nije smatrano od ostalih članova odbora kao povreda neutralnosti i nije imalo za posledicu čak ni povlačenje Nemačke i Italije iz odbora.

Oktobra 1936. g. desio se u Pragu sledeći incident. Dotadašnji španski otpravnik poslova Gaspar San y Tovar pridružio se bio pobunjeničkoj vladi u Burgosu, na što ga je madridska vlada smenila i na njegovo mesto послala novog otpravnika poslova Jimeneza de Asuu. Gaspar San y Tovar odbio je da preda dužnost i zgradu španskog poslanstva pretstavniku madridske vlade. Čehoslovačka vlada našla se sad u nezgodnom položaju. Ona nije priznala nacionalističku vladu u Burgosu i za nju je kao jedina legalna španska vlada postojala vlast u Madridu. Gaspar San y Tovar bio je za nju privatno lice, jer je prestao da vrši funkcije, koje mu je u svoje vreme poverila madridska vlada. Za nju je dakle jedino novi otpravnik poslova bio pravi

---

¹⁾ Geršić, str. 255.

²⁾ Geršić str. 201, nap. 1; Hurst; *Les immunités diplomatiques*, str. 235.

pretstavnik Španije. S druge strane opet praška vlada je smatrala da ne može policijski ukloniti starog otpravnika poslova, iz zgrade poslanstva, pošto tu zgradu štiti eksteritorijalnost. Praška policija bi to mogla učiniti jedino u slučaju, ako bi joj novi otpravnik poslova dao odobrenje da uđe u poslanstvo.

Konačno je ipak nađen izlaz iz situacije. Posle predaje akreditivnog pisma sa strane pretstavnika madridske vlade u čehoslovačkom Ministarstvu inostranih poslova, zamnik Ministra, Dr. Wellner, zamolio je pretstavnika vlade u Burgosu da preda poslanstvo de Asui, kao legalnom pretstavniku Španije. Gaspar San y Tovar je izjavio da poslanstvo neće predati pretstavniku madridske vlade, ali da je spremam da ga preda pretstavniku čehoslovačke vlade. Sem toga je tražio da čehoslovačka vlada preuzme na sebe garantiju za inventar poslanstva. Ovaj zahtev moralo mu je Ministarstvo inostranih poslova odbiti, ali se vodilo računa o njegovoj drugoj želji. Pošto bi preuzimanje poslanstva od strane jednog činovnika čehoslovačkog Ministarstva inostranih poslova bilo suprotno međunarodnom običaju, to su se obe strane sporazumele da će poslanstvo predati šefu obaveštajnog odelenja praške policijske direkcije. Ministarstvo inostranih poslova uputilo je u tom smislu pismo pretstavniku vlade u Burgosu. Na osnovu tog pisma Gaspar San y Tovar predao je poslanstvo gore imenovanom policijskom činovniku. Taj je zatim ušao sa novim sekretarom poslanstva u zgradu i predao mu je sa svoje strane. Nešto docnije prispeo je i novi otpravnik poslova Jimenez de Asua. Time je završen čin predaje a ujedno i spor oko španskog poslanstva.¹⁾

Kad ustanak u jednoj državi (naročito ako se radi o provincijama ili kolonijama, koje vojuju za svoju nezavisnosti i otcepljenje) uzme šire razmere i održava se duže vremena, mogu druge države priznati pobunjenike kao ratnu stranku. Strane države mogu u pobunjenim predelima da zadrže svoje dotadašnje konzule ili da u njima naimenuju nove radi zaštite svojih građana u tim oblastima. Štaviše države mogu sa takvom ustaničkom vladom stupiti u ne-

¹⁾ „Politika“, 6. i 7. X. 1936.

zvanične, oficijozne odnose (*rapports purement officieux*), kao što je to činila Engleska prema Konfederisanim Državama u secesionističkom ratu. Takvo držanje nikako se ne može tumačiti kao akt intervencije u korist ustaničke stranke, niti kao priznanje pobunjene provincije ili kolonije kao nezavisne države. Na takve mere svaka je država prema svojim interesima ovlašćena.

U španskom građanskom ratu 1936/37 g. ma da nije jedna nije priznala vladu generala Franca, čak ni kao zaraćenu stranu, ipak je Engleska uskoro imala svog trgovinskog pretstavnika (*représentant commercial*) u Burgosu a Francuska svoje konzule u San Sebastianu i Sevilli.

Novembra 1937. g. prilikom uspostavljanja tešnjih nezvaničnih odnosa sa Francovom vladom, engleski ministar predsednik Neville Chamberlain dao je sledeću izjavu:

„Britanska vlada nema namere da ma u čemu izmeni stav koji je uvek zauzimala prema stranama u sukobu u Španiji, stav koji je određen sporazumom o nemešanju.

Međutim vlada ima dužnost da vodi računa o svojoj odgovornosti u pogledu zaštite britanskih državljana i britanskih trgovачkih interesa u celoj Španiji, podrazumevajući tu i ogromne oblasti na severozapadu i jugoistoku i Španski Maroco, okupirane od strane generala Franca.

Postalo je sasvim očigledno da mnoga pitanja koja se odnose na britanske interese u ovim oblastima ne mogu da budu rešavana na zadovoljavajući način putem povremenih dodira koji su dosada postojali. Prema tome, britanska vlada otpočela je pregovore u cilju postavljanja svojih pretstavnika i pretstavnika generala Franca, čijih će biti zadatak da raspravljaju pitanja koja su u vezi sa britanskim i španskim državljanima i trgovinskim interesima ovih dveju zemalja. Ti agenti neće uživati nikakav diplomatski položaj.

Ma da ovo pitanje ne spada među ona za koja je potrebno konzultovanje ostalih država, britanska vlada je o svemu obavestila francusku vladu i saopštava joj tok pregovora”.¹⁾

¹⁾ „Politika“, 5. XI. 1937.

Kao što se vidi iz gornje izjave, ti pretstavnici imaju konzularno-trgovački karakter, no nikako diplomatski. Ma da je naimenovala svoje nezvanične pretstavnike kod generala Franca i primila njegove, engleska vlada ga time još uvek nije priznala kao zaraćenu stranu.

U pogledu priznanja novih država važi i danas princip, koji je još 1840. g. izneo Lord Palmerston prilikom priznanja nezavisnosti američke države Texas.

„Pre nego što strane sile priznaju nezavisnosti neke nove države, kazao je, one treba da sačekaju prestanak borbe i neprijateljskih akata sa strane stare zainteresovane države, što može da se dogodi mnogo pre nego što se ta država i formalno odrekne svog dosadašnjeg prava. Pored toga, nova vlast treba da je dovoljno stabilizovana da bi mogla sa drugim državama održavati samostalan međunarodni saobraćaj i ona mora faktički i bona fide biti potpuno nezavisna kao zasebna država. Treba dakle da postoji jedna vlada koju priznaje narod, kojim ona vlada i koja prema tome može da primi na sebe odgovornost za dela tog naroda. Što se stara država (u ovom slučaju Španija, od koje se Texas otcepio) još usteže da dâ priznanje, zadržavajući si pravo da u budućnosti svoju izgubljenu vlast povrati, to nije nikakav javnopravni razlog, koji bi mogao sprečiti priznanje od strane ostalih država.“¹⁾

Isti je slučaj kad poglavar jedne države nasilnim putem izgubi vlast. Takvom svrgnutom državnom poglavaru (monarhu ili predsedniku republike) ne pripada, pošto mu je oduzeta svaka vlast, ni aktivno ni pasivno pravo poslanstva. On više ne predstavlja državu već je postao obično privatno lice.

Izvesne države katkad i dalje primaju poslanike jedne svrgnute vlade, imajući pri tom obično u vidu svoje specijalne interese. Samim tim one odbijaju da priznaju novu vladu i smatraju da stara, po njihovom mišljenju legitimna vlada, nije svoju vlast definitivno izgubila, već je samo trenutno sprečena da ju vrši. Ni u kojem slučaju ne

---

¹⁾ Geršić, str. 259.

može se biti u zvaničnim diplomatskim odnosima istovremeno sa starom i sa novom vladom.

Luj XIV. primao je i dalje poslanike Stuarta, ma da su već izgubili presto a Sjedinjene Države poslanike meksikanskog pretsednika Juareza i kad je u Meksiku već zavladao Maksimiljan kao car.¹⁾

U najnovije vreme Društvo Naroda je i posle osvajanja etiopske prestonice Addis Abebe i proklamacije aneksije Etiopske imperije sa strane Italije, kao pravovaljariog pretstavnika Etiopije primilo cara Haila Selasija, koji je napustio Etiopiju i otišao u Ženevu, gde se pojavio u Skupštini DN da protestuje protiv aneksije Etiopije.

Na krunisanje engleskog kralja Đorda VI. u maju 1937. g. pozvat je pored ostalih suverena (pa i italijanskog) i Haile Selasije, kojeg je Velika Britanija de jure još uvek priznavala kao cara Etiopije. On je pozvat na krunisanje preko njegovog poslanika u Londonu.

Kao što su 1861. g. nastale poteškoće oko priznanja Viktora Emanuela II. kao kralja Italije, tako su se one pojavile 1936. g. oko priznanja Viktora Emanuela 'II. kao kralja Italije i cara Etiopije.

1861. g. Bavarska, Würtemberg i Mecklenburg, članice Nemačkog bunda nisu hteli da primaju saopštenja grofa Barala kao poslanika italijanskog kralja, navodeći da ne znaju ni za kakvog „kralja Italije“. Italijanski ministar pretsednik Cavour izvestio je odmah pruskog poslanika u Torinu, (gde je u to vreme bila prestonica Italije, pošto je Rim još držao Papa) da je konzulima pomenutih nemačkih država oduzeta egzekvatura u oblasti kraljevine Italije.²⁾

Da bi se slični sukobi izbegli nađeno je prilikom krunisanja pruskog kralja Wilhelma I (dodnijeg nemačkog cara) iste, 1861. g. jedno kompromisno rešenje, kao izlaz iz čorsokaka u koji se zašlo. Pruska naime takođe još nije priznala novu kraljevinu Italiju a italijanski kralj poslao je na krunisanje svog poslanika, generala de la Roccu. Sad

¹⁾ Geršić, str. 261.

²⁾ Geršić, str. 387.

je nastalo pitanje sa kakvom titulom ima de la Rocca da se pojavi. Oba dvora saglasile su najzad u tome da će doći kao ambasador Nj. V. Kralja Viktora Emanuela II., bez druge titule. Pored njega prisustvovao je krunisanju i knez Carini kao poslanik napuljskog kralja, ma da njegova kraljevina stvarno više nije postojala. Tako su konačno ostali i vuk sit i koza cela.¹⁾

5. maja 1936. g. italijanska vojska ušla je u Addis Abebu, prestonicu Etiopije. 9. maja proglašena je aneksija Etiopskog carstva od Italije a italijanski kralj dobio je titulu cara Etiopije. Većina država, naročito one koje su sudjelovala u sankcijama koje je Društvo Naroda primenilo protiv Italije zbog Etiopskog rata, nije htela da prizna aneksiju, pa sledstveno ni novu titulu italijanskog kralja. Zbog toga su nastale poteškoće oko akreditiva novih stranih poslanika na italijanskom dvoru kao i italijanskih u inostranstvu.

Tako je n.pr. francuski ambasador u Rimu, grof de Chambrun, iako opozvan sa svog mesta delatnosti, morao ostati još duže vremena na svom starom položaju. Francuska naime nije želela da svog novog ambasadora de Saint-Quentina akredituje kod „Viktora Emanuela III. kralja Italije i cara Etiopije“ kao što je to tražila Italija, jer bi to značilo priznanje osvajanja Etiopije od strane Italije.²⁾

Dok se Francuska borila s tim poteškoćama, Austrija, koja nije učestvovala u sankcijama protiv Italije, priznala je kao prva zvanično svršen čin i to baš na pomenuti indirektni način, koji su druge države hteli izbegići.

U akreditivima koje je u Rimu predao austrijski poslanik pri Kvirinalu, Berger-Waldenegg i ugovoru kojim je austrijski predsednik Miklas pozdravio novog italijanskog poslanika u Beču titula „kralj Italije i car Etiopije“ izričito je pomenuta.³⁾

25. marta 1937. g. potpisana je u Beogradu politički sporazum između kraljevina Jugoslavije i Italije. U spora-

¹⁾ Pradier-Fodéré, I. str. 185; Geršić, str. 262 i dalje.

²⁾ „Politika“, 15. X. 1936.

³⁾ „Politika“, 4. X. 1936.

zumu kao i u zdravici koju je jugoslovenski pretdsednik Ministarskog saveta i Ministar inostranih poslova Dr. Stojadinović izrekao na večeri priređenoj u čast grofa Ciana, italijanskog ministra inostranih poslova i njegove pratnje, kralj Italije izričito je titulisan i kao car Etiopije. Time je i Jugoslavija zvanično priznala italijansku aneksiju Etiopije.¹⁾

Godinu dana posle toga kako je Francuska ostala bez ambasadora u Rimu, novembra 1937. g., napustio je i italijanski ambasador Pariz, odlazeći na dopust „za neodređeno vreme“. Posle njegovog odlaska obe velike sile bile su oko godinu dana uzajamno predstavljene samo otpravnicima poslova.

---

¹⁾ „Politika“, 26. III. 1937.

ORGANIZACIJA DIPLOMATSKE SLUŽBE

Ma da su državni poglavari najviši organi međunarodnog predstavljanja i ma da je formalno u njihovim rukama upravljanje spoljnih odnosa jedne države, u svakoj državi postoji za te odnose još jedno naročito nadleštvo, a to je Ministarstvo inostranih poslova (Ministère des Affaires Etrangères), koje se u Engleskoj zove Foreign Office, u Sjedinjenim Državama Departement of State, a u Sovjetskoj Uniji Narodni komesariat za inostrane poslove. Njemu na čelo stoji Ministar inostranih poslova, u Engleskoj i Sjedinjenim Državama Državni Sekretar (Secretary of State) a u Sovjetskoj Uniji Narodni komesar za inostrane poslove. Kao neposredni mandator državnog poglavara on stoji na čelu cele te upravne grane, on je prvi diplomata u državi. Njegovi su izvršni organi diplomatski i konzularni pretstavnici u inostranstvu.

Čim Ministar inostranih poslova primi dužnost on odmah objavljuje (notifikuje) svoje naimenovanje diplomatskom koru, koji je akreditovan kod njegove vlade, a tako isto i šefovima diplomatskih i konzularnih misija svoje zemlje u inostranstvu. Pored uobičajenih opštih napomena da računa na njihovu lojalnu saradnju on u pismu podređenim mu organima ujedno obeležava i osnove ideje i smernice kojima će se u međunarodnoj politici rukovoditi njegova vlada. Ako je Ministar inostranih poslova ujedno i Pretsednik Ministarskog saveta on o svome naimenovanju izveštava i pretsedništvo Narodnog pretstavništva (Skupštinu i Senat), ako je ono na okupu.

Posle notifikacije Ministar očekuje prvu posetu čla-

nova diplomatskog kora a zatim im posetu vraća. Uobičajeno je, da se ambasadorima (poslanicima prve klase) po mogućству vrati poseta još istog dana, kad je primljena, poslanicima druge i treće klase može da se vrati i koji dan docnije, dok otpravnicima poslova (poslanicima četvrte klase) Ministar obično ostavlja samo kartu (posetnicu).

Prilikom svoje ostavke ministar izveštava o njoj sve one kojima je objavio i svoje nimenovanje, blagodareći im na ukazanoj mu potpori i predusretljivosti.

Ministar otvara svoju kuću u određene dane za primanja bilo opšta bilo intimnija. On daje zvanične ručkove i večere. Za sve te prilike propisan je izvesni ceremonijal, odelo, raspored sedenja za stolom itd. Uopšte Ministar inostranih poslova, kao što je rekao Talleyrand pretstavlja učtivost svoje zemlje prema strancima (représente la politesse de son pays auprès des étrangers).¹⁾

Sem primanja u svojim salonima ministar određuje i dan u nedelji, kad zvanično prima u svom kabinetu. Kad šef jedne strane misije želi da bude primljen od ministra jednog drugog dana, onda po pravilu mora naročito tražiti da ga se primi, bilo pismeno, bilo putem svog sekretara ili jednostavno telefonskim putem.

Pri svakom Ministarstvu inostranih poslova postoji naročiti otsek za štampu — presbiro. Taj otsek pažljivo prati pisanje domaće i strane štampe, te pravi izvode i referate za upotrebu vlade. On daje domaćoj štampi objašnjenja o gledištu vlade u pitanjima spoljne politike i eventualno ju upućuje kakav stav treba da zauzme prema pisanju strane štampe. Zatim presbiro je u stalnoj vezi sa pretstavnicima strane štampe u zemlji samoj kao i u inostranstvu, pa teži da i tu utiče u povoljnem smislu za politiku svoje vlade. Sem izdavanja zvaničnih komunika presbiro ima zadatak da vrši propagandu u raznim područjima (političkom, ekonomskom, kulturnom, turističkom itd.) u korist svoje zemlje.

Naš Zakon o uređenju Ministarstva inostranih po-

---

¹⁾ Pradier-Fodéré I. str. 236; Geršić, str. 208; Genet, str. 72.

slava ovako definiše delokrug rada Ministra inostranih poslova i njegovog nadleštva:

„Svi poslovi državne spoljne politike i odnosa sa inostranstvom usredstveni su u Ministarstvu inostranih poslova. Ministarstvo inostranih poslova održava redovne veze i vodi pregovore o zaključenju ugovora sa stranim državama. Ono štiti, preko svojih zastupništava, prava i interese Kraljevine Jugoslavije i njenih državljana u inostranstvu i stoji u vezi sa stranim diplomatskim zastupništvima u zemlji.

Na čelu Ministarstva inostranih poslova стоји Ministar inostranih poslova po čijim se uputstvima i nadzoru otpravljaju svi poslovi Ministarstva inostranih poslova i zastupništava u inostranstvu.“

Ministru pomažu pomoćnici ministra. Od njih je najstariji po rangu prvi pomoćnik ministra.

Naše Ministarstvo inostranih poslova deli se na pet odelenja i to:

- 1) Političko odelenje;
- 2) Upravno odelenje sa računovodstvom;
- 3) Konzularno — privredno odelenje;
- 4) Pravno odelenje;
- 5) Glavnu arhivu.

Na čelu odelenja stoje načelnici koji se postavljaju na svoje zvanje Kraljevim ukazom na predlog Ministra inostranih poslova a u saglasnosti sa Pretsednikom Ministarskog saveta.

Načelnik Upravnog odelenja pored ostalih dužnosti predlaže raspored osoblja na službi u Ministarstvu i predstavništvima i pretsednik je ispitnih komisija.

Pojedina odelenja dele se na osteke.

Političko odelenje deli se na šest otseka i to:

I. Otsek, u čiju nadležnost spadaju: izrada punomoćiја; priprema, izrada, zaključivanje i ratifikacija međunarodnih ugovora i konvencija; nadzor nad vršenjem svih međunarodnih ugovora i konvencija; razgraničenje sa susednim državama; arhiva političkog odelenja; strogo pouverljiva arhiva; redakcija nota i međunarodnih akata; šifra.

II. Otsek, u čiju nadležnost spada sastavljanje izveštaja za pretstavnštva u inostranstvu i obaveštenja pretstavnštava o radu Ministarstva i ostalih pretstavnštava; štampa domaća i strana; publikacije o našoj zemlji; poverljive misije nezvaničnog karaktera.

III. Otsek, u čiju nadležnost spada: Društvo Naroda, Vatikan, manjinska i verska politika u vezi sa spoljnom politikom; pitanje reparacija.

IV. Otsek, u čiju nadležnost spadaju politički poslovi sa: Albanijom, Bugarskom, Grčkom, Egiptom, Italijom, Turskom i Španijom.

V. Otsek, u čiju nadležnost spadaju politički poslovi sa: Austrijom, Mađarskom, Nemačkom, Poljskom, Rumunijom i Čehoslovačkom.

VI. Otsek, u čiju nadležnost spadaju politički poslovi sa svim ostalim državama.

Upravno delenje deli se na četiri otseka sa sledećom nadležnošću:

I. Otsek (kabinet): Ministrova lična prepiska i prijem kod njega. Kabinet stoji neposredno pod Ministrom.

II. Otsek (protokol): diplomatski pasoši i povlastice; akreditivna i opozivna pisma; patentna pisma i egzekvature za konzule; predlozi za odlikovanje stranih državljanima i vođenje registra odlikovanih; ceremonijal i audijencije diplomatskog kora.

II. Otsek (personalni): rad na postavljanju, unapređenju, razmeštaju, otpuštanju i penzionisanju činovnika i službenika Ministarstva i pretstavnštava, vođenje njihove rangliste i sve što je u vezi sa vršenjem njihove službe; inspekciona služba; organizacija struke; prijem i ekspedicija pošte Ministarstva; kurirska služba; arhiva Upravnog odelenja (osim otseka računovodstva i ekonomata, koji ima svoju posebnu arhivu).

IV. Otsek (računovodstvo i ekonomat) vrši sledeće poslove:

1) po Ministrovim uputstvima a prethodnom saslušanju načelnika svih odelenja sastavlja predlog budžeta Ministarstva i pretstavnštava u inostranstvu i izrađuje odredbe

za Finansijski zakon a u sporazumu sa pomoćnikom ministra;

2) snabdeva Ministarstvo i pretstavništva novcem za lične i materijalne rashode izuzimanjem gotovog novca iz Glavne državne blagajne na teret odobrenih kredita i šalje ga pretstavništvima u efektivi ili putem neposrednog kupovanja čekova kod Narodne banke;

3) sprema rešenja po kojim se vrše isplate iz redovnih budžetskih kredita;

4) vrši isplate iz redovnih i poverljivih kredita po donetim rešenjima;

5) pregledava račune putnih, selidbenih i kurirskih troškova po postojećim propisima. Taj pregled se odnosi kako na činovnike Ministarstva tako i na lica koja to nisu, no koja budu određena da izvrše kakav državni posao u inostranstvu te im dnevnice određuje Ministar inostranih poslova prema prilikama i prirodi određenog posla;

6) vodi nadzor nad računskim poslovima diplomatskih i konzularnih pretstavništava;

7) izrađuje opšti inventar stvari Ministarstva i pretstavništava i stara se o njihovom održavanju, vrši nadzor nad zgradom Ministarstva i zgradama pretstavništava itd.

Šef Otseka računovođstva i ekonomata je neposredni referent ministarstva po svim pitanjima poverljivih kredita.

Kozularno-privredno odelenje deli se na tri otseka; sa sledećom nadležnošću:

I. Otsek (saobraćajni): plovidba na Dunavu; međunarodni saobraćaj: suvozemni, rečni, pomorski i vazdušni; pristaništa, brodovi; pošta, telegraf, telefon i radio u saobraćajnom i trgovinskom pogledu; pravo plovidbe; saobraćajne konvencije; hidrotehnička međunarodna pitanja; slobodne zone.

II. Otsek (trgovinski): prikupljanje obaveštenja o privredi i privrednoj politici stranih država, naročito o trgovinskom zakonodavstvu, carinama, uvozu, izvozu, transitu; vođenje pregovora za zaključenje trgovinskih ugovora i privrednih konvencija, a u sporazumu sa stručnim Ministarstvima; vođenje pregleda zaključenih trgovinskih ugovora između naše i strane države kao i ugovora o nasta-

njivanju, ribolovu, plovidbi, trgovačkim putnicima i slična pitanja; izrada odgovora i referata po privrednim pitanjima Društva Naroda; državni dugovi i potraživanja; arhiva Privrednog odelenja.

III. Otsek (konzularni): prikupljanje obaveštenja o stranim tržištima i njihovo dostavljanje domaćim privrednim ustanovama; razvijanje izvozne trgovine; promet stranaca; međunarodni kongresi privrednog karaktera; sajmovi i izložbe; publikacije trgovačkih izveštaja; uputstva konzularnim predstavništvima za vršenje privredne službe; propisi o vizama nediplomatskih putnih isprava i nadzor nad izдавanjem tih viza; predlozi za postavljanje počasnih konzula i nadzor nad njihovim radom; konzularne nadležnosti u pogledu sanitarne policije; strani konzularni predstavnici; emigracija i imigracija; kolonije naših državljana u inostranstvu u njihova statistika; socijalna pitanja.

Pravno odelenje deli se na četiri otseka sa sledećom nadležnošću:

I. Otsek: sav posao sa sudovima, pravni sporovi; doštave sudskih rešenja; ekstradicija; razne deklaracije osnovane na ugovorima sa stranim državama; pitanje brakova; zaštita interesa maloletnika; naslede; zaštita svojine naših građana u inostranstvu i stranih kod nas.

II. Otsek: Čisto administrativni poslovi; rapatriranje; bolnički troškovi; utvrđivanje i promena državljanstva; pašoši naših državljana; traganje za licima u inostranstvu ili u zemlji po pitanjima iz inostranstva; razna saopštenja; notarijatska akta; poslovi po vojnoj obavezi itd.

III. Otsek: prevodenje i overavanje zvaničnih i privatnih akata i dokumenata.

IV. Otsek: davanje mišljenja pojedinim odelenjima Ministarstva po svim pravnim pitanjima za čije je rešenje nadležno Ministarstvo inostranih poslova, na njihov zahtev; praćenje razvoja međunarodnog prava; saradnja na spremanju materijala za izradu pravnih međunarodnih konvencija; arhiva pravnog odelenja.

Ministar inostranih poslova može, izuzetno i za određene poslove, postaviti honorarno jednog ili više stručnjaka za pravne savetodavce.

U nadležnost *Glavne arhive* spada: čuvanje i sredjanje starih arhiva svih odelenja Ministarstva i onih arhiva diplomatskih i konzularnih pretstavnštava i delegacija za koje se izuzetno pokazala potreba da se prenesu u Ministarstvo; rekonstrukcija dokumenata i kancelarijskih knjiga uništenih za vreme rata ili inače iščezlih; staranje o povraćaju tih dokumenata; učestvovanje u zaključivanju i vršenju međunarodnih ugovora i konvencija koji se odnose na arhive.

U sastavu glavne arhive nalazi se i biblioteka Ministarstva.

Organizaciju arhiva, pretstavnštava, pojedinih odelenja odnosno otseka, zatim način rada u pretstavnštivima i odelenjima odnosno otsecima Ministarstva kao i ekspediciju te prijem pošte propisuje Ministar inostranih poslova naročitim pravilnicima.

Činovnici i službenici Ministarstva inostranih poslova i diplomatskih te konzularnih pretstavnštava dele se po našem zakonu na:

- 1) diplomatsko-konzularne činovnike;
- 2) kancelarijske činovnike;
- 3) manipulativne činovnike;
- 4) računske činovnike;
- 5) tehničko i pomoćno osoblje.

Kao što vidimo, naš zakon je spojio diplomatsku i konzularnu struku u jedno te tako omogućio lak prelaz iz konzularne u diplomatsku službu i obratno.

Ipak treba strogo razlikovati diplomatske od konzularnih pretstavnika, ma da je kako kod nas tako i u drugim zemljama prelaz iz jedne struke u drugu vrlo čest. Svaka struku ima zasebno polje rada. Kao što smo već gore videli, konzuli, ma kakva bila njihova titula, nikad nemaju diplomatski karakter (Rosenov slučaj). Njihov glavni zadatak jeste da štite trgovačke interese svoje države i njenih državljanima. Diplomatski karakter im se ne priznaje ni ako oni de facto vrše diplomatske funkcije (ako n.pr. u zemljama gde deluju nema diplomatskog pretstavnštva njihove države: Čehoslovačka u Tirani, Kaunasu i Tallinu). No to ne umanjuje njihov značaj, koji zbog sve veće povezanosti

privrednih i političkih pitanja u moderno doba naprotiv sve više raste. Tako se već Chateaubriand našao pobuden da ode u drugu krajnost i uzvikne: „Prošlo je vreme diplomata i vratio se vek konzula!“ (Le temps des diplomates est passé, celui des consuls est revenu!)¹⁾ a Talleyrand u Francuskoj Akademiji 1839. g.: Quand on a été un diplomate habile, combien faut il encore y ajouter pour être un bon consul! (Koliko još treba spremnom diplomati pa da bude dobar konzul!)²⁾

Već 1829. g. Apelacioni Sud u Aix-u podvukao je razliku između diplomatskih i konzularnih predstavnika: „... ne može se dati diplomatski karakter konzulu koji je samo zaštitnik, regulator delatnosti ili poteškoća njegovih sunarodnika, jednom reči čovek zakona svoje zemlje, čiji je mandator pre nego svog suverena“. (... l'on ne saurait donner ce caractère (diplomatique) au consul qui n'est que le protecteur, le régulateur des opérations ou des difficultés de ses nationaux, l'homme enfin de la loi du son pays, dont il est monitaire plutôt que celui de son souverain").³⁾

Sud u Aix-u bio je, svakako pod uticajem ideja Restauracije, mišljenja da poslanici predstavljaju suverena lično. Pobedom ideja Francuske revolucije u Evropi i pretvaranjem mnogih monarhija u republike prodrlo je shvatanje da poslanik ne predstavlja samo državnog poglavara, ma da ga ovaj obično naimenuje, već čitavu svoju zemlju; ne više dinastičke interese, već nacionalne interese.

Danas diplome i konzuli predstavljaju svoju državu, obadvojica su mandatori iste vlasti i kriterijum po kojem se razlikuju jeste jedino njihov različiti delokrug.

U praksi konzulati su obično potčinjeni diplomatskim misijama. U našim „Uputstvima za konzularnu službu Ministarstva inostranih dela“ čl. 24. izričito se kaže:

„U zemlji gde se nalazi naše diplomatsko predstavni-

¹⁾ Geršić, str. 46.

²⁾ Geršić, str. 55.

³⁾ Dietrich: De l'inviolabilité et de l'exemption de juridiction des agents diplomatiques et consulaires, str. 160 i dalje.

štvo, konzulati su mu potčinjeni i ono im je prva prepostavljena vlast, od koje primaju naredbe i uputstva i kojoj se obraćaju u tu svrhu“.

Često su poslanstva i konzulati združeni i to na taj način, da u poslanstvu postoji naročito konzularno odeljenje.

O ocenjivanju činovnika i službenika Ministarstva inostranih poslova i diplomatskih te konzularnih pretstavnštava postoji naročita uredba izdata na osnovu Zakona o uređenju Ministarstva.

Prema toj uredbi ocenjivanje svih službenika vrši se jedamput godišnje.

Prvi pomoćnik i pomoćnik ministra kao i izvanredni poslanici i opunomoćeni ministri ne ocenjuju se.

Za ocenjivanje ostalih službenika služi kvalifikacioni list koji sadrži sledeće podatke: 1) o vladanju u službi i vanje, 2) o stručnoj spremi, 3) o marljivosti u službi, 4) o pouzdanosti u službi, 5) o tome koju je vrstu poslova službenik radio i sa kakvim uspehom i 6) o tome za koju se vrstu poslova službenik može naročito preporučiti.

Kvalifikacioni listovi drže se u tajnosti i obrazuju povjerljivi dosije o svakom službeniku napose. Čuvaju se u arhivi Upravnog odelenja.

Načelnici odelenja odnosno šefovi pretstavništava u inostranstvu dužni su voditi zasebni kvalifikacioni list o svakom svom službeniku, popunjavati ga na kraju meseca juna i decembra i dostaviti Upravnom odelenju najdalje do 15. januara svake godine.

Na kraju lista načelnik odelenja, odnosno šef pretstavništva ima staviti svoje opšte mišljenje i predlog za ocenu službenika.

Popunjeni kvalifikacioni listovi strogo su poverljivi i dostavljaju se Ministarstvu u zapečaćenom omotu sa oznakom: „Kvalifikacioni list — strogo poverljivo“. Može ih otvoriti samo načelnik Upravnog odelenja.

Poslanici dužni su popunjavati kvalifikacioni list šefova konzularnih pretstavništava koja se nalaze na njihovom području.

Po prijemu ovih kvalifikacionih listova načelnik Upravnog odelenja dostavlja ih u zapečaćenom omotu načelnicima političkog, konzularno-privrednog i pravnog odelenja, koji ih imaju dopuniti svojim primedbama i potpisati.

Kvalifikacione listove stalnih delegata, diplomatskih agenata, otpasnika poslova kao i šefova konzularnih predstavništava u državama gde poslanik nije akreditovan ili je otsutan popunjavaju zajednički načelnici političkog, konzularno-privrednog i pravnog odelenja.

Kvalifikacione listove načelnika odelenja popunjava prvi pomoćnik, ocene daje Ministar.

Ako u toku godine načelnik odelenja odnosno šef predstavništva u inostranstvu bude premešten on je dužan da pred svoj polazak upiše svoje opaske u kvalifikacioni list svakog područnog mu službenika i stavi svoj predlog za ocenu, bez obzira na to koliko je vremena proveo kao starešina tog službenika. Kvalifikacioni list sa svojim predlogom za ocenu dostavlja upravnom odelenju.

Isto tako načelnik odelenja odnosno šef predstavništva u inostranstvu dužan je popuniti kvalifikacioni list svakog područnog mu službenika koji se premešta na drugu dužnost i staviti svoj predlog za ocenu. Sve to ima dostavljati Upravnom odelenju, istovremeno sa aktom razrešenja.

Opaske načelnika odelenja odnosno pretstavnika u inostranstvu kao i pripremne beleške za ocenjivanje službenika drže se u ličnoj arhivi starešine.

Ministar obrazuje svojim rešenjem 1. januara svake godine dve komisije za ocenu službenika, jednu u prvom, a drugu u drugom stepenu. Svaka komisija sastoji se iz predsednika, dva člana i delovođe.

Pretsednik komisije u prvom stepenu je drugi pomoćnik, a članovi su dva načelnika.

Pretsednik komisije u drugom stepenu je prvi pomoćnik a članovi su dva načelnika, koja nisu sudelovala u radu prve komisije.

Delovođa jedne i druge komisije šef je personalnog otseka ili njegov zamenik.

Dužnost članova komisije za ocenu službenika obavezna je. Članovi se ne mogu sami izuzimati, niti službenici tražiti njihovo izuzeće, osim iz razloga izuzeća koji važe za redovne sudske.

Lica o čijoj se oceni rešava ne mogu učestvovati u radu komisije ni kao zamenici ili delovođe.

Komisija za ocenu službenika donosi punovažne odluke samo ako su prisutni svi njeni članovi ili njihovi zamenici. O radu komisije vodi se zapisnik, koji potpisuju svi prisutni članovi i delovoda. Odluka se donosi većinom glasova. Delovoda nema pravo večanja ni pravo glasa.

Ocenjivanje službenika komisija vrši na osnovu kvalifikacionog lista i svog sopstvenog saznanja.

Ocene su sledeće: odličan, vrlo dobar, dobar i slab. Komisija je dužna obrazložiti ocenu slab.

Komisija u prvom stepenu ima do kraja februara izvršiti ocenjivanje svih službenika i poslati odluke o ocenama načelniku Upravnog odelenja. Načelnik Upravnog odelenja dostavlja ocene nadležnim načelnicima odelenja odnosno šefovima predstavništava u inostranstvu da ih prime na znanje i u roku od 8 dana saopšte na revers ocenjenim službenicima pa potvrdu o tome vrate. U slučaju ocene „slab“ službeniku se ima saopštiti i obrazloženje komisije.

Činovnik koji je dobio godišnju ocenu „slab“ ne može se u narednoj godini unaprediti niti mu se vreme provedeno u službi sa tom ocenom može računati u rok za unapređenje.

Ko za dve uzastopne godine dobije ocenu „slab“ gubi 20% od prinadležnosti za godinu dana. a ko za tri, taj se uklanja iz službe i, ako ima pravo na penziju, ne računa mu se dodatak na službu za penzijski osnov.

Ocene komisije, koje se dostavljaju ocenjenim službenicima, potpisuje načelnik Upravnog odelenja. Ocene načelnika, koje donosi sam Ministar, potpisuje on lično i dostavlja ocenjenim načelnicima na revers preko načelnika Upravnog odelenja.

Na ocene koje Ministar daje načelnicima odelenja ovi imaju pravo žalbe u roku od pet dana po saopštenju. Žalba se podnosi neposredno Ministru.

Ostali službenici mogu se u istom roku žaliti na odluku prvostepene komisije, koja ih je ocenila. Žalba se podnosi Upravnom odelenju preko službenikovog starešine. U roku od tri dana Upravno odelenje ima ovu žalbu poslati komisiji, koja donosi odluku u drugom stepenu.

Ako drugostepena komisija nađe da žalba nije na vreme podneta, ona ju kao neblagovremenu odbacuje. U protivnom ju uzima u ocenu i odluku u prvom stepenu osnažuje ili preinačuje. Odluku ima doneti u roku od trideset dana po prijemu žalbe i vratiti sa aktima Upravnom odelenju, koje ju saopštava žaliocu preko njegovog nadleštva.

Ako drugostepena komisija ne usvoji razloge žalbe i osnaži prvobitnu ocenu „slab“, ona je dužna tu svoju odluku obrazložiti.

Kad odluka o oceni službenika postane konačna, načelnik Upravnog odelenja stara se da se ona uvede u službenički list svakog ocenjenog službenika.

Načelnici odelenja odnosno šefovi pretstavnništava u inostranstvu, koji ne bi postupili po propisima Uredbe o ocenjivanju, odgovaraju disciplinski.

Službenici kažnjeni za disciplinski prestup, ne mogu za tu godinu biti ocenjeni sa „odličan“.

Koliko danas privreda utiče na spoljnu politiku jedne države i koliko su jedna sa drugom povezane, vidi se najbolje po tome što je u najnovije vreme (1937. g.) pri našem Ministarstvu inostranih poslova obrazovan iedan stalni koordinacioni odbor za trgovinsku politiku, sastavljen iz pretstavnika svih resora i ustanova, koje imaju za zadatak staranje o našoj trgovinskoj politici, odnosno uticaj na nju.

Cilj je tog odbora da obezbedi jedinstvo u pripremanju i donošenju svih važnih trgovačko-političkih i u vezi s time finansijskih i devizno-monetarnih mera.

Odboru presedava ekonomski pomoćnik Ministra inostranih poslova. U odboru su zastupljeni sledeći resori odnosno ustanove: Ministarstvo inostranih poslova, Ministarstvo trgovine i industrije, Zavod za unapređenje spoljne trgovine, Privilegovano akcionarsko društvo za izvoz

zemaljskih proizvoda, Ministarstvo finansija, Narodna banka, Ministarstvo poljoprivrede, Ministarstvo šuma i rudnika, Ministarstvo saobraćaja i Ministarstvo vojske i mornarice.

Prema potrebi u Odbor se mogu pozivati i predstavnici ostalih resora, zatim poznati stručnjaci i zastupnici privrednih organizacija.

Ministarstva inostranih poslova dobivaju često ime po ulici, trgu ili palati u kojoj se nalaze. Tako je poznat Quay d'Orsay u Parizu, Downing street u Londonu, Wilhelmstrasse u Berlinu, Palazzo Chigi u Rimu, Ballhausplatz u Beču.

Najčuvenija prostorija u Quay d'Orsay-u jeste Salon de l'Horloge koji se tako zove po časovniku u stilu Luja XIV. na njegovom kaminu. U tom salonu održan je prvi sastanak Mirovne konferencije i potpisana takođe Briand-Kellogov pakt.

ISTORIJAT ORGANIZACIJE SRPSKE DIPLOMATSKE SLUŽBE

Namera nam je da u kratkim potezima prikažemo razvoj srpske diplomatske službe od Karadorda do naših dana a u vezi sa značajnijim istoriskim dogadjajima. Pominjanje tih događaja u toliko je opravdanije što su nekoji od njih u neposrednoj vezi sa organizacijom odnosno reorganizacijom nadleštva za inostrane poslove. Tako n.pr. posle proglašenja nezavisnosti 1878. g. Srbija počinje da šalje opunomoćene ministre i vanredne poslanike, dakle poslanike druge klase, na koje dotle kao vazalna država nije imala pravo, a posle podizanja Srbije na Kraljevinu 1882. g. u Srbiji se uskoro stvara prvo Ministarstvo inostranih poslova u modernom smislu, nalik na ostala evropska (zakon od 1886. g.).

Već u Pravitevjuščem Sovjetu, prvoj vladu obnovljene Srbije, za vreme Karadorda, postojao je jedan popečitelj (danas bi rekli Ministar) inostranih dela.¹⁾

Karadorđev naslednik, knez Miloš, bio je sam veliki diplomata na svoj način. On istina nije birao sredstva za postizavanje svojih ciljeva. Ali, mora se priznati da tamo gde Karadorđe nije uspeo mačem, Miloš je uspeo diplomatom. Veštim manevrisanjem između Rusije i Turske, koristeći svaki povoljan momenat, vodeći spretno pregovore sa Portom, izvojšto je Srbiji sloboštine na osnovu kojih je mogla da se dalje razvija ka potpunoj nezavisnosti.

---

¹⁾ Jaša Prodanović: Ustavni razvitak i ustavne borbe u Srbiji, str. 18 i dalje.

Na osnovu Bukureškog mira od 1812. g. Akermanske konvencije od 1826. g. Jedrenskog mira od 1829. g. konačno su posle duge borbe, u kojoj se Rusija pojavljivala kao zaštitnica Srba (čl. 8. Bukureškog mira koji govori o Srbiji, davao joj je na to pravo) hatišerifom od 1830. g. regulisani odnosi između Srbije i Porte te je Srbima data autonomija.

U tačci 24. tog hatišerifa veli se:

„U Carigradu će postojati srpski agenti, kojima će biti stavljen u zadatku da pregovaraju sa mojom Visokom Portom po poslovima koji se tiču njihove zemlje.“

Time je prvi put zvanično sa turske strane priznato Srbiji pravo da drži svog stalnog agenta kod Porte (kapućehaju).

Podmićivanjem u Carigradu postigao je Miloš da je Sultan beratom od iste godine (11. septembra 1830. g.) potvratio Milošev izbor za naslednjog kneza srpskog po Narodnoj skupštini od 1829. g.

1833. g. Miloš silom prisajedinjuje šest nahija za koje je Porta u Akermanskoj konvenciji obećala da će ih vratiti Srbima ali je izvršenje tog obećanja stalno odugovlačila. Turcima nije preostalo drugo, nego da potvrde svršen čin.

Prvi ustav Srbije, Sretenjski ustav od 2. februara (po starom kalendaru) 1835. g. koji nije stupio na snagu zbog protivljenja Turske i Rusije pominja je u čl. 6. takođe Popečiteljstvo (Ministarstvo) inostranih dela.¹⁾

Kneževim ukazom od 14. februara 1835. g., dakle ne posredno po objavljinju Sretenjskog ustava propisan je detaljnije sastav Državnog Sovjeta (Saveta). Savet se delio na dva dela: na zakonodavnu i izvršnu vlast. Izvršna vlast imala je šest odelenja (Ministarstava): pravosude, vnutrenja djela, finansije, inostrana djela, vojena djela i najzad crkvena djela i prosveštenje.

Svakom odelenju stavljen je na čelo jedan popečitelj (Ministar). Popečitelj inostranih dela, koji je bio ujedno i popečitelj Kneževskog doma bio je dužan:

¹⁾ Prodanović, str. 45.

„Čuvati i braniti stepen dostojanstva Knjaza Srpskog prema stranim državama;

Braniti prava i koristi Knjaza Srpskog prema istim državama;

Da vodi prepisku koju bi Knjaz Srpski imao sa stranim vladama;

Da zaključuje ugovore koje bi Knjaz Srpski u delima svoje familije sa stranim državama imao;

Da čuva prava i koristi Srbije u svim njenim odnosima sa stranim državama;

Da čuva i brani prava i dela Srba, koji se u stranim državama nalaze kod praviteljstva tih država;

Da čuva i u celosti drži ugovore sa inostranim silama i nastojava da se oni u dejstvo privode;

Da vodi pregovore sa stranim praviteljstvima i s njihovim agentima, koji bi od njih bili poslati u Srbiju;

Da daje nastavlenje srpskim agentima koji bi se u stranim državama nalazili;

Da vadi Srbinu dopuštenje da se može iseliti u strane države i izneti svoje imanje iz Srbije;

Da pregledava i upravlja molbe inostranaca koji bi se hteli naseliti i priroditи u Srbiji;

Da propisuje putne isprave Srbima, koji bi hteli po svojim poslovima u strane države, a tako i pismena dela koja bi išla u ove;

Da potpisuje dozvole koje bi Knjaz Srpski davao Srbima koji bi hteli stupiti u građansku ili vojnu službu stranih država;

Da potpisuje i dozvole koje bi Knjaz davao Srbima kojima bi strani vladari slali ordene, druga odličja i penzije;

Da šalje srpska odličja stranim podanicima zaslužnim za Srbiju.“

Predviđeno je dakle već aktivno i pasivno pravo poslanstva Srbije i zadatak Popećiteljstva inostranih dela poklapa se već u opštim i glavnim crtama sa zadatkom jednog današnjeg Ministarstva inostranih poslova. Naravno, da ovi agenti o kojima se govorи u ukazu ne bi imali isti rang kao diplomatski predstavnici suverenih država, već bi kao svi

pretstavnici vazalnih država zauzimali najniži rang u diplomatskom koru, iza pretstavnika sviju četiri klase. Pretstavnici polusuverenih država stoje dakle obično van ranga i klase, u koje dele pretstavnike suverenih država Bečki i Ahenski pravnik, o kojima će još dalje biti govora.

Jednim drugim ukazom, od 15. januara 1835. g. postavljeni su u „Kabinetu i popečiteljstvu inostranih dela:

Jedan direktor kabineta, jedan arhivar kabineta, jedan sekretar za poslove sa Turskom, jedan arhivar kabine-ta, jedan protokolista i registrator inostranih dela i jedan protokolist i registrator „vnutrenih“ dela.

Ruski poslanik u Carigradu, Butenjev, koji se i inače bunio protiv Sretenjskog ustava, jer mu se činio suviše slobodouman, napao je zbog Popečiteljstva inostranih dela Mihajla Germana, srpskog deputata u Carigradu: „Našto knezu Popečiteljstvo inostranih dela? S kim on vodi pregovore? Njegovi odnosi prema Porti unutrašnje su prirode, jer Srbija od nje zavisi, Rusija je pak srpska zaštitnica. Knez može imati u svom kabinetu čoveka, koji će otpravljati poslove ove vrste, može mu najzad dati titulu kakvu hoće, ali tek da je taj odeljak (département) poslova pri njemu, a nikako jedno zasebno nadleštvo sa na-ročitom odgovornošću“.

German se u odbranu pozvao na Vlašku, koja je bila u istom položaju prema Porti kao i Srbija, a imala svoj sekretarijat za inostrane poslove. Butenjev je izjavio da takva kancelarija u Vlaškoj ima svoje poreklo u starim privilegijama i kapitulacijama te da je ta ustanova prešla u organski i administrativni regulativ (pravilnik) Vlaške, koji je izrađen prema ruskom gledištu; najzad da je taj pravilnik Rusija podnela Porti na odobrenje, dok su Srbi tajno, bez znanja i Rusije i Porte načinili sebi ustav.¹⁾)

Sretenjski ustav, kao što smo pomenuli, nije ni ušao u život, već je Sultan umesto njega svojim hatišerifom dao Srbiji drugi ustav 1838. g. To je tzv. Turski ustav, koji je objavljen u Srbiji 1. februara 1839. g. (po starom).

Član 5. ovog ustava dao je knezu Milošu mogućnost

---

¹⁾ Gavrilović: Suspendovanje prvoga srpskoga ustava.

da osnuje prvo od Porte priznato Popečiteljstvo inostranih dela: „Ti ćeš tebi ustrojiti jednu osobenu kancelariju, koja će biti pod upraviteljem tvog mjestoblastitela, predstavnika, komu ćeš ti naložiti izdavati pasporte i upravljati snošenjima, suštествujućima između Srba i vlasti inostranih“. Srbija je dakle i po novom ustavu dobila pravo da za svoje odnose sa inostranstvom ustroji naročito nadleštvo.

Sem toga je u čl. 18. predviđen stalni pretstavnik Srba kod Porte: „Biće izabran i nimenovan između Srba jedan kapućehaja (agent), koji ima prebivati postojano pri mojoj visokoj Porti i otpravljati djela naroda srpskog, shodno mojim namijerenijama carskim i uredbama i svobodama nacionalnim Srbije“. Time su potvrđene odredbe hatišerifa od 1830. g. u pogledu srpskih agenata kod Porte.

29. maja 1839. g. knez po sporazumu sa Sovjetom donosi Zakon o ustrojstvu knjaževske kancelarije. Ovaj zakon su premapotpisali General-Major Jevrem Obrenović kao Prezrednik Sovjeta, Kavaljer Avram Petronijević kao Kneževski Pretstavnik i Popečitelj inostranih dela te Major Stefan Marković kao Glavni Sekretar Sovjeta.

Srpski Ministar inostranih poslova bio je tada Kneževski Pretstavnik, koji je stalno zasedavao u Sovjetu. Kneževsko Pretstavništvo i Popečiteljstvo inostranih dela bila su u stvari jedna te ista ustanova i Kneževski Pretstavnik vršio je istovremeno i dužnost Popečitelja inostranih dela.

Njemu je pomagalo svega trinaest činovnika i to: jedan direktor, dva sekretara, dva stolonačelnika, jedan protokolista, jedan arhivar, jedan registrator, jedan prevodnik koji je morao znati više jezika, jedan turski čatib, jedan pisar za grčki jezik i dva kancelista.

Popečiteljeve dužnosti su bile:

1) Upravljati odnosima između Srba i inostranih vlasti te voditi sa ovim vlastima neposrednu prepisku; 2) izdavati putne isprave onim Srbima koji žele putovati u inostranstvo; 3) starati se da putne isprave koje bude izdavao na osnovu „Visočajših Hatišerifa Sultanskih osnovanih na

traktatima važećim između Blistatelne Porte Otomanske i počkoviteljstvujućeg Imperatorskog-Ruskog Dvora“ budu svuda izvan srpskih granica priznavane, tako da se licima, koja budu s njima putovala po inostranstvu ne čine nikakve teškoće; 4) braniti svakog Srbina ponaosob od nepravde i ugnjetavanja u inostranstvu i štititi prava i privilegije Srba u opšte; 5) voditi prepisku sa srpskim kapućehajom (agentom) u Carigradu i davati mu uputstva, kao i sa svim agencijama koje bi se osnovale u inostranstvu; 6) izdavati pismena odobrenja za iselenje iz Srbije onim Srbima, koji to budu želeli; 7) izdavati kneževska odobrenja za nošenje ordenja ili drugih odličja onim Srbima koje bi strani vlađaoci udostojili takve počasti; 8) davati odobrenje strancima koji bi se hteli nastaniti u Srbiji; 9) čuvati ugovore zaključene između „inostranih država i Blistatelne Porte Otomanske“, ukoliko bi se oni odnosili na Srbiju i starati se o njihovom izvršenju; 10) predlagati knezu lica koja bi trebalo postaviti u srpske agencije u inostranstvu; 11) davati otsustva područnim činovnicima i 12) premapotpisivati sve ukaze, uredbe i diplome, kao i sva akta koja se u kneževu ime dostavljaju inostranim vlastima.

Zvanje direktora odgovara nekako položaju današnjeg pomoćnika ministra inostranih poslova. On je bio dužan:

1) da premapotpisuje popečiteljeva akta za koja nije bio potreban knežev potpis; 2) da odgovara za poredak i tačnost rada u Popečiteljstvu; 3) da daje nputstva za celokupan posao; 4) da izdaje naredbe sekretarima i svim nižim činovnicima; 5) da zastupa popečitelja, kad je ovaj otutan; 6) da prima sva zvanična akta upućena knezu ili popečitelju, da ih lično otvara, da svojeručno na njima stavlja dan njihovog prijema, da ih daje protokolisti na upis i najzad da ih podnosi popečitelju radi dobivanja instrukcija; 7) da sam sastavlja i pregleda važnija akta koja mu podnose sekretari i stolonačelnici, da ih potpisuje i da na njihovim kopijama napiše „da se ekspedira“; 8) da se stara da posao ne zastaje i da radi toga s vremena na vreme pregleda protokole i nesvršene predmete; 9) da nastoji da pro-

tokoli i akta budu ispravni i 10) da vodi službenički list svih činovnika, od sekretara do kancelista.

Sekretari odgovaraju današnjim načelnicima Ministarstva. Njima su pomagali stolonačelnici. Dužnost protokoliste je bila da svaki akt, koji Popečiteljstvo primi ili ekspeduje zavede u protokol. Arhivar je čuvao i sredivao arhiv te bio za nju odgovoran.

Osim pomenutih činovnika i službenika pod Popečiteljstvo inostranih dela potpadao je i tatar-aga sa većim brojem tatara i jednim ekspeditorom. Oni su vršili kurirsku službu kako za Kneževsko Pretstavništvo i Popečiteljstvo inostranih dela tako i za sve ostale vlasti Kneževine.

Svi činovnici i službenici Popečiteljstva i agencija u inostranstvu kao i kurirsko osoblje bili su dužni prilikom nastupanja službe polagati usmenu i pismenu zakletvu.

Direktor Popečiteljstva bio je ujedno čuvar kneževog ličnog pečata sa grbom i pečata Kneževskog Pretstavništva. Sem toga on je naravno čuvao i pečat Popečiteljstva samog. Taj se pečat stavljao na sva akta upućena inostranim vlastima i srpskim agencijama u inostranstvu. U slučaju direktorovog otsustva čuvao je pečat Popečiteljstva prvi sekretar.

Interesantne su još neke druge odredbe ovog zakona.

Po čl. 44. svaki mlađi činovnik bio je dužan „davati čast i pokoravati se starijem“, ali je uvek i „stariji mlađe pristojno morao predusretati“.

Osim pomenutog dužnost tadašnjih srpskih diplomata bila je da u ma koje doba dana ili noći „dotrče odmah u Popečiteljstvo i pomognu spasavanje akata, ako bi kakav požar izbio u samoj zgradi Popečiteljstva ili njenoj blizini“. Od ove dužnosti bili su oslobođeni samo oni čijim je domovima pretila u isto vreme takode opasnost od požara. Oni su mogli „pozabaviti se svojom nevoljom“. ¹⁾

U Beogradu su u to doba već postojali austrijski ruski i engleski konzuli. Ti konzuli nisu postavljeni na osnovu kakve konvencije sa Turskom ili Srbijom, već prosto

---

¹⁾ Kosta Pavlović: Zakon o ustrojstvu Ministarstva inostranih poslova donet na osnovu turskog ustava 1838.

via facti da zastupaju interes svogih država u Srbiji, što je često za njih značilo i da se mešaju u njene unutrašnje poslove.

Na upite svojih upravnih vlasti naredio je knez ukazom od 2. jula 1838. g. da se svi predmeti za koje bi se austrijski konzulat zastupajući svoje podanike obraćao srpskim vlastima, svršavaju posredstvom Saveta. Raspravljanje čisto političkih pitanja pridržao si je sam knez.

Turski ustav davao je veliku vlast Savetu, čiji su članovi bili doživotni. Miloš je bio primoran da uzme u Savet i ljude koji su bili njegovi neprijatelji. Sve se to nije svidalo Milošu, koji bi htio da vlada autokratski, neograničen od ma koje druge vlasti. Jednom prilikom on se ovako izrazio o ustavu: „Ne razumem šta to znači, da vladar podeli vlast sa narodom. Neko mora da bude gospodar, a dok sam ja živ hoću da budem gospodar ja.“

Miloš pokušava da digne bunu za svoj račun i da na taj način izbegne primenu ustava, ali u tome ne uspeva. On se s toga odlučuje na abdikaciju i 1. juna 1839. ustupa svoje dostojanstvo teško bolesnom sinu Milanu. Akt abdikacije potpisuje za njega njegov mlađi sin Mihajlo pošto je Miloš nepismen. Zatim Miloš odlazi sa svojim mlađim sinom u dobrovoljno izgnanstvo u Vlašku.

Milan je vladao svega od 1. do 26. juna 1839. g. kad je umro. To je bio možda jedini vladar na svetu koji i nije znao da je vladar. Za vreme njegove bolesti vladali su namesnici: Avram Petronijević, „knjaževski pretstavnik, popečitelj inostranih dela i kavaljer“, Jevrem Obrenović, „predsjedatelj sovjeta, general-major i kavaljer“ i Toma Vučić-Perišić, „član sovjeta i polkovnik“.

Milana nasleđuje Mihajlo (1840. g.). Miloš isprva nije htio da pusti Mihajla u Srbiju, govoreći: „Ako Vam treba Obrenović i vladar, tu sam ja, Mihajlo je još dete, njemu nema ni sedamnaest godina, šta ćete s njim?“ Narodni glavari poslaše nato Milošu deputaciju da ga „ukori“ za njegovo ponašanje. Deputacija je ujedno imala nalog da Mihajla ukrade i doveđe sa sobom, ako ga Miloš ne pusti dobrovoljno u Srbiju. No otmica nije bila potrebna pošto je Miloš Mihajla ipak pustio.

Prestonica Srbije premešta se u to vreme iz Kragujevca u Beograd.

Pristalice Karadorđevića, tzv. ustavobranitelji, dižu pod vođstvom Petronijevića i Vučića-Perišića uskoro bunu protiv Mihajla i on mora da beži u Zemun. Na presto stupa 1842. g. Aleksandar Karadorđević, koji vlada sve do 1858. g. kad i njega zbacuju sa kneževskog prestola. Pošto Rusija nije htela da prizna njegov izbor, izvršen je 15. jula 1843. g. ponovni izbor srpskog kneza u prisustvu beogradskog vezira, ruskog konzula i specijalnog izaslanika Rusije, baruna Lievena. Izabran je ponovno Aleksandar Karadorđević. Tek sad je Porta po pristanku Rusije beratom potvrdila njegov izbor, pošto je prethodno proterala Vučića i Petronijevića, koje su Rusi smatrali kao glavni kamen smutnje u Srbiji.

Koliki je bio uticaj velikih sila i njihovih pretstavnika na unutrašnje stvari Srbije vidi se iz sledećeg pasusa pisma koje je knez Metternich 23. novembra 1842. g. uputio austrijskom pretstavniku, barunu Neumannu u London, povodom zbacivanja kneza Mihajla:

„Nije nam ni na kraj pameti, kaže Metternich, da tražimo kakvu stalnost u političkom redu koji je osnovan u Podunavskim kneževinama i u Srbiji, međutim mi želimo da se taj red održava takav kakav je, jer su na Istoku svi položaji nepouzdani te nije mogućno unapred smisljati šta bi imalo doći na mesto ovoga što je sad.

U ovaj mah isto tako misli i kabinet ruski. O tome nas je izvestio g. general barun de Lieven, i nije nam bilo teško da se sporazumemo.

Porta se, istina, može pozvati na tekst fermana o postavljenju koji je dala knezu Srbije, te time pravdati onu meru mešanja u srpske stvari koju je tu skoro upotrebila, ali bi Rusija, s njene strane, mogla naći u tekstu svoga ugovora sa Portom sredstava kojima bi sporila Porti pravo, da se u pomenutom mešanju pruža toliko koliko je ona činila.

Međutim petrogradski kabinet izgleda da oseća da bi bio veoma jak udar na položaj Portin, koji je i onako slab, kad bi se od Porte iziskivalo da poreče što je sama

puštala da se učini i što je potvrdila, i kad bi se tražilo da na svoje mesto vrati porodicu Obrenovića. S toga je, po našem posmatranju, misija generala baruna Lievena više upućena da u buduće takve nerede spreči, nego da vaspostavlja ono što je oboren. S takvim smo postupanjem i mi sami saglasni, i u takvom smo smislu i izdali uputstva našoj misiji u Carigradu.

Među merama koje treba da pomognu održati red, koji se ima uspostaviti u Srbiji, jednu mi mećemo na prvo mesto, a to je definitivno premeštanje stranih konzula onde akreditovanih. Svi su oni, ne izuzimajući ni austrijskog, učinili delo koje nisu imali pravo da učine, i koje je izvršilo najnesrećniji uticaj na odluke kneza Mihajla. Protestujući protiv zbačenja ovoga kneza, oni su radili ono što bi mogli činiti diplomatski agenti koji bi imali naročita uputstva da tako rade; oni su ovoga mladog čoveka, koji je imao rđave savetnike, koji je imao malo duha, a nije imao nimalo iskustva, osnažili u njegovoj misli da se Portinom komesaru odupre što je upornije mogao. Nepristupačan svakome savetu da pregovara i da se naravnava, on se ukopao u potpuno odricanje svakoga prava Porti da se meša u unutrašnje poslove u Srbiji.

Još uoči samog onog dana kad će se objaviti odobrenje koje su dale turske vlasti za izgnanje kneza Mihajla, Šekib-efendija je nudio knezu da ga održi u njegovim pravima ako hoće da otpusti svoje savetnike koje narod nije nikako htio i da na novo uzme one koje je Porta smatarala kao jedne koji bi imali narodno poverenje. Knez Mihajlo je s prezrenjem odgovorio na taj predlog, da će njega sile umeti da zaštite.

Gledajući oko sebe agente koji su nalazili za dobro da sebi daju vrlo visoku vrednost ili da se drže na ceni, knez Mihajlo je sam za sebe pomislio da je sila, i da je Evropi stalo do njega ne može većma biti. Da mu je kumeo pokazati pravi njegov položaj, on bi shvatio da on taj položaj može sačuvati samo mudrim držanjem i obazrivošću. Engleska nema nikakvog trgovačkog interesa u Srbiji, zemlji sasvim divljoj, gde nema drugih proizvoda sem rđavo obradene zemlje, gde se strani proizvodi veoma

malо troše, tako da ne bi bilo razloga da tu što traže trgovci tako udaljeni kao što su engleski.

Jedini razlog koji je u svoje vreme mogao pobuditi engleski kabinet da u Beograd pošalje konzula, bio je nepoverenje prema Rusiji; Engleska je htela da na mestu motri šta se radi. A šta je bilo u stvari? Engleski je agent bio već gledalac dveju katastrofa, Miloševe i Mihajlove. Neću da istražujem da li on tim katastrofama nije što i doprineo zauzevši lažan položaj, ili je bio samo pasivan gledalac. Svejedno naposletku, ali što стоји u stvari, to je da on nije bio koristan interesima, koje je Engleska htela braniti.

Pa ako engleski agent, koji radi po sistemu u koji imamo mi puno poverenje, nije mogao nikakva dobra učiniti, šta imamo da očekujemo od agenta Francuske koji je, kao i svi manji agenti te sile, u vršenje svoje dužnosti unosio karakter uznemirenosti i političke surevnjivosti, koji je mogao proizvesti samo nemir i uzbudjenje?

Engleska bi nam po tome učinila veliku uslugu kad bi pristala da krene svoga konzula iz Beograda; ako bi ona na to pristala, mi bismo tim jače mogli isto tražiti od Francuske.

S naše strane, mi takođe ne bismo više držali konzula u Beogradu i obratili bismo se ruskom dvoru da tako isto postupi. Mi imamo načina da se staramo o našim trgovачkim interesima i bez stalnoga onde akreditovanog agenta.

Neka će engleski kabinet u ostalom osloni na nas što se tiče staranja da se u Srbiji i u svima oblastima dunavskim osnuju mere političkog nadzora koje evropski interes iziskuje i koje se nigde ne mogu tako dobro izvršiti i od tolike koristi biti kao kad se organizuju u Carigradu samom. Engleska vlada može za ovaj posao naći najbolja jemstva u samim austrijskim interesima, koji su tako evidentno znameniti i s toga može biti sasvim spokojna zbog toga što je molimo da napusti posmatrački položaj koji je bila osnova u Srbiji.^{“1)}

Do povlačenja pomenutih konzula iz Srbije nije do-

¹⁾ Ranke: Srbija i Turska u XIX. veku; prilog IV.

šlo, naprotiv uskoro su počele i druge države da šalju svoje konzularne pretstavnike u Beograd.

Vlada Aleksandra Karadordjevića doba je velikih reformi u Srbiji. Organizuje se sudstvo i uprava. Stvaraju se prvi činovnici sa titulama, uniformama i platom, ali oni su još nedisciplinovani i među njima često dolazi do razmirica.

1843. g. osniva se u Srbiji pošta i telegraf.

Za Aleksandrove vlade dolazi i burna 1848. g. Srbija potajno pomaže ustank vojvodanskih Srba.

Zajedno sa svojim ministrom Ilijom Garašaninom knez Aleksandar izrađuje čitav program spoljne politike kneževine, poznato „načertanje.“

Garašanin je bio punih deset godina Ministar unutrašnjih poslova. Kao takav on je stvorio jaku policijsku vlast sa širokim ovlašćenjima, koja se održala u Srbiji do današnjih dana. Stara srpska policijska država, veli Slobodan Jovanović, nije mogla imati boljeg pretstavnika od njega.

Ministar inostranih poslova bio je samo kratko vreme. Surevnjiv na narodnu samostalnost Garašanin je više dolazio u sukob sa Rusijom nego sa Portom. Ma da je Porta formalno imala više vlasti nad Srbijom, Rusija se u stvari mnogo više mešala u srpske poslove. Njeni konzuli, a kao što smo gore videli i konzuli drugih sila, nisu bili uvek taktični. Oni su hteli da daju pravac ne samo spoljašnjoj već i unutrašnjoj politici Srbije. A Garašanin je bio krut i nerado se obrtao po tudioj komandi. Protivnik Rusije on je u isto vreme bio i protivnik Austrije. Za vreme Krimskog rata pobojavao se da Austrija ne zauzme u Srbiji isto onakav dominantan položaj, kao što ga je imala Rusija. Njegova je politika zato bila: ni s Rusijom ni s Austrijom, već sa zapadnim silama, na prvom mestu sa Francuskom. Smatrao je da se te sile ne bi mnogo mešale u unutrašnju politiku Srbije, bar ne toliko koliko Austrija i Rusija, pošto su daleko i nemaju neposrednih interesa na Balkanu. Ma da formalno pod njihovom zaštitom Srbija bi u stvari uživala skoro potpunu slobodu.

Garašanina je oborila Rusija, pre nego što je mogao pokušati nešto ozbiljno. Sem toga ni kod Francuske nije našao mnogo razumevanja za svoje nacrte. Ona je sma-

trala da je u njenom interesu da pomaže jačanje austrijskog uticaja u Srbiji, kako bi suzbila ruski. Pored toga htela je popustljivošću da pridobije Austriju za sebe, u svojoj borbi protiv Rusije.

Za svoj neuspeh Garašanin bio je nešto i sam kriv. Protiv Rusije se bio izjasnio suviše rano i suviše jasno. Sem toga u odnosima s njom, pa i sa drugim silama, pokazivao je više policijske nego diplomatske manire, što Rusija kao velika država naravno nije htela da trpi.¹

Ukazom od 7. novembra 1850. g. knez povećava broj personala svoje kancelarije. Pridodaje joj još tri načelnika, jednog za administrativno, jednog za pravosudno odeljenje i jednog za odelenje inostranih poslova. Sem toga su kancelariji pridodati: jedan sekretar, jedan stolonačelnik, jedan protokolista i dva praktikanta.

U pomoć kneževom pretstavniku pridodat je jedan pomoćnik „u kačestvu sovjeta zemaljskog koji će zajedno sa pretstavnikom u svim djelima Moje kancelarije učestvovati i takova nadzirati“. Zvanje direktora ukinuto je kao nepotrebno.

Na intervenciju Engleske potvrđuje Porta 1853. g. sve povlastice hrišćana u Turskoj. U vezi s tim dolazi u Beograd specijalni Sultanov izaslanik, Etem paša, sa fermanom u kojem Sultan izjavljuje, da sve povlastice date Srbiji, Vlaškoj i Moldaviji smatra kao stalne i trajne.

U Krimskom ratu Srbija ostaje neutralna. Rat je završen 1856. g. Pariskim mirom, koji sadrži važne odredbe i u pogledu međunarodnopravnog položaja Srbije.

Po čl. 27. tog mira Srbija i dalje zavisi od Porte ali njenu zaštitu preuzimaju na sebe sve sile potpisnice. Dosad je Rusija nastupala kao jedina zaštitnica Srbije prema Turskoj, pozivajući se na već pomenute ugovore sa Portom. Pariskim mirom prestaje isključivo tutorstvo Rusije nad Srbijom čija autonomija dobiva sad međunarodnu garantiju.

Važna je i odredba tog mira, prema kojoj strane trupe, pa ni turske, ne smeju ulaziti u Srbiju ni prelaziti

¹⁾ Slobodan Jovanović: Ustavobranitelji i njihova vlada.

preko njene teritorije. Time je turska posada u srpskim gradovima izgubila mnogo od svog značaja.

Iste godine otvara se u Beogradu pruski konzulat. Dotle je pruske interese u Srbiji zastupao austrijski konzul.

U međuvremenu borba između kneza i Saveta sve se više zaoštravala. Posle prekida od više godina konačno je 1858. g. ponovno sazvana narodna skupština. U njoj su dobili prevagu kneževi protivnici. Na kraju krajeva skupština je pod predsedništvom Miše Anastasijevića zatražila od kneza da podnese ostavku. Kako on na to nije nikako htio da pristane, skupština je na sv. Andreju jednoglasno rešila da „ga zbaci s dostoјinstva knjaževskog“. Na njegovo mesto izabran je ponovo Miloš Obrenović.

Miloševa prva briga bila je da ukloni sa svih državnih položaja svoje bivše protivnike i zameni ih svojim ljudima. Uprkos savetima svog sina Mihajla, koji nastoji da ublaži njegov lični režim, on ne može da se prilagodi novim prilikama i ostaje pri svom starom načinu vladanja.

Ni prema stranim konzulima Miloš nije uvek pokazivao neki naročiti obzir i pažnju. Pruski konzul Meroni priča kako ga je knez jednom dočekao, kad je zajedno sa ruskim konzulom otišao u dvor da mu čestita rođendan. Istovremeno sa njima stigao je i Miloš sa Mihajlom i svojim sekretarom. Pruski konzul tek što je progovorio nekoliko reči, kad mu Miloš uzvrati: „E, hvala, hvala, zbogom, zbogom!“ i još pokaza vrata. Mihajlo, koji je izgleda htio spasiti situaciju, upitao je oca da li neće da sedne, na šta mu ovaj odgovori: „Pa ti znaš da mi valja primati još toliko njih“.¹⁾

Uskoro (1860. g.) Miloš umre u dubokoj starosti od osamdeset godina i na presto stupa po drugi put Mihajlo. On pokušava da preuredi Srbiju po ugledu na napredne evropske države. Njegova vlada je neke vrste prosvetljeni absolutizam.

1861. g. izdaje Srbija zakon o nasledstvu prestola u kojem se uopšte ne obazire na svoj odnos vazala prema Porti.

---

¹⁾ Ranke, str. 430.

Incident na Ćukur česmi (1862. g.) povod je sukobu između beogradskih Srba i Turaka. Turski garnizon bombarduje Beograd, što daje povoda novim zapletima i intervenciji velikih sila. Najzad je spor rešen predajom građeva i turskih garnizona Srbima (1867. g.). Srbija sve više kroči prema potpunoj nezavisnosti.

Zakon od 1839. g. ukinut je za vreme kneza Mihajla 10. marta 1862. g. zakonom o „ustrojenju centralne državne uprave u knjaževstvu Srbiji.“ Ministar inostranih poslova bio je opet Garašanin.

„Ustrojenje“ obeležava u glavnim potezima delokrug pojedinih ministarstava. Po njegovom čl. 25. zadatak Ministarstva inostranih dela jeste:

1) da rukovodi odnošenja Srbije sa stranim vlastima i održava zvanična snošenja sa stranim agentima kod knjaževskog praviteljstva;

2) da pregovara o konvencijama, koje bi knjaževsko praviteljstvo sa stranim moglo zaključiti, i da se stara o tačnom ispunjavanju već zaključenih;

3) da pazi da se prava knjaževstva spolja ne narušavaju;

4) da zaštićava srpske podanike i njihove interese u stranim zemljama i da im izdaje pasoše za strane zemlje.

Čl. 26. stavlja u dužnost Ministarstvu da prima i Knazu na rešenje donosi molbe srpskih državljanata za nošenje stranih ordena i medalja.

O činovnicima postoje ove opšte odredbe u čl. 8. i 9.: „Za potpomaganje i otpravljanje poslova imaju ministri potreban broj potčinjenih činovnika, koji kao pomoćnici i načelnici spremaju rešavanja poslova u ministarstvima, ili kao sekretari, stolonačelnici, protokoliste itd. staraju se o formalnim kancelarskim poslovima. Načelnici su upravitelji kancelarija; oni se imaju brinuti za izrađivanje poslova i za red i tačnost u poslovima. Njima je potčinjen sav kancelarski personal i oni se imaju brinuti za održavanje discipline u kancelarijama.“ Po čl. 9. „pomoćnici i načelnici imaju sovetujući glas, no ministar rešava sve samostalno i njihovo ga mnjenje ne veže“.

Na osnovu ovog zakona izvršena je docnije, posle

proglašenja nezavisnosti (1878. g.) podela diplomatskih pretstavnika Srbije u inostranstvu.

O Duhovima 1869. g. Turski ustav zamenjen je novim ustavom, kojim je zakonodavna vlast preneta sa Saveta na Narodnu Skupštinu.

Taj ustav Sultana ni ne pominje, ma da je pravno on još uvek bio suzerain Srbije. Ipak Turska nije protestovala, najbolji znak kako je u to vreme faktična veza između nje i njenog vazala bila labava. Sad je bilo samo pitanje vremena, kad će se Srbija potpuno emancipovati od Turske.

Po čl. 1 pomenutog ustava „Knjaževstvo Srbija je nasledna ustavna monarhija sa narodnim predstavništvom“.

Knez zastupa zemlju u svim stranim odnosima i zaključuje ugovore sa stranim državama.

No ako se za izvršenje ovih ugovora iziskuje kakvo plaćanje iz državne blagajne ili je nužna izmena postojećih zemaljskih zakona ili se uopšte ugovara nešto, čime bi se javna i privatna prava stešnjavala, to je za ovo nužan pristanak Narodne skupštine.

Kneževsko dostojanstvo nasledno je u plemenu vladajućeg Kneza Milana Obrenovića. Ako ne bi bilo muških potomaka Obrenovića, pa ni potomaka kneževih kćeri, onda srpski narod bira za naslednog kneza onog Srbina u koga ima najviše poverenja. No nikad, kaže izričito ustav, ne može biti izabran za srpskog kneza niko od porodice i potomstva Karadorđevića „na koje je bačeno prokletstvo narodno.“

U proleće 1875. g. bukne Hercegovački ustanak, a juna 1876. g. Srbija u savezu sa Crnom Gorom objavljuje Turskoj rat. Za objavu rata se naročito zalagao ondašnji srpski ministar inostranih poslova Jovan Ristić. Vrhovni komandant srpske vojske bio je ruski general Černjajev. Rat se svršio srpskim porazom. Od katastrofe spasla je Srbe Rusija svojom intervencijom u formi ultimatuma Turskoj. Februara 1877. g. sklopljen je mir na osnovu status-a quo ante. No ovaj mir nije bio dugotrajan. Još iste godine objavljuje Rusija rat Turskoj. Posle ruske pobede kod Plevne pridružuje se i Srbija Rusima.

Rat je završen potpunom pobedom Rusa i Srba. Rusija sklapa sa Turskom mir u San Stefanu (20. februara 1878. g.) na osnovu kojeg bi imala da se stvori velika bugarska država, u koju bi ušle i pokrajine na koje su pretnovali Srbi. Srbi naravno time nisu bili zadovoljni, ali ni velikim silama nije bilo po volji stvaranje jedne velike države na Balkanu, koja bi bila pod ruskim uticajem.

Stoga je u Berlin sazvan kongres sila, koji je imao da rešava o ovom stanju stvari na Balkanskom poluostrvu. Pretstavnik Srbije na kongresu bio je Ristić.

Austrija je bila voljna da u Berlinu pomogne Srbiju, ali je kao protivuslugu tražila da se Srbija obaveže da će podići železnicu za Carigrad, da će dati Austriji olakšice pri regulisanju Đerdapa te povoljne uslove za trgovinski ugovor a eventualno da pristane i na carinski savez. Srpski delegat prihvatio je sve austrijske uslove. Austrija se zauzela za Srbiju te je čl. 34. Berlinskog ugovora od 13. jula 1878. g. priznata Srbiji potpuna nezavisnost (uz izvesne uslove u pogledu verskih manjina) a njena teritorija je povećana za četiri okruga. Crnoj Gori priznata je takođe puna nezavisnost (za koju većina pisaca tvrdi da ju nije nikad ni izgubila). Članom 25. dobila je Austrija mandat da privremeno okupira Bosnu i Hercegovinu. Umesto Većike Bugarske stvorene su vazalna kneževina Bugarska i autonomna turska provincija Istočna Rumelija.

Proklamacijom od 10. avgusta 1878. g. knez Milan objavljuje srpskom narodu nezavisnost Srbije. Knez, čija je titula bila dosad Svetlost dobiva naziv Visočanstvo.

Čim je Srbija stekla svoju potpunu nezavisnost pojavila se i potreba za reorganizacijom njene diplomatske službe.

Kneževim ukazom od 28. oktobra 1878. g. podeljeni su srpski diplomatski pretstavnici u inostranstvu na tri vrste :

- 1) izvanredne poslanike i punomoćne ministre (envoyés extraordinaire et ministres plénipotentiaires);
- 2) na ministre-rezidente (ministres résidents) i
- 3) na opravnike poslova (chargés d'affaires).

U ukazu je takođe predviđeno da jedan pretstavnik može u isto vreme biti akreditovan kod više dvorova.

Uskoro (18. januara 1879. g.) izlazi i „Zakon o diplomatskim zastupništvima i o konzulatima srpskim u inostranstvu“ sa svega 9 članova, od kojih najvažniji glase:

Čl. I.: „Diplomatska zastupništva Srbije u inostranstvu postoje: u Beču, Bukureštu i Carigradu, a zavode se još u Atini, Berlinu, Londonu, Parizu, Petrogradu, Rimu, Cetinju i u Bugarskoj.“

Do 1879. Srbija dakle nije imala svog diplomatskog pretstavnika u Petrogradu usprkos važnosti koju je Rusija imala za nju, već je imala svega tri pretstavništva u inostranstvu i to u Austriji, Rumuniji i kod Porte.

Čl. II.: „Jedan isti pretstavnik može u isto vreme biti akreditovan kod više dvorova“.

Čl. III. zadržava podelu pretstavnika iz već pomenu-tog ukaza.

Čl. IV.: „Diplomatska zastupništva imaju po potrebi jednog ili više sekretara, a tako i pridatih zvaničnika (attachés) s platom ili bez plate.“

U Evropi je u to doba još postojao običaj da su se mladi ljudi iz boljih i bogatijih porodica, koji su imali ambiciju da uđu u diplomatsku službu, primali kao ataše poslanstva bez plate. Oni su se izdržavali iz svojih sredstava i isto tako snosili sve troškove reprezentacije. Ova vrsta atašea danas je skoro potpuno iščezla.

„Tumače (dragomane) koji mogu nositi titulu sekretara-tumača, mogu imati samo diplomatska zastupništva na Istoku“.

Čl. V.: „Plata diplomatskim zastupnicima i njihovom personalu odreduje se državnim budžetom u smislu zakona o činovnicima građanskog reda.“

Čl. VI. govori o konzulima, koje deli u nagrađene i nenagrađene (počasne).

Prvi se dele opet na 1) generalne konzule, koji mogu nositi i titulu diplomatskih agenata i otpravnika poslova, 2) konzule i 3) vice konzule.

Srpska diplomatska služba tog vremena, sudeći po izjavama savremenika, nije bila naročito dobro organizo-

vana, niti je raspolagala dovoljno stručnim kadrom. 1882. g. vajka se ovako M. F. Hristić u „Otdažbini“:

„Diplomatska struka od svu struka u nas je najvećma zanemarena.“

Pisac dalje izlaže evoluciju shvatanja diplomatijske struke, koja više ne znači umeti prevariti svog protivnika, kazati ono što ne stoji i pribegavati čak relojalnim sredstvima za postignuće određenog cilja. „Ovakvo (naime zastarelo) posmatranje nije sasvim strano ni pre nekom od naših diplomatata“ veli Hristić. „Na sreću danas već to nije dovoljno. Šta više to se ne trpi.“

U članku se zatim govori o nespremi mladih ljudi koji ulaze u diplomatsku službu i o lošoj organizaciji Ministarstva samog. Ministar je pretatrpan svim mogućim, pa i sasvim beznačajnim administrativnim poslovima. Kraj svega toga on nema vremena da se dovoljno bavi svojim glavnim zadatkom: vođenjem spoljašnje politike svoje zemlje. Tako se dešava da srpski poslanici u inostranstvu dobivaju vesti iz Srbije od Ministarstva inostranih poslova zemlje u kojoj su akreditovani, umesto od svog Ministra. Činovnici u Ministarstvu izgube i ono malo spreme što su je imali provodeći vreme u sprovođenju raznih rešenja i pisanju recepisa.

Poslanstva na strani, veli, dolje bi bilo nemati no imati ih kakva su. Poslanici su bedno plaćeni. Ako su ženjeni onda imaju da sede kod kuće, jer ako se kuda maknu odmah poremete sav svoj i onako skučen budžet. A ne može se voditi politika, održavati veze sa stranim diplomatom, odlaziti u društvo i ujedno strahovati za svaku paru, veli pisac. „Navlačiti jedno veče samo levu rukavicu, a drugo opet samo desnu, da se ceo par rukavica ne zaprijava u jedan mah, to baš nije način da se briljira u društvu“, kaže se doslovce u članku. Grčka i Rumunija, isto male balkanske države, plaćaju istovremeno svoje poslanike mnogo bolje.

Zatim se predlaže otvaranje pet novih poslanstava: u Londonu, Rimu, Atini, Cetinju i Bruxellesu, generalnog konzulata u Pešti, konzulata u Turnu-Severinu i Ruščuku kao i opšte povećanje budžetskih stavki Ministarstva inostranih

dela, jer „kraljevina valja da plaća ono što kneževina nije mogla“.

Za atašeje u poslanstvu smatra Hristić da bi trebalo slati mlade ljude, koji su svršili pravni fakultet, mladiće. „malo otvorenije prirode i koji imaju što je više moguće domaća vaspitanja“.

Te atašeje trebao bi poslanik da uvede u kancelarijski posao i u društvo a sem toga bi pod njegovom nadzorom pohađali pogodnu stručnu školu, n.pr. u Beču Orientalnu akademiju (Orientalische Akademie), u Parizu Slobodnu školu političkih nauka (Ecole libre des sciences politiques) itd.

Za primanje i napredovanje u struci pisac predlaže da se usvoji princip polaganja ispita. Tako bi posle dvogodišnje prakse u poslanstvu ataše imao pravo da polaže ispit za sekretara. Interesantno je spomenuti da se ispitni predmeti, koje pisac predlaže, u glavnim crtama poklapaju sa predmetima po današnjoj Uredbi o prijemu u službu i polaganju ispita činovnika Ministarstva inostranih poslova, koja je pedesetak godina po Hristićevom predlogu došla da reguliše to pitanje (ako izuzmemmo uredbu od 1919. g. u kojoj takođe ima pomena o ispitima ali u mnogo manjem obimu, svega iz narodne istorije od početka XIX. veka i francuskog jezika).

Pisac se nada da će se na taj način obrazovati zaista stručno osoblje a ne da kao dosad jedina kvalifikacija za ulazak u diplomatsku struku bude protekcija. Isto tako se nada da će nestati preteranog birokratizma, čiji je najbolji primer onaj poslanik, koji je na dokumentima upućenim njemu lično stavljao naredbu o dostavi njemu, potvrđivao da mu je saopštena sadržina dokumenta, davao analog da ga se izvesti o saopštenju i opet potvrđivao da je izvešten, četiri radnje u kojima je jedino lice koje je naredivalo, saopštavalo, bilo izvešteno i potvrđivalo izveštaj bio on sam.

Kako su se svi dotadašnji propisi pokazali nedovoljni, izašao je 1. novembra 1886. g. opširniji „Zakon o ustrojstvu Ministarstva inostranih dela, diplomatskih zastupništava i konzulata Srbije u inostranstvu, koji sadrži 28 članova.

Čl. 1. veli: „Posao Ministarstva inostranih dela dvojake je prirode: političke i administrativne; prema tome i Ministarstvo se deli na dva glavna odelenja, na čelu kojih stoji načelnik ministarstva.

Svakim odelenjem upravlja po jedan sekretar kao šef, koji je neposredno potčinjen načelniku.“

U krug rada *političkog odelenja* spada:

- 1) lična prepiska Ministrova;
- 2) poverljivi poslovi;
- 3) pregled štampe za Ministra;
- 4) čuvanje i prevodenje šifara;
- 5) redakcija i revizija političkih poslova;
- 6) biblioteka;
- 7) upute i diplomatska prepiska;
- 8) pregovori, konvencije, deklaracije i druga politička akta, osim trgovinskih i plovidbenih;
- 9) poštanski i telegrafski odnosi;
- 10) personal srpskog diplomatskog tela i uputi i pravila o službi njegovoj;
- 11) politička pitanja koja se tiču Srba na strani i pasoši;
- 12) punomoćija, ratifikacije, diplomatska saopštenja, akreditivna i opozivna pisma;
- 13) audijencije stranih poslanika;
- 14) predlozi za odlikovanje stranih podanika;
- 15) poverljiva arhiva;
- 16) ekspedicija poverljivih pisama;
- 17) ceremonijal.

U krug rada *administrativnog odelenja* spada:

- 1) zvanična prepiska nepolitičke prirode sa stranim poslanicima u Beogradu, srpskim zastupništvima na strani i svima zemaljskim vlastima;
- 2) prevodenje i overavanje zvaničnih i pravatnih dokumenata;
- 3) srpsko konzulsko telo na strani te uputi i pravila o njegovoj službi;
- 4) štampanje konzulskih izveštaja;
- 5) primanje i postavljanje konzula;
- 6) pasoši;

- 7) računovodstvo;
- 8) sprovodenje i prevod sudskih akata;
- 9) dostavljanje raznih akata na zahtev stranih vlasti;
- 10) zvanične reklamacije;
- 11) privatna potraživanja;
- 12) saopštavanje izvoda umrlih i rođenih, prevod i overavanje ovih izvoda;
- 13) posredovanje kod stranih i srpskih vlasti za naplatu bolničnih troškova;
- 14) ekstradicija;
- 15) izvršenje ugovora i konvencija;
- 16) akta o trgovini i plovidbi;
- 17) službena i zvanična saopštavanja;
- 18) ekspedicija zvanične pošte;
- 19) zvanična arhiva Ministarstva.

Obadva odelenja dele se na otseke. Starešine otseka zovu se šefovi. Njih postavlja naredbom Ministar inostranih dela. Oni su neposredno podređeni načelniku Ministarstva i rade pod njegovom upravom.

Političko odelenje deli se na 1) politički otsek i 2) otsek za štampu.

Administrativno odelenje deli se na ove otseke: 1) administrativni, 2) prevodnički, 3) za stranu prepisku i 4) blagajnički.

Podelu personala po odelenjima vrši Ministar naredbom.

O diplomatskim pretstavnstvima u inostranstvu sadrži ovaj zakon sledeće odredbe:

„U celji zastupanja Srbije i srpskih interesa kod stranih dvorova ustanovljavaju se diplomatska zastupništva.

Zastupništva ova otvaraju se prema potrebi Kraljevim ukazom, na predlog Ministra inostranih dela, a nužni krediti za to stavljaju se godišnje u državni budžet.“

Podela diplomatskih pretstavnika ostaje ista kao po predašnjem zakonu (od 1878. g.).

Poslanici se biraju među licima koja imaju za to nužno znanje i sposobnost, bez obzira na položaj ili struku u kojoj služe. Postavljaju se Kraljevim ukazom na predlog

Ministra inostranih dela (čl. 13.). Imaju položaj i rang ministra (čl. 14.).

Otpisnici poslova stalni su ili privremeni.

Kao stalni otpisnici poslova računaju se oni koji vrše dužnost poslanika u mestu gde poslanik nije nimenovan. Privremeni otpisnici poslova su oni koji zastupaju poslanika, kad je ovaj po privatnom ili zvaničnom poslu na otsustvu (čl. 15.).

Diplomatska predstavništva imaju po potrebi jednog ili više sekretara i pisara.

Tumače mogu imati samo zastupništva na Istoku (čl. 15.).

Članovi 21.—25. govore o konzulima. Vredi spomenuti propis da se „dejstvitelni“ (tj. nagrađeni) generalni konzuli mogu akreditovati i kao diplomatski agenti kod manjih dvorova. Kao što smo već videli ta im titula ne daje značaj diplomatskih predstavnika.

Uskoro Srbija dobiva i nov ustav. 22 decembra 1888. g. potpisuje i objavljuje kralj Milan novi ustav, koji je Velika narodna skupština primila „od korica do korica“. Po ovom ustavu Skupština dobiva pravo nadzora nad ministrima, koje dosad nije imala.

Čl. 52. ovog ustava propisuje:

„Kralj zastupa zemlju u svim odnosima sa stranim državama. On oglašuje rat, zaključuje ugovore mira, saveza i druge i saopštava ih Narodnoj skupštini u koliko i kad interesi zemlje to dopuštaju.“

Ali trgovački ugovori i ugovori za izvršenje kojih se ište kakvo plaćanje iz državne kase ili izmena zemaljskih zakona ili kojima se ograničava javna ili privatna prava srpskih građana, vredeće tek pošto ih odobri Narodna skupština.“

Slične propise u pogledu predstavljanja države imaju sledeći ustavi od 6. IV. 1901. g. i 5. VI. 1903. g.

Kao što smo videli, po zakonu od 1886. g. o ustrojstvu Ministarstva inostranih dela, ovo ima samo dva odeljenja. Tako je ostalo do 1891. g. kad je pod Pašićevom vladom sastavljena jedna šira komisija da pretrese sva pitanja o srpskoj akciji u Turskoj, koja je otpočela još 1887.

g. pod direktivom Stojana Novakovića, poslanika u Carigradu. Komisija je donela odluku, da se „potpomogne snaženje srpske narodnosti i širenje velike srpske misli za ujedinjenjem sa Srbijom svega srpskog raskomadanog naroda, zavođenjem i otvaranjem srpskih škola, gde je moguće i gde je potrebno, i da se pri Ministarstvu inostranih dela ustanovi naročito odelenje za propagandu“. Na osnovu te odluke komisije stvoreno je pri Ministarstvu inostranih dela jedno novo, treće, političko-prosvetno odelenje, na mesto odelenja za srpske škole i crkve van Srbije, koje je dotle postojalo pri Ministarstvu prosvete i crkvenih poslova. Ovo treće odelenje postojalo je sve do 1914. g. kad je prestao rad srpskih konzulata u Turskoj. Iz njega se posle prekida u Svetskom ratu, 1919. g. razvilo odelenje sa Albaniju.¹⁾

Po ugledu na velike države, koje po pojedinim važnim pitanjima objavljaju svoju diplomatsku prepisku u zasebnim knjigama, koje obično dobivaju ime po svojim koricama, Srbija je 1891. g. štampala svoju prvu „plavu knjigu“ po pitanju regulacije Dunava kod Đerdapa. 1899. g. štampala je drugu o arnautskim zulumima nad Srbima u Makedoniji. Ova druga plava knjiga nije izašla na javnost. Indiskrecijom jednog činovnika Ministarstva inostranih poslova došla je pre vremena u ruke turskog poslanika u Srbiji, koji je zbog nekih pasusa nepovoljnih za Tursku odmah intervenirao kod kralja Aleksandra, nastojeći da se knjiga ne preda javnosti. Nešto taj demarš a nešto i okolnost, što bi štampanje nekojih stavova iz izveštaja tadašnjeg srpskog poslanika u Carigradu, Stojana Novakovića, otežalo njegov položaj kao poslanika, učiniše da je po naročitoj kraljevoj naredbi obustavljen rasturanje te knjige.²⁾

Posle Svetskog rata jedna od prvih briga nove države Srba, Hrvata i Slovenaca bila je da nanovo organizuje svoju diplomatsku službu.

5. maja 1919. g. izlazi u „Službenim Novinama“ „Ured-

¹⁾ B. Marković: Diplomatska služba.

²⁾ Jovanović: Objavljivanje diplomatske prepiske.

ba o organizaciji Ministarstva inostranih dela, diplomatskih zastupništava i konzulata Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca u inostranstvu“, koja se svojim propisima već približava danas važećem zakonu.

Prema toj uredbi Ministarstvo ima šest odelenja:

- 1) političko,
- 2) administrativno,
- 3) konzularno-trgovačko,
- 4) otsek računovodstva,
- 5) glavnu arhivu,
- 6) presbiro.

Podela je skoro ista kao po sadašnjem zakonu, jedino što je presbiro izdvojen u zasebno odelenje, dok je on danas samo otsek političkog odelenja.

Na čelu odelenja stoje prema uredbi direktori odelenja, odnosno šef otseka računovodstva, glavni arhivar i šef presbira. Postavljaju se Kraljevim ukazom na predlog Ministra a neposredno su potčinjeni pomoćniku ministra.

Pomoćnik ministra ima rang poslanika i stoji na čelu celokupnog personala Ministarstva.

Odelenja dele se na otseke slično kao po današnjem zakonu.

Diplomatski pretstavnici dele se na: 1) izvanredne poslanike i opunomoćene ministre, 2) diplomatske agente i 3) otpravnike poslova.

Poslanici se postavljaju Kraljevim ukazom. Za njih nisu potrebne nikakve naročite kvalifikacije. Oni su „tumači vladine spoljne politike kod stranih vlada“. Imaju se starati da što bolje zastupaju interes Kraljevine. Dele se na dve klase (čl. 26.).

Diplomatski agenti su diplomatski pretstavnici kod nesuverenih država. Oni imaju rang direktora odelenja.

Otpisnici poslova stalni su ili privremeni (čl. 28.).

Pretstavnosti mogu imati pored šefa misije još jednog savetnika, koji ima rang direktora odelenja. Sem toga imaju potreban broj sekretara, pisara i ostalog osoblja. Tumače mogu imati samo poslanstva na Istoku.

Interesantan je propis člana 29 a.):

„Svaki poslanik, diplomatski agent ili otpisnik po-

slova dužan je znati francuski jezik (dakle ipak je potrebna neka kvalifikacija) i starati se da u najkraćem roku savlada jezik one zemlje u kojoj vrši službu, ako već taj jezik ne zna (sic!).“

Prvi put se pojavljuje propis, da se ni jedan činovnik Ministarstva ne može oženiti strankinjom bez odobrenja Ministra.

Novopostavljeni činovnici ne mogu se poslati u službu u inostranstvu, ako nisu prethodno služili dve godine u Ministarstvu. Izuzetke može odobriti Ministarski savet na pismeno obrazložen predlog Ministra inostranih poslova.

Članovi 33.—38. govore o konzulskoj službi.

Za stupanje u službu Ministarstva traže se ovi uslovi:

- 1) da je kandidat podanik Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca;
- 2) da je regulisao svoju vojnu obavezu;
- 3) da je svršio fakultet u zemlji ili inostranstvu, ili koju stručnu državnu školu;
- 4) da je položio ispit iz narodne istorije, naročito sa gledišta nacionalne politike, od početka 19. veka.

5) da je dokazao ispitom da zna praktično francuski jezik, koliko je to potrebno za njegovo tačno razumevanje i prevodenje sa srpskog na francuski. Znanje engleskog, nemačkog, ruskog ili italijanskog jezika uzima se u obzir za kvalifikaciju kandidata u pogledu jezične spreme. Ispita iz francuskog jezika oslobođavaju se kandidati koji su svršili maturu ili kakav fakultet ili stručnu državnu školu u Francuskoj.

Komisiju za prijemne ispite naimenuje Ministar. Nju sastavljaju pomoćnik ministra, direktor, jedan od šefova otseka, te po jedno stručno lice za istoriju i za francuski jezik. Rešenje o položenom ispitu donosi komisija većinom glasova.

Izuzetno i privremeno mogu biti naimenovani za pisare Ministarstva i lica bez ovih ispita, ali ona ne mogu dobiti dalje napredovanje dok ne polože ispite.

Pored ovih kvalifikovanih činovnika na službi u Ministarstvu mogu biti i činovnici bez gore pomenutih kvalifi-

kacija: arhivari, protokoliste, ekspeditori, prepisači, tumači, prevodioci itd.

Organizacija Ministarstva po uredbi od 1919. g. pretrpela je u toku idućih godina još nekoje izmene.

Prema čl. 4. Uredbe Ministar inostranih poslova bio je ovlašten da po potrebi otvara i nova odelenja, sem onih predviđenih prvo bitno u Uredbi. Tako je rešenjem od 27. XII. 1922. g. ustanovljeno pored dotadašnjeg političkog odelenja jedno novo, tzv. drugo političko odelenje. Nadležnost prvog političkog odelenja ostala je ista kao i po Uredbi, samo je izmenjen i povećan broj njegovih otseka. Na mesto ranija tri prvo političko odelenje imalo je otsad ove otseke: 1) otsek šifre; 2) protokol; 3) personalni otsek; 4) otseke po državama: slovenski, latinski, germanski, anglosaksonski, ruski (koji je stajao neposredno pod pomoćnikom ministra), albanski (bivše političko-prosvetno odelenje).

Drugo političko odelenje u čiju nadležnost su data pitanja narodnih manjina i Društva Naroda podeljeno je u dva otseka: 1) otsek za manjine i 2) otsek za Društvo Naroda.

Ovo drugo političko odelenje postojalo je do marta 1925. g. kad je Ministrovim rešenjem ukinuto. Njegova dva otseka stavljena su ponovo u nadležnost (prvog) političkog odelenja.

Rešenjem Ministarskog saveta od 30. XI. 1919. g. stvorena je pri Pretsedništvu Ministarskog saveta jedna sekcija u čiju nadležnost su dati poslovi oko izvršavanja međunarodnih ugovora. Ali već 1922. g. osnovano je Ministrovim rešenjem u Ministarstvu inostranih poslova novo odelenje za izvršenje međunarodnih ugovora, na koje su preneti poslovi pomenute sekcije.

Novo odelenje za izvršenje međunarodnih ugovora imalo je sledeće otseke: 1) za reparaciju; 2) ekonomsko-finansijski; 3) saobraćajni. Svaki otsek imao je šefa u rangu savetnika poslanstva ili direktora odelenja.

Rešenjem Ministra inostranih poslova od 25. XI. 1924. g. organizovan je detaljnije i sam Ministrov kabinet. U sastav kabineta ušli su ovi otseci: 1) sekretarijat; 2) perso-

nalni otsek; 3) protokol; 4) prijem i ekspedicija pošte. Na čelo kabineta stavljen je šef kabineta, u rangu savetnika poslanstva. Šefovi otseka imali su rang sekretara prve odnosno druge klase.¹⁾

Konačno je 1930. g. donet i sada važeći Zakon o uređenju Ministarstva inostranih poslova i diplomatskih i konzularnih zastupništava Kraljevine Jugoslavije, o kojem smo već govorili u prethodnom odeljku.

---

¹⁾ B. Marković: Diplomatska služba.

RAZNE VRSTE DIPLOMATSKIH MISIJA

Diplomatske misije, pa prema tome i diplomatske pretstavnike možemo pre svega podeliti na redovne i vanredne ili diplomatske pretstavnike u užem i širem smislu.

Tako ih deli i Panamerička konvencija od 20. februara 1928. g. Njen čl. 2. glasi: „Diplomatski pretstavnici dele se na redovne i vanredne. Redovni pretstavnici su oni koji stalno predstavljaju vladu jedne države kod druge države. Vanredni pretstavnici su oni kojima je poverena specijalna misija ili koji su akreditovani da predstavljaju jednu vladu na konferencijama, kongresima ili u drugim međunarodnim telima“ (Les agents diplomatiques se divisent en agents ordinaires et agents extraordinaires. Les agents ordinaires sont ceux qui représentent à titre permanent, le gouvernement d'un Etat auprès d'un autre Etat. Les agents extraordinaires sont ceux qui sont chargés d'une mission spéciale ou qui sont accrédités pour représenter un gouvernement à des conférences, congrès ou d'autres organismes internationaux.“)¹⁾

Vanredne misije mogu biti i čisto nepolitičke, ceremonijalne (missions de cérémonie), koje se određuju specijalno za izvesne svečane akte, n.pr. krštenje, svadbu, pogreb, jubilej, krunisanje itd. kad se šalju naročiti poslanici da predstavljaju državu ili suverena. Sem toga vanredne misije mogu imati neku specijalnu svrhu poslovnog karaktera, n.pr. raspravljanje nekog spornog pitanja, zaključenje zajma, određivanje granica, pregovaranje o izvesnom

---

¹⁾ Genet, str. 78.

ugovoru (ministres négociateurs). Za nekoja takva specijalna pitanja određuju se i komesari, koji nemaju diplomatski karakter.

Kad jedna vlada hoće svome poslaniku u vanrednoj misiji (envoyé diplomatique en mission extraordinaire) da obezbedi diplomatska prava i privilegije, ona ga mora kao takvog naročito akreditovati, što se međutim retko dešava. 1860. g. Cobden je naročito akreditovan kao vanredni poslanik za zaključenje trgovinskog ugovora između Engleske i Francuske.

Najčešće se takvi poslanici u vanrednoj misiji šalju na međunarodne kongrese i konferencije.

Među vanredne misije mogu se ubrajati i tajne misije za svršavanje važnih državnih poslova. Poverljivi ili tajni poslanici (envoyés confidentiels, négociateurs secrets) koji su kao takvi primljeni i overeni kod strane vlade, uživaju istu bezbednost i nepovrednost kao i javni poslanici. Razume se da oni ne mogu pretendovati na bilo kakav ceremonijal, jer ih se javno tretira kao privatna lica. Vlada koja ih šalje dopušta im da se javno pokažu i pozovu na svoj zvaničan diplomatski karakter samo u izvesnim slučajevima, kad bi to tražio sam uspeh njihove misije.

Kao takav poverljiv poslanik za tajne misije često se navodi kaluđer Joseph Leclerc du Tremblay, poznat pod imenom otac Josip ili Siva eminencija, poverenik kardinala Richelieu-a. Ma da je bio intimni saradnik kardinalov, njegov položaj i njegove misije ipak nisu nikad imali zvaničan karakter.¹⁾

Pored poverljivih poslanika postoji i tajni emisari (émissaires secrets) ili agenti obaveštajne službe, koji naravno nikad nemaju i ne mogu sami po sebi dobiti zvaničan pa ni diplomatski karakter.

Sem diplomatskih pretstavnika pojedinih država postoje takođe međunarodni funkcionari sa diplomatskim karakterom. Nih možemo podeliti u tri grupe: 1) funkcioneare Društva Naroda, 2) međunarodnih komisija, 3) međunarodnih sudova. Teško je izvršiti tačnu podelu pošto ima

---

1) Genet, str. 82.

međunarodnih organizacija, pa prema tome i međunarodnih funkcionara vrlo različitog karaktera. Postoje rudimentarne međunarodne organizacije sa veoma malim brojem funkcionara, zatim organizacije većeg značaja i obima, no čijih delatnost je upravljena samo u jednom pravcu. Među ove poslednje spada Međunarodni Biro Rada, velika institucija, čija je delatnost ograničena na polje radnog zakonodavstva. Konačno ima međunarodnih organizama sa veoma velikim poljem rada i širokom kompetencijom kao n.pr. Društvo Naroda.

Čl. 1. Statuta osoblja Sekretarijata DN izričito veli: „Funkcionari Društva Naroda jesu međunarodni funkcionari.“

Ko je sve međunarodni funkcionar? Gascon y Marin daje ovakvu definiciju:

„Ako je dotično lice postavio organ jednog međunarodnog tela, ako je delatnost tog lica u vezi sa vršenjem poslova međunarodne prirode, ako državljanstvo kao uslov prijema ne igra pretežnu ili nikakvu ulogu, onda imamo pred sobom međunarodnog funkcionara“.

Nije dovoljno da neko lice radi u uredu jednog međunarodnog tela pa da bude međunarodni funkcionar. Njegov pravni položaj ne mora samo zbog toga imati međunarodni karakter. Sporazumom između država može se jednoj od njih poveriti da vrši zadatke međunarodne saradnje. Njeni funkcionari samim tim ne dobivaju međunarodno-pravni položaj. Za to bi bilo potrebno da su ispunjeni svi uslovi iz navedene definicije.¹⁾

Prema Susanni Basdevant, autoru dela „Les fonctionnaires internationaux“, međunarodni funkcionar jeste „svako lice koje je imenovao pretstavnik više država ili telo (organizam) radeći u njihovo ime i koje na osnovu međudržavnog sporazuma i pod kontrolom jednog ili drugog, podvrgnuto specijalnim pravnim pravilima, vrši na neprekidan i isključiv način funkcije u interesu svih država u pitanju“.

---

¹⁾ Gascon y Marin: Les fonctionnaires internationaux, Recueil des cours 1932, tome 41.

Lica koja imenuju pojedine države i koja vrše svoju dužnost u ime tih država, koje ujedno pretstavljaju, nisu pravi međunarodni funcionari.

Zato diplomatski i konzularni pretstavnici, ma da organi međunarodnih odnosa, nemaju značaj međunarodnih funkcionara. Oni zastupaju interes po jedinim državama, koje ih imenuju. Pa i njihovo učešće na međunarodnim kongresima i konferencijama ne menja njihov značaj pretstavnika određene države. Imenovanje i uopšte odnose diplomatskih i konzularnih pretstavnika sa njihovom državom reguliše unutrašnje administrativno pravo te države, dok položaj pravog međunarodnog funkcionara reguliše međunarodno administrativno pravo, deo opšteg međunarodnog prava.

Diplomatski i konzularni pretstavnici nisu dakle „stalni i redovni organi međunarodne administracije“ kao što ih je shvatao Geršić. Istina i pojam „međunarodna administracija“ nije još krajem prošlog veka, dok pravih međunarodnih organizacija skoro i nije bilo, imao tako određeno značenje kao danas. Ipak Geršić već pominje da „države usled sve jače kulturne solidarnosti očevidno prilaze tome da na mesto odelite administrativne radnje pojedine države stane jedna *zajednička međunarodna organizacija* administracije za izvesne poslove i odnose opšte internacionalne prirode“. Kao primer navodi međunarodne komisije za plavidbu na međunarodnim rekama, telegrafsku i poštansku uniju u Bernu, međunarodnu komisiju za zajedničke metarske mere u Parizu itd. Prema Geršiću „to su bez sumnje značajni počeci jedne međunarodne administrativne organizacije i sve se više proširuje krug onih poslova i zadataka koji već u veliko daju povoda obrazovanju međunarodnih organa“.¹⁾

Sekretare i osoblje Sekretarijata najveće današnje međunarodne organizacije, Društva Naroda, postavlja generalni Sekretar sa pristankom Saveta (čl. 6. al. 3. Pakta DN). Savet je na svojoj sednici od 23. II. 1930. g. ovlastio Generalnog Sekretara da naimenuje niže činovnike sa pla-

---

¹⁾ Geršić, str. 29.

tom do 8.000.— zlatnih franaka godišnje bez prethodnog odobrenja Saveta.

Članovi Sekretarijata imaju za vreme svog rada u DN da se upravljuju isključivo interesima Društva a ne svojim nacionalnim. Balfourov izveštaj od 12. maja 1920. g. kaže: „Članovi Sekretarijata, jednom imenovani nisu više u službi zemlje njihovog porekla, već postaju privremeno isključivo funkcionari DN.“

Licima koja vrše funkcije međunarodnog značaja potrebne su za pravilno vršenje tih funkcija izvesne privilegije i imuniteti.

Čl. 7. al. 4. Pakta DN. izričito veli:

„Pretstavnici članova Društva i *njegovi agenti* uživaju u vršenju svojih funkcija diplomatske privilegije i imunitete.“

Tim licima pripada dakle diplomatski karakter na osnovu njihovih funkcija.

Zgrade i zemljišta koje DN zauzima za svoja odelenja i sastanke nepovredni su (čl. 7. al. 5.).

Potrebno je prvo zaštititi međunarodnog funkcionara prema državi na čijoj teritoriji vrši svoju funkciju, kako se ne bi desilo da jedno međunarodno telo potpadne pod siverenitet pojedine države. Zatim, međunarodni funkcionar mora biti nezavisan prema državi čiji je podanik. Prirodno je da on ne bi mogao vršiti u punoj meri svoj zadatak, kad bi ma u čemu zavisio od svoje države. Njegov diplomatski imunitet u vršenju njegovih funkcija izgubio bi svaki značaj.

U tome i jeste razlika između međunarodnih funkcionara i diplomatskih pretstavnika. Dok diplomatski pretstavnici ostaju podređeni zakonu svoje države i ne uživaju prema njoj nikakve privilegije, međunarodni funkcionari uživaju i prema njoj naročite povlastice, kako bi nezavisno od nje mogli vršiti svoj zadatak. Njegove šire privilegije samo su posledica njihovog specijalnog međunarodnog položaja i šireg delokruga. Diena u svom izveštaju Institutu za međunarodno pravo kaže o tim privilegijama:

„Njihova zajednička svrha jeste da dozvole Društvu Naroda da u punoj nezavisnosti vrši svoj mirotvorni za-

datak u smislu Pakta. Njihov osnov leži u interesu funkcije.“

Institut za međunarodno pravo podrazumeva pod nazivom „agenata“ iz čl. 7. Pakta „lica koja, imenovana po Skupštini, Savetu, Generalnom Sekretaru ili njegovim naročito kvalifikovanim delegatima, vrše za račun Društva i pod njegovom kontrolom funkcije političke ili administrativne prirode.“

Modus vivendi (provizorni od 1921. g., definitivni od 1927. g.) zaključeni između DN i švajcarske savezne vlade daju naročite privilegije osoblju Sekretarijata DN i MBR. Naravno, obim tih privilegija menja se već prema kategoriji i prirodi pojedinih funkcija.

Aranžmanom od 1927. g. uređen je definitivno status nameštenika Društva Naroda i oni su podeljeni u tri kategorije. Više, tzv. eksteritorijalno činovništvo. (personnel extérritorial) Glavnog Sekretarijata i Međunarodnog Biroa Rada uživa većinu diplomatskih privilegija. Tehničkom osoblju (personnel technique) date su takođe nekoje privilegije. Služitelji (personnel domestique) nemaju nikakvih diplomatskih privilegija.

Da bi se očuvala nezavisnost njegovih funkcionara, Statut MBR propisuje da nijedan od članova Biroa ne može primiti mandat, funkciju ili nameštenje, za koje Direktor Biroa smatra da nije u skladu sa funkcijom dotičnog lica u Birou.

Za svaku političku kandidaciju potrebno je Direktrovo odobrenje. Čim to odobrenje bude dato, činovnik dobiva specijalan besplatan dopust za čitavo vreme izborne kampanje. Ako bude izabran, funkcionar mora dati ostavku na svoj položaj u Birou.

Razne međunarodne komisije kao n.pr. Dunavska evropska komisija itd. uživale su i uživaju po pravilu diplomatske povlastice.

Već 1899. g. Prva Haška konferencija ustanovila je Stalni Izbrani Sud (Cour Permanente d'Arbitrage) i dala njegovim članovima u vršenju njihovih funkcija diplomatske privilegije. Iste privilegije uživali su članovi mnogih

**Mešovitih arbitražnih sudova (Tribunaux Arbitraux Mixtes),
ustanovljenih posle Svetskog rata.**

Članom 14. Pakta Društva Naroda ustanovljen je Stalni Sud Međunarodne Pravde (Cour Permanente de Justice Internationale) u Hagu. Čl. 19. njegovog statuta izričito kaže, da članovi Suda u vršenju svojih funkcija uživaju diplomatske privilegije i imunitete.

Članovi sekretarijata (greffe) Stalnog Suda smatraju se kao agenti Društva Naroda i samim tim uživaju povlastice po čl. 7. Pakta Društva Naroda. Holandska vlada odlučila je da holandskim državljanima, članovima Suda ili njegovog sekretarijata prizna i u Hollandiji samoj sve privilegije njihovih stranih kolega.

Posle Svetskog rata odomaćila se jedna nova kategorija međunarodnih agenata, tzv. posmatrači (observateurs, observers). Njih su prve uvele Sjedinjene Države, koje nisu htale zvanično učestvovati na raznim evropskim konferencijama posle Svetskog rata. Slala ih je i Sovjetska Unija u početku svog postojanja. Ti nezvanični posmatrači nisu imali nikakav diplomatski karakter.

KLASE I RANG DIPLOMATSKIH PRETSTAVNIKA

Podjela diplomata na klase ima i danas za osnovu jedan pravilnik koji datira još iz vremena Bečkog Kongresa.

Njega su dne 19. marta 1815. g. usvojile i potpisale sledeće države: Austrija, Francuska, Rumunija, Rusija, Engleska, Pruska, Španija, Portugal i Švedska.

Taj pravilnik o rangu diplomatskih pretstavnika (*Règlement sur le rang des agents diplomatiques*) koji su docnije izrično ili prečutno usvojili i ostale države sastavljen je na francuskom jeziku, koji je kao što znamo bio zvanični jezik kongresa i glasi u prevodu:

„Da bi se izbegle nezgode koje su se često pojavile i koje bi se još mogle pojaviti po pitanju ranga između raznih diplomatskih pretstavnika, opunomoćenici sila potpisnica Pariskog ugovora usvojili su sledeće članove i smatraju za svoju dužnost, da pozovu opunomoćenike drugih suverena da usvoje taj pravilnik.

Čl. 1. Diplomatski pretstavnici dele se na tri klase i to: u klasu ambasadora, legata ili nuncija; u klasu poslanika, ministara ili ostalih, koji se akredituju kod suverena; u klasu otpravnika poslova koji se akredituju kod Ministra inostranih poslova.

Čl. 2. Samo ambasadori, legati ili nunciji imaju reprezentativni karakter.

Čl. 3. Diplomatski poslanici (*envoyés diplomatiques*) u vanrednoj misiji nemaju po samom tom svojstvu nikakvo prvenstvo u rangu.

Čl. 4. Diplomatski pretstavnici dobivaće rang u svojoj klasi po datumu zvanične notifikacije njihovog dolaska.

Ovaj pravilnik ne donosi nikakvu novinu u pogledu Pa-pinih pretstavnika.

Čl. 5. U svakoj državi ustanoviće se jednobrazan na-čin za prijem diplomatskih pretstavnika svake klase.

Čl. 6. Veze srodstva ili porodični savezi između dvo-rova ne daju njihovim diplomatskim pretstavnicima nika-kav naročiti rang. Isto vredi za političke saveze.

Čl. 7. U aktima ili ugovorima između više sila koje pristaju na alternat (naizmenično prvenstvo ranga) kocka će između poslanika odlučiti u kojem redu će se stavljati potpisi.

Ovaj pravilnik unet je u protokol opunomoćenika osam sila potpisnica Pariskog ugovora na njihovom za-sedanju od dne 19. marta 1815. g.“

Pomenuti pravilnik dopunjeno je u pogledu ministara rezidenata protokolom Ahenskog kongresa od dne 21. no-vembra 1818. g. Dopuna glasi:

„Da bi se izbegle neugodne rasprave koje bi se mogle u buduće pojaviti u jednom pitanju diplomatske etikete, koje izgleda da Bečki pravilnik regulišući pitanje ranga, nije predviđao utvrđeno je između pet dvorova da će kod njih akreditovani ministri rezidenti, što se tiče njihovog ranga predstavljati jednu naročitu klasu između ministara druge klase i otpravnika poslova“.

Potpisi: Metternich, Castlereagh, Wellington, Riche-lieu, Hardenberg, Bernstorff, Nesselrode, Capo d'Istria.

Uvođenjem naročite klase za ministre rezidente velike sile hteli su izbeći mogućnost, da manje sile predstavljene tom klasom poslanika dobiju prvenstvo u rangu, pošto se rang u klasi određivao po datumu notifikacije posla-nikovog dolaska.

Velika je zasluga Bečkog pravilnika što su njime kon-ačno rešene vekovne svade oko ranga diplomatskih pret-stavnika, koje su često imale vrlo ozbiljne posledice. Kat-kad su te raspre imale neobičan, čak i malo komičan zna-čaj. Ali ne smemo zaboraviti, da je svaki od tih diplomata koji su se tako uporno pozivali na svoje pravo prvenstva, smatrao da time brani pravo i čast svog vladara i svoje

zemlje. A što se tiče prestiža i današnje države, bile one monarhije ili republike znaju biti ništa manje osetljive.

1564. g. španski kralj Filip II. našao se je duboko uvređen izjavom pape Pija IV. da francuski ambasador kod Pape dolazi po rangu ispred španskog. Konflikt oko prvenstva koji je iz toga ponikao trajao je čitavih sto godina.¹⁾

Godine 1657. sretoše se u holandskoj prestonici kola francuskog i španskog ambasadora. Nijedan od njih nije htio da skrene s puta i tako su obe ekipaže ostale stajati jedna prema drugoj, zakrčivši čitav saobraćaj. Posle dugog večanja holandski diplomata Beverningk našao je izlaz iz poteškoće, koji nije vredao nijednog od ambasadora. Poslata je četa vojnika koja je srušila jedan plot s desne strane španskog ambasadora, te su tako obadvajica bez povrede dostojanstva mogli nastaviti put. Svaki ambasador zamišljao je da je pobeda na njegovoj strani; španski s toga šta je održao svoje mesto s desne strane, a francuski što je prošao običnim putem i nije morao s njega skrenuti.²⁾

Ozbiljnije posledice imao je incident između obeju država, koji se desio 1661. g. prilikom dolaska novog švedskog ambasadora u London. Kola francuskog ambasadora grofa d'Estrade htela su da zauzmu u povorci mesto odmah iza švedskog ambasadora, a ispred španskog ambasadora, baruna de Watteville. Došlo je tučnjave u kojoj su Španci ubili konje grofa d'Estrade, ranili jednog od njegovih ljudi, zbacili mu kočijaša sa sedišta i zauzeli tako mesto ispred Francuza. Kad je o tome dočuo Luj XIV. proterao je španskog ambasadora iz Pariza, opozvao svog iz Madrida i prekinuo pregovore koje je vodio sa Španijom u Flandriji. Pored toga objavio je svome tastu Filipu IV. da će se protiv njega zaratiti ako u buduće francuski poslanici ne budu imali prvenstvo pred španskim, i ako mu Filip ne da svečanu satisfakciju za nanetu uvredu. Da bi izbegao rat, španski kralj je pristao da pošalje naročito poslanstvo,

---

¹⁾ Krauske, str. 208 i dalje, Genet, str. 311.

²⁾ Geršić, str. 131 i dalje.

koje je Luju XIV. izrazilo žaljenje za pomenuti neugodni slučaj u Londonu i ujedno izjavilo da u buduće španski poslanik neće više dolaziti na ona mesta gde je francuski poslanik već pre njega stigao. Španija dakle zapravo nije izričito priznala prvenstvo Francuskoj.“ To nije bilo dovoljno da se jasno prizna kraljevo prvenstvo, kaže Voltaire u svome delu „Le siècle de Louis XIV. (str. 17.), no dovoljno za autentično priznanje španske slabosti, (ce n'était pas assez pour reconnaître nettement la prééminence du roi; mais c'en était assez pour un aveu autentique de la faiblesse espagnole).

Tom prilikom Luj XIV. dao je da se iskuju medalje na kojima je bila prikazana audijencija španskog poslanstva sa natpisom: „Za Francuze izvođeno pravo prvenstva, izvinjenje Španaca u prisustvu poslanika trideset vladara 1662. g.“.

Sukob oko ranga između Francuske i Španije okončan je definitivno tek 1761. g. kad su Bourboni došli na španski presto.¹⁾

Evo još nekoliko primera kakve poteškoće su znale nekada da nastanu oko pitanja ranga i etikete. Na kongresu u Nimwegenu 1666. g. kad je opet došlo do sukoba između francuskog i španskog ambasadora, holandski ministar koji je među njima posredovao morao je da smisli naročiti način ophodenja između njih, koji bi zadovoljio obadvojicu.

On je pozvao obadva ambasadora u svoju kuću; objica dobiše zasebnu sobu; obadve sobe bile su odvojene trećom prostorijom. U tu srednju prostoriju stupiše istovremeno oba poslanika i približavahu se jednakom odmerenim korakom stolu, koji je bio namešten tačno u sredini sobe. Na stolu su ležala dva primerka ugovora o miru, spremljena za potpis. Oba poslanika sedoše u istom trenutku za sto, potpisaše ugovor, zatim zajedno ustadoše i istovremeno izadoše iz sobe.

¹⁾ Krauske, str. 208 i dalje; Pradier - Fodéré, I. str. 90 i dalje; Geršić, str. 278 i dalje; Genet, str. 313, Zechlin: Diplomatie und Diplomaten; Stuart, str. 476; Novaković, II. str. 19.

Na kongresu u Sremskim Karlovcima 1699. g. prisutni delegati Turske, Austrije, Poljske i Mletaka nikako nisu mogli da se saglase po pitanju prvenstva. Stoga su se u paviljonu određenom za sednice morala načiniti četiri ulaza, kroz koji su svi delegati jednovremeno mogli da uđu.¹⁾

Na sastanku suverena u Frankfurtu na Majni 1690. g. vladari se iz bojazni pred pitanjima etikete uopšte nisu usudili da sednu, već su konferisali šetajući po sali ili jašeći na otvorenom polju.²⁾

Nama se danas svi ovi incidenti i procedure čine nerazumljivi, čak smešni. Ali mi ne smemo zaboraviti, da se iza čitave prepirke oko ceremonijala između Španije i Francuske krila borba dveju moćnih dražava za prevlast u Evropi, borba koja se svršila pobedom Francuske. Ta je победа bila baš dobila svoj vidni izražaj u rangu koji je Francuska osvojila na međunarodnim skupovima.

Sličnih prepirki o rangu puni su XVI., XVII. i XVIII. vek. Godine 1576. za vlade Rudolfa II. sretoše se jednog dana na mostu preko Vltave u Pragu dva poslanika dveju italijanskih država. Kako nijedan od njih nije htio drugome da svrati s puta, ostadoše obadvojica stajati jedan prema drugome čitav dan na najvećoj žezi, dok ih najzad noć nije rastavila.³⁾

Jedan mletački diplomata koji je nalazio da se na dvoru Karla V. ne uzima dovoljno u obzir njegov rang, izjavio je, da bi mu bilo milije, da mu car odrubi glavu nego da mu krnji i krati njegova počasna prava, jer, kazao je, njegova smrt uzela bi njegovoј zemlji samo jednog čoveka, dok joj njegovo poniženje i zapostavljanje oduzima njenu čast.⁴⁾

Dugo vremena monarhije su pretendovale na viši rang od republika. Za monarha, koji se nekad identifikovao sa državom, smatralo se, da je njegov položaj bo-

¹⁾ Genet, str. 295, Novaković, II. str. 20.

²⁾ Pradier-Fodéré, I. str. 111.

³⁾ Geršić, str. 132; Krauske, str. 213.

⁴⁾ Geršić, str. 133.

žanskog izvora i njegov prestiž bio je kudikamo veći od izabranih pretstavnika aristokratskih ili demokratskih republika.

Ali to stanje nije dugo trajalo. Ma da republike, Venecija i Nizozemska izvojevale su si s vremenom jednakost u postupku sa monarhijama, koje su uživale tzv. kraljevske počasti (*honneurs royaux*) t. j. najveće počasti koje se mogu davati jednoj državi i njenim pretstavnicima. Kad je posle smaknuća Karla I. Engleska postala republika (Commonwealth) Cromwell, kao Lord protector nije dozvatio, da se ma u čemu smanje rang i počasti, na koje je Engleska do tada imala prava.

Danas, kad ima na svetu više republika od monarhija, nekadašnja gradacija u počastima prema formi vlade u glavnom izgubila je svoj značaj. Danas se i velikim republikama, kao Francuskoj i Sjedinjenim Državama priznaju sve tzv. kraljevske počasti. Ni promena forme vladavine, ako n.pr. monarhija postane republika ili obratno ne menja ništa na njenom rangu prema starom načelu: *Forma regiminis mutata non mutatur civitas ipsa.* Značaj i moć države daju joj u stvari rang bez obzira na spoljašnju formu vlade.

Uostalom da bi se unapred izbegle nesuglasice između država na međunarodnim konferencijama (to važi danas naročito za Društvo Naroda) rang država samih (ne njenih pretstavnika) određuje se od Bečkog kongresa dalje na ovomo po azbučnom redu početnih slova njihovih imena na francuskom jeziku. Jedina promena u pogledu ranga može nastati kad država promeni svoje ime, kao što se to dogodilo sa našom državom. Kad je 1929. g. promenila svoje ime iz Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca na Jugoslavija (Yougoslavie), došla je po azbučnom redu na poslednje mesto u spisku država.

Kad su Sjedinjene Države (Etats-Unis) 1899. g. sudjelovale na I. Haškoj konferenciji, njihovi su pretstavnici zauzeli mesto, koje je pripadalo slovu E (Etats-Unis d'Amérique). No u toku osam godina između I. i II. Haške konferencije Amerikanci su se dosetili da se njihova zemlja za-

pravo zove Sjedinjene Države *Amerike*. Na osnovu tog srećnog filološkog pronalaska, kao što kaže James Brown Scott¹⁾) delegati Sjedinjenih Država mogli su pretendovati na prvenstvo pred drugim američkim državama (*Amerique, Etats-Unis d'*).

Suvereni se u ličnoj prepisci titulišu: gospodine brate (*Monsieur mon frère*) ili gospodo sestro (*Madame ma soeur*). To važi ako oba suverena imaju pravo na kraljevske počasti. Ako jedan od suverena to pravo nema, drugi suveren, viši po rangu tituliše ga sa gospodine kuzene (*Monsieur mon cousin*). Evropski suvereni smatrali su se odavno kao velika porodica u kojoj je rang označavan stepenom srodstva. To je bila u neku ruku prva međunarodna zajednica.

Belgijski kralj Leopold I. nazivao je Sultana: veoma dragi i savršeni prijatelju (*très cher et parfait ami*). Predsedniku Sjedinjenih Država obraćao se sa: vrlo dragi i veliki prijatelju (*très cher et grand ami*), Švajcarskoj konfederaciji sa: veoma dragi i veliki prijatelji (*très chers et grands amis*).

Ruski car Nikola I. stalno je odbijao da tituliše Luka-Filipa sa bratom, već ga je nazivao prosto Sire. To je činio zato, pošto je smatrao, da je „kralj barikada“ uzeo Karlu X. presto usurpacijom i povredom načela legitimnosti. I docnije kad je kod cara Napoleona III. akreditovao svog diplomatskog pretstavnika, titulisao je cara Francuza, protivno uobičajnoj formuli sa: *Sire et bon ami*“, što je dovelo do teških nesuglasica između Francuske i Rusije.

Videli smo dakle da su ne samo pojedine diplomate, već i države same, republike ništa manje nego monarhije bile uvek ljubomorne na svoj prestiž i rang.

Kao što smo kazali, raspre o rangu između poslanika rešene su meritorno pomenutim Bečkim i Ahenskim pravilnicima. Valja napomenuti, da je već 1760. g. portugalski ministar markiz Pombal povodom jednog sukoba između francuskog i engleskog poslanika u Lisabonu, predložio

---

¹⁾ *Le français langue diplomatique*, str. 19.

da se prvenstvo između poslanika iste klase rešava ne po rangu i značaju njegovih država, nego po datumu njihovih akreditiva, pri čemu bi samo poslanici Pape i nemačkog cara imali zadržati svoje prvenstvo bez obzira na datum njihovih akreditiva.

Predlog markiza Pombala izazvao je opšte negovanje svih dvorova. Ma da bi i po tom predlogu održao prvenstvo, bečki dvor je ipak izjavio „da takav nesmisao zaslužuje samo omalovažavanje i da je potrebno da se svi udruže i unište ovu smešnu pretenziju“ (qu'une pareille absurdité ne méritait que le mépris, et qu'il fallait se concerter pour anéantir cette prétention ridicule).¹⁾

Ali što je tada smatrano kao nesmisao, usvojeno je posle pola veka, na Bečkom kongresu, kao opšte pravilo i jedini mogući izlaz iz beskonačnih sporova oko prvenstva diplomatskih pretstavnika.

Na osnovu pomenutih pravilnika (Bečkog i Ahenskog) dele se još i danas diplomatski pretstavnici u četiri klase:

- 1) Ambasadori, legati i nunciji (ambassadeurs, légats, nonces),
- 2) Opunomoćeni ministri i izvanredni poslanici (ministres plénipotentiaires et envoyés extraordinaires).
- 3) Ministri rezidenti (ministres-résidents).
- 4) Otpravnici poslova (chargés d'affaires).

Papin ambasador zove se nuncije (nuntius) ili legatus missus (za razliku od legatusa a latere, koji označava kardinala u zastupanju Pape n.pr. kod euharističkih kongresa i legatusa natusa, što je titula skopčana sa dijecezom nekojih nadbiskupa).

Diplomatski pretstavnici prve klase

Čl. 2. Bečkog pravilnika pridaje samo pretstavnicima prve klase reprezentativni karakter, što je trebalo da znači da samo oni predstavljaju i suverenovu ličnost te zbog toga imaju pravo na iste počasti, koje se odaju njemu.

To shvatanje bilo je razlog da su se Sjedinjene Dr-

¹⁾ Pradier-Fodéré, I. str. 95. nap. 1.; Geršić, str. 281.

žave dugo opirale da kao svoje pretstavnike šalju ambasadore. Tek zakon od 3. marta 1893. g. ovlastio je savezniog predsednika da podigne na rang ambasadora poslanike kod onih država, koje bi svojim pretstavnicima u Sjedinjenim Državama hteli dati taj rang. Sve do tog vremena velika severoamerička republika smatrala je da se naimenovanje njenih ambasadora protivi demokratskim načelima njene vlade.¹⁾

I kad je postala republika, Francuska je i dalje slala ambasadore. Njena vlada je smatrala da ambasadori ne moraju da predstavljaju ličnost suverena.

S pravom kaže Geršić da reprezentativni karakter u pravom smislu pripada i mora pripadati svim klasama poslanika bez razlike.

Jedna od najvažnijih privilegija poslanika prve klase bilo je njihovo pravo da mogu u svako doba zatražiti audienciju kod suverena pri kojem su bili akreditovani. Sem toga oni su u prisustvu suverena mogli pokriti glavu čim bi to on učinio, mogli su imati u svojoj ambasadi baldahin i pod njim primati zvanične posete itd.

Danas je ambasadorima ostao jedino viši rang i pravo na veći ceremonijal (tzv. grand cérémonial), naročito kod pristupne audiencije. Iстicanje njihovog „reprezentativnog karaktera“ kao što to čini Bečki pravilnik ima danas samo istoriski značaj.

Položaj ambasadora imao je i još ima protivnika, koji ga smatraju nepotrebnim i nimalo u skladu sa demokratskim duhom novog vremena.

Već Lamartine kao ministar inostranih poslova druge Francuske rupublike veli u svom izveštaju privremenoj vladi :

„Republikanske i demokratske vlade nemaju u diplomatskim odnosima sa stranim silama potrebe za prestižem titula, sjajem reprezentacije, višim rangom na dvorovima...“ Izjednačenje i pojednostavljenje titula pretstavnika treba da bude ujedno karakterističan znak njene (tj. francuske) republikanske naravi, kao i mera štednje zbog redukcije

---

¹⁾ Genet, str. 269 i dalje.

prinadležnosti namenjenih tim potpuno suvišnim stvarima diplomatske jerarhije... Stoga se ukida titula ambasadora *sem za izuzetne slučajeve*, kad bi bilo potrebno Republici da dâ svom pretstavniku opštiji i svečaniji karakter, kao n.pr. za potpis jednog evropskog ugovora ili kad bi pretstavljao Republiku na jednom kongresu.“

(Les gouvernements républicains et démocratiques n'ont pas besoin pour leurs relations diplomatiques avec les Puissances étrangères du prestige des titres, du luxe de la représentation, de la prééminence du rang dans les cours... La simplification uniforme des titres et des agents doit être à la fois un signe caractéristique de sa nature républicaine, et une mesure d'économie par la réduction des traitements affectés à ces hautes superfluités de la hiérarchie diplomatique... En conséquence, le titre d'ambassadeur est supprimé, *sauf les cas exceptionnels* où il conviendrait à la République de donner à son représentant un caractère plus général et plus solennel, comme, par exemple, pour la signature d'un traité européen, où pour représenter la République dans un congrès).¹⁾

Kao što vidimo, usprkos načelnom anatemisanju ambasadora, Lamartine ipak priznaje potrebu, da ih Republika u nekojim slučajevima šalje. Uostalom, budućnost je pokazala da su Lamartinove „hautes superfluités“ vrlo tvrdožive i da se broj ambasadora, umesto da se smanji, samo povećao. Taj porast bio je toliki, pošto su ambasadore počele slati i druge manje, a ne samo velike sile.

Posle Svetskog rata šalju i primaju ambasadore Belgija, Poljska i više latinsko-američkih republika. Tako su n.pr. Kuba i Gvatemala zastupljene u Meksiku poslanicima prve klase.

U proleće 1937. g. Poljska i Rumunija dale su svojim međusobnim pretstavnicima rang ambasadora. U jesen iste godine japansko poslanstvo u Varšavi i poljsko u Tokiju pretvorila su se po prethodnom sporazumu obeju država takođe u ambasade. Na taj način Japan je priznao Polj-

¹⁾ Pradier-Fodéré, I. str. 303; Geršić, str. 288; Genet, str. 210. i dalje.

sku, najjačeg zapadnog suseda Sovjetske Unije kao veliku silu. Iduće godine i Jugoslavija i Rumunija podigle su svoja međusobna diplomatska pretstavnštva na stepen ambasade, ma da za to kod nas nije bilo zakonskog osnova, pošto naš Zakon o uređenju Ministarstva inostranih poslova od 1930. g. kao što ćemo dalje videti uopšte ne poznaje stepen ambasadora.

Već se na veliko veselje diplomata pomicalo i na to da se jednostavno sva poslanstva pretvore u ambasade. Ali izgleda da se ni time ne bi postiglo definitivno rešenje, obzirom na to da je n.pr. Japan već uveo velike ambasadore (ambassadors at large) te bi bilo celo pitanje ranga lako zapalo u začarani krug, u kojem ne bi bilo kraja nadmetanju u titulama.

Svaka država ima u principu pravo da svome diplomatskom pretstavniku odredi klasu, dajući mu odgovarajuću titulu. Ipak, izgleda malo neobično, ako jedna mala država šalje i pretenduje na to da joj se šalju ambasadori, poslanici prve klase. Već Vattel, Švajcarski pravnik XVIII. veka, napominje, da veliki monarsi ne priznaju nekojim malim državama pravo da šalju ambasadore.¹⁾ Prema usvojenom običaju, između država vlada u tom pogledu načelo uzajamnosti, tj. države šalju obično jedna drugoj poslanike iste klase. Samo izuzetno drži Francuska u Bernu i Bruxellesu ambasadore, dok Švajcarska i Belgija u Parizu samo poslanike druge klase.

Poslanici prve klase imali su nekad isključivo pravo na titulu ekscelencije, koja se danas iz kurtoazije daje i poslanicima ostalih klasa.

Diplomatski pretstavnici druge klase

Ovamo spadaju poslanici koji danas imaju obično titulu izvanrednih poslanika ili opunomoćenih ministara ili obadve titule zajedno. Papini poslanici te klase zovu se internunciji. Od 1676. g. do 1856. g. austrijski pretstavnik u Carigradu imao je takođe titulu internuncija i bio tako u rangu iza francuskog ambasadora, kojemu je i inače prema ugovoru između Francuske i Turske bilo osigurano prven-

¹⁾ Genet, str. 277.

stvo pred pretstvincima drugih sila. Tek posle Krimskog rata Austrija je svog internuncija zamenila ambasadorom.

Papini internunciji nemaju prema svojim diplomat-skim kolegama iste klase prvenstvo u rangu, koje se na osnovu čl. 4. al. 2. Bečkog pravilnika, naročito u katoličkim državama priznaje legatima i nuncijima.

Diplomatski pretstavnici treće klase

U tu klasu ulaze sem ministara-rezidenata i tzv. ministri otpravnici poslova (*ministres chargés d'affaires*), no ta se titula danas retko upotrebljava.

Pretstavnike te klase imala je pre rata Francuska u Bavarskoj, Crnoj Gori, Luxemburgu i Sijamu.

Diplomatski pretstavnici četvrte klase

Treba pre svega razlikovati stalne otpravnike poslova (*chargés d'affaires ordinaires, à titre permanent*) i privremene (*chargés d'affaires ad interim*).

Dok se stalni otpravnici poslova u tom svojstvu naročito akredituju, kao stalni šefovi diplomatske misije, prijavljuje privremenog otpravnika bilo notom, bilo usmeno stalni šef misije. Privremeni otpravnik zamenjuje stalnog šefa kad ovaj privremeno ili definitivno prestaje vršiti svoje funkcije. Funkcije takvog otpravnika poslova prestaju same po sebi, čim se stalni šef misije vrati na svoju dužnost ili stigne novi.

Privremeni otpravnici poslova, za koje se obično određuju savetnici ili sekretari poslanstva ustupaju uvek prvenstvo stalnim otpravnicima. Da bi to izbegle, nekoje velike države imaju običaj da savetnike ili prve sekretare ambasade, koji zastupaju ambasadora u njegovom otsustvu, naročito akredituju sa titulom opunomoćenih ministara. Na taj način njihov je rang odmah iza stalnih poslanika druge klase.

Nekoji pisci ubrajaju u četvrtu klasu diplomatskih pretstavnika i generalne konzule otpravnike poslova (*consuls généraux chargés d'affaires*), koje akredituju Francuska i Engleska kod raznih američkih republika.

Za razliku od poslanika prvih triju klasa, otpravnici poslova ne akredituju se kod državnog poglavara, već kod Ministra inostranih poslova.

Posle Svetskog rata odbor stručnjaka za kodifikaciju međunarodnog prava, imenovan 1924. g. od Saveta Društva Naroda rasmotrio je i pitanje eventualne revizije Bečkog i Ahenskog pravilnika i uputio u tom smislu upitnik zainteresovanim državama. Ali upitane države nisu se mogle složiti na tome, da li uopšte treba ni u kojem smislu treba menjati gornje pravilnike, osveštane više od stogodišnjom praksom.

Alternat, koji pominje čl. 7. Bečkog pravilnika, nazazio je već pre toga primenu u praksi. On se sastoji u tome da pripada imenu državnog poglavara i njegovog punomoćnika prvenstvo u ovom izvodu dokumenta, koji je njemu namenjen. Tako svakoj strani potpisnici pripada alternativno počast prvenstva.

Jedino rimsko-nemačkom caru priznavalo se bez obzira na alternat bezuslovno prvenstvo. (Rimsko-nemačko carstvo trajalo je do 1804. g. kad je car Franjo II. zbog Napoleonovih osvajanja položio rimsko-nemačku carsku krunu.)

Svi diplomatski pretstavnici akreditovani kod jedne države sastavljaju diplomatski kor (*Corps diplomatique*). Diplomatski kor nije pravno lice, nije dakle korporacija u pravnom smislu kojoj bi kao takvoj pripadala naročita prava i čiji bi članovi bili među sobom vezani uzajamnim dužnostima. On je prosti skup nezavisnih lica među kojima postoji čisto moralna veza, osnovana na solidarnosti interesa svih država.

Kao takva moralna celina diplomatski kor javlja se naročito kad su ugroženi opšti interesi čovečanstva i civilizacije. U takvim slučajevima diplomatski kor izražava svoje mišljenje i osećanje u kolektivnim notama i protestima (demaršima) koji već zbog zvaničnog karaktera pojedinih članova kora uživaju autoritet, koji nijedna država ne sme potcenjivati, kao što je to pokazalo više primera u

prošlosti, naročito prilikom intervencija u korist hrišćana u Turskoj.

Za vreme španskog građanskog rata 1936. g., dok je Madrid već nekoliko nedelja bio pod vatrom pobunjenika a madradska se vlada preselila u Valenciju, ambasador republike Čile i istovremeno dojen diplomatskog kora u Madridu izjavio je pretstavnicima štampe sledeće:

Naše vlade su nam savetovale da napustimo Madrid. Nesumnjivo je da bi za diplomatski kor bilo mnogo ugodnije kad bi se nalazio u Valenciji ili na jednom drugom mestu manje izloženom ratnim opasnostima. Ali diplome imaju neke dužnosti koje ne smeju zapostaviti, pa prema tome madralski diplomatski kor neće napustiti prestonicu, jer smatra da tamo treba da ostane, pošto je potrebno da svetu sa kojim smo tako intimnim vezama povezani ukažemo sada moralnu pomoć.^{“1)}

Sem toga diplomatski kor se redovito javlja kao kolektivna jedinka (*individualité collective*) prilikom raznih državnih svečanosti, naročito državnog praznika zemlje u kojoj su akreditovani. Uobičajilo se takođe da diplomatski kor državnom poglavaru kod kojeg je akreditovan zajednički predstavlja svoje čestitke za Novu godinu.

Kod svih tih prilika nastupa kao voda i govornik starešina ili dojen (*doyen*) diplomatskog kora. Kod većine država (to važi naročito za katoličke) taj položaj zauzima papski nuncije, koji ima tu prednost da je politički više manje neutralno lice. Gde nema nuncija dojen je poslanik najviše klase i najstariji po datumu svojih akreditiva.

1924. g. Sovjetska Unija, ma da teorijski nije priznala podelu poslanika na klase (§ 1. njenog zakona od 22. maja 1918. g. poznaće samo „opunomoćene predstavnike“), ipak se nije ustručavala da svome predstavniku u Kini dade rang ambasadora. Sovjetski predstavnik postao je time automatski i dojen diplomatskog kora u Pekingu, pošto drugih ambasadora tamo onda nije bilo. Posle toga i dru-

---

¹⁾ „Politika“, 2. XII. 1936.

ge države podigle su svoja prestavništva u Kini na rang ambasada.¹⁾

U najnovije doba, prilikom pretvaranja nekih polusuverenih država u formalno suverene desila su se otstupanja od pomenutih načela za određivanje ranga diplomatskih pretstavnika. Britansko-engleskim ugovorom od 26. VIII. 1936. g. čl. 2. utanačeno je da će Egipat i Velika Britanija biti međusobno zastupani po ambasadorima. Tako je bivši visoki britanski komesar za Egipat, Sir Miles Lambson predao 12. I. 1937. egipatskom namesništvu akreditive u svom novom svojstvu britanskog ambasadora. Prema tom britansko-egipatskom sporazumu britanski ambasador ima stalno prvenstvo u rangu pred svim ostalim stranim pretstavnicima. Ova odredba preuzeta je i iz ugovora između Velike Britanije i Iraka od 30. VI. 1930. g. Slično reguliše Francuska svoj odnos sa Sirijom ugovorom od 8. IX. 1936. g. i Libanom ugovorom od 13. XI. 1936. g.²⁾

Pomenute odredbe znače novinu u diplomatskom pravu, jer daju stalno starešinstvo pretstavniku jedne sile, obeležavajući time u prikrivenoj formi zavisan položaj jedne od sila potpisnica ugovora.

Naš zakon poznaje ove vrste diplomatskih pretstavnika (§ 31 Zak. o uređenju M. i p.):

- 1) Izvanredne poslanike i opunomoćene ministre;
- 2) diplomatske agente;
- 3) otpravnike poslova;
- 4) stalne delegate.

Kao što smo gore videli naša država akredituje diplomatske agente kod polusuverenih država. Oni imaju rang generalnog kozula.

Stalni delegati pretstavljaju našu državu u stalnim međunarodnim ustanovama koje imaju diplomatsko obeležje.

---

¹⁾ Genet, str. 401; Novaković, II. str. 23.

²⁾ „Völkerbund und Völkerrecht“. Heft 2. Jahrg. 1937.

PRATNJA DIPLOMATSKOG PRESTAVNIKA

Pratnju (suite) diplomatskog pretstavnika možemo podeliti u tri kategorije: u zvanično osoblje (personnel officiel), nezvanično osoblje poslanstva (personnel non-officiel) i poslanikovu porodicu.

Osoblje poslanstva

Zvanično osoblje obuhvata ona lica koja su kao pomoćne snage određena da pomažu šefu misije u vršenju njegovih diplomatskih funkcija. Ovamo spadaju: savetnici, sekretari, atašei (naročito vojni i trgovачki), pisari, tumači i kuriri poslanstva. Sveštenici i lekari takođe se ubrajaju u zvanično osoblje, ako su određeni isključivo za službu poslanstva.

Svaki šef misije dostavlja Ministru inostranih poslova države, u kojoj je akreditovan, spisak svog zvaničnog osoblja i označava ujedno rang i položaj svakog činovnika.

Važnu ulogu između tih činovnika imaju savetnici, ili gde tih nema sekretari poslanstva, koji kao što smo gore spomenuli zastupaju poslanika u slučaju njegovog otsustva kao privremeni otpravnici poslova.

Po čl. 33. našeg Zakona o uređenju Ministarstva inostranih poslova privremeni otpravnik poslova mora da ima bar rang sekretara.

Vojni, odnosno pomorski i vazduhoplovni izaslanici imaju zadatak, da izveštavaju svoj generalni štab o stanju i snazi strane vojske. Svoj zvanični kontakt sa stranom zemljom održavaju preko njenog Ministarstva vojske odnosno mornarice i vazduhoplovstva.

Svi članovi zvaničnog osoblja imaju diplomatski karakter.

U nezvanični personal poslanstva spadaju ona lica koja nisu postavljena neposredno od poslanikove vlade kao zvanični članovi misije, već stoje u službi poslanstva samog i od njega dobivaju platu.

Ovamo spada pre svega posluga poslanstva, koja se deli u višu poslugu (uniforme) kao n.pr. intendant, maître d'hotel poslanstva itd. i nižu (livrée), koia obuhvata lakeje, kočijaše, šofere itd.

Šef misije dužan je da pošalje Ministru inostranih poslova i tačan spisak svog nezvaničnog osoblja te da mu redovno saopštava sve promene, koje bi se u tom pogledu dogodile.

Među piscima je sporno da li se diplomatske privilegije prostiru i na nezvanično osoblje. U praksi je velikom većinom i tim licima priznat imunitet.

1816. g. morao se šef Papine policije lično izviniti ruskom poslaniku u Rimu zbog toga što je policija stavila u pritvor jednog slугу ruskog poslanstva.¹⁾ U novije vreme engleske vlasti oglasile su se za nenadležne da kazne šofera ambasade Sjedinjenih Država, koji je vozio nepropisnom brzinom. Jednako se postupilo u Sjedinjenim Državama prema šoferu engleske ambasade, kad je takođe vozio prebrzo i uz to nije imao potrebnu šfersku dozvolu.²⁾

Poslanikova porodica

Poslanikova žena, njegova deca i ostali članovi njegove porodice, koji zajedno s njime stanuju uživaju takođe diplomatske privilegije. Isto važi i za porodice članova zvaničnog osoblja.

Još 1841. god. Pariski Apelacioni sud (Cour de Paris) izričito je formulisao pravilo da žena diplome uživa iste privilegije kao njen muž (la femme d'un ministre public jouit des mêmes immunités que son mari).³⁾

Porodica diplomate ne uživa te diplomatske privile-

¹⁾ Geršić, str. 589; Novaković, II. str. 35.

²⁾ Novaković, II. str. 35.

³⁾ Pradier-Fodéré, II. str. 215, op. 1., Geršić, str. 583; Hurst, str. 158.

gije po svom ličnom pravu, već je to pravo samo izvedeno iz privilegovanog položaja starešine porodice kao diplomate. Smatra se naime da bi potrebna nezavisnost jednog diplomata bila nepotpuna kad ne bi i lica koja su mu tako bliska bila zaštićena. Bonfils lepo kaže: „Intimne veze, koje vezuju diplomatskog pretstavnika sa njegovom ženom i porodicom suviše su jake a da bi strani poslanik mogao uživati potpunu nezavisnost i onda, kad bi bio ugrožen u licima koja su mu tako draga“. (Les liens intimes, qui unissent l'envoyé diplomatique à la femme et la famille sont trouvés puissants pour qu'il le ministre étranger put jouir d'une indépendance complète, alors qu'il serait menacé dans la personne d'êtres aussi chers).¹⁾

Već pomenuta Panamerička konvencija u svom čl. 14. proteže privilegiju nepovrednosti na sve zvanično osoblje diplomatske misije kao i na članove njihove porodice, koji stupaju pod istim krovom²⁾). Interesantno je da konvencija uopšte ne spominje nezvanično osoblje, čiji imunitet je, kao što smo pomenuli, u teoriji često osporavan.

---

1) Geršić, str. 586.

2) Genet, str. 518; Stuart, str. 513.

POČETAK I KRAJ DIPLOMATSKE MISIJE

Svaki poslanik koji se šalje u inostranstvo da zastupa svoju državu u redovnoj ili vanrednoj misiji, dokazuje i overava svoj diplomatski karakter naročitom ispravom koja se zove akreditivi ili akreditivno pismo (*lettres de créance, Beglaubigungsschreiben*). U toj ispravi označava se njegovo ime, rang i razne titule, kao i u opštim potenzima predmet njegove misije. Na kraju pisma iskazuje se želja da se očuvaju i pojačaju dobri odnosi između obeju država i molba da se pokloni puna vera svim izjavama i saopštenjima koja bi poslanik učinio u ime svoje vlade.

Oblik akreditiva različit je prema običajima u svakoj zemlji i prema rangu državnih poglavara koji ih šalju i primaju.

Za poslanike prve tri klase akreditivno pismo se upravlja od državnog poglavara na državnog poglavara, za otpravnike poslova od Ministra inostranih poslova na Ministra.

Pored toga poslanicima prvih triju klasa daje se sem originala akreditiva i njihov overeni prepis (*copie d'usage*) koji poslanik šalje stranom Ministru inostranih poslova kao prilog uz molbu u kojoj traži audijenciju kod državnog poglavara radi predaje originala.

Ma da su akreditivi neka vrsta generalnog punomoćija (*plein-pouvoir général*) oni ipak u praksi služe pre svega za konstatovanje poslanikovog reprezentativnog karaktera i ovlašćuju ga na vršenje tekućih poslova u zemlji kod koje je akreditovan.

Ali oni ga ne ovlašćuju za specijalne poslove kao

pregovore o savezu, miru itd. U tu svrhu se poslaniku izdaje specijalno punomoćstvo u obliku otvorenog pisma (lettres patentes) koje potpisuje državni poglavar, a prema potpisuje Ministar inostranh poslova, dok kod običnih akreditiva tog premapotpisa nema.

Delegati koji se šalju na kongres obično i ne dobivaju akreditive, već samo punomoćstva, koja im služe kao legitimacija i čije prepise međusobno izmenjuju.

Kad bi se, kao što se to pre dešavalo, mesto jednog slalo više poslanika u jednoj stalnoj misiji, bilo bi jedno akreditovano pismo dovoljno za sve njih. Ako se naprotiv jedna ista ličnost naimenuje kao poslanik u više država istovremeno (zbog slabih veza s tim državama ili štednje) njoj se mora dati onoliko raznih akreditivnih pisama u koliko se država akredituje.

Odlazeći na svoju dužnost poslanik dobiva od svog Ministarstva naročitu putnu ispravu, tzv. diplomatski pasoš (passeport diplomatique) kojim se za vreme putovanja dokazuje njegov identitet i na osnovu kojeg uživa diplomatske povlastice do zvaničnog početka svoje misije, tj. predaje akreditivnog pisma. Poslanikova porodica i članovi zvaničnog osoblja takođe dobivaju diplomatski pasoš.

Samim stupanjem na teritoriju države kod koje je akreditovan, diplomatski pretstavnik počinje uživati pravo nepovrednosti, ma da njegov potpuni reprezentativni karakter u toj zemlji nastaje tek primanjem njegovih akreditiva.

Pasoši poslanstva predaju se na čuvanje Ministarstvu inostranih poslova strane države. Kad se poslanik opoziva onda on traži, da mu se pasoši vrate, a kad vlada kod koje je akreditovan iz vlastite pobude prekida diplomatski saobraćaj s njime, onda mu ona sama vraća njegove pasoše.

Ako diplomata ima pa putuje kroz teritoriju jedne države koja je u ratu, onda mu je radi potpuno sigurnog prolaza potrebno naročito sprovodno pismo (sauf-conduit) koje mora dobiti od dotične države, naročito ako je njegova država s njom zaraćena.

Sem toga svaki diplomatski pretstavnik dobiva pre odlaska na dužnost kao i za vreme njegovog trajanja in-

strukcije, bilo opšte, bilo specijalne, po kojima ima da se upravlja u otpravljanju svojih poslova. Instrukcije mogu biti usmene ili pismene. Danas, u doba razvijenih saobraćajnih sredstava, kad je svakome predstavniku omogućeno, da se, ako nađe na kakve poteškoće stavi u direktnu telegrafsku, telefonsku ili bežičnu vezu sa svojom vladom, te su instrukcije izgubile mnogo od svog nekadašnjeg značaja. Saobraćaj poslanika sa njihovom vladom morao je da se prilagodi brzom tempu u kojem se danas menja politička situacija.

Nekad su se sem opširnih instrukcija davala, naročito za neke države poslanicima i preporučna pisma za visoke i uticajne ličnosti. Poslanici koji su se slali u Tursku carevinu dobivali su naročite preporuke za velikog vezira i za Ministra inostranih poslova.

Da da je svaka država koja hoće da živi u dobrim odnosima sa jednom zemljom dužna da primi njenog predstavnika, to ipak ne znači, da ona mora da primi svako lice koje joj ta zemlja pošalje. Može biti da ličnost namenjena za poslanike jednoj državi, njoj iz bilo kojeg razloga nije priyatna. Takav predstavnik mogao bi samo otežati razvijanje prijateljskih odnosa između obe države. Zbog taga je uobičajeno da se pre formalnog naimenovanja jednog poslanika poverljivo i usmeno traži od strane države pristanak ili agreman (*demande d'agréation*). Dovoljno je da vlada koju se pita izrazi sumnju o celishodnosti izbora jednog kandidata, pa da se to već smatra kao odbijanje (*refus*) u okolišnoj formi te treba da se izabere drugo, pogodnije lice.

U ranija vrema, kad je Papa htio da akredituje svog nuncija u sledećim zemljama: Austriji, Španiji, Francuskoj i Portugaliji, on je predlagao listu od tri kandidata između kojih je dotični suveren birao onog koji mu je bio najviše po volji. Taj se postupak zvao terna.¹⁾

Napoleon III. tražio je izričito od italijanskog dvora da mu kao predstavnika pošalje baruna Nigru.²⁾

¹⁾ Geršić, str. 235, Genet, str. 157.

²⁾ Geršić, str. 236.

Oblčno se vlade zadovoljavaju prostom izjavom druge vlade da kandidat nije pogodan i ne traže da se za to navodu naročiti razlozi. Jedino Velika Britanija čini u tom pogledu izuzetak i naročito traži da joj se ti razlozi naveđu te se ne zadovoljava sumarnom izjavom da kandidatova ličnost ne uliva poverenje.

Kad je 1832. g. ruski car Nikola izrazio neraspoloženje da primi Sira Stratforda Canninga kao poslanika na svom dvoru, engleska vlada tako upražnjeno mesto nije uopšte popunila, već je ostavila samo sekretara poslanstva, da kao privremeni otpravnik poslova vodi tekuće poslove.¹⁾

Čl. 8. Panameričke konvencije od 1928. g. propisuje u pogledu agremana:

Nijedna država neće moći akreditovati svoje diplomatske pretstavnike kod drugih država bez njihovog prethodnog pristanka (*accord préalable*). Države mogu da odbiju primanje pretstavnika drugih država ili pošto su ga već primile, tražiti njegov odlazak a da ne moraju navoditi razloge svoje odluke.²⁾

Ima više razloga iz kojih su države smatrале da mogu odbiti davanje agremana jednom poslaniku.

Jedna takva može biti njegovo državljanstvo. Pretežna većina država odbija da prima svog državljanina kao stranog pretstavnika, smatrajući da su ta dva položaja inkompatibilna. Ali sve do kraja XVII. veka države se nisu ustezale da primaju i svoje gradane kao pretstavnike strane zemlje.

Države sa protestantskom većinom stanovništva nisu htеле da primaju kardinale kao Papine pretstavnike, plašeći se njihovog versko-političkog uticaja na svoje katoličke stanovništvo.

1875. g. opet Papa nije hteo da primi kao nemačkog poslanika kardinala Hohenlohe, sa motivacijom da su svi kardinali već po svom zvaničnom crkvenom položaju članovi svete rimske kolegije.³⁾

¹⁾ Geršić, str. 237.

²⁾ Stuart, str. 504, Genet, str. 162, nat. 215.

³⁾ Geršić, str. 238; Zechlin: Diplomatie u Diplomaten, Novaković, II. str. 25.

Sardinski kralj nije htio 1820. g. da primi baruna Martensa kao pruskog poslanika, zato što je njegova žena bila kći jednog od „kraljoubica“, tj. članova Konventa, koji su osudili na smrt Luja XVI.¹⁾

Holandija je jednom odbila da primi kao engleskog poslanika lice, koje je pre dužeg vremena bilo u Holandskoj Indiji osuđeno za zločin, a kaznu nije izdržalo.²⁾

Diplomatska misija može sem poslanikovom smrću da se završi na više načina:

1). Istekom roka koji je bio određen nekoj misiji, n.pr. kad se svrši kongres na kome je poslanik zastupao svoju državu ili kad je neki diplomata postavljen samo kao privremeni otpravnik poslova, pa se šef misije kojeg je u njegovom otsustvu zastupao, vratio na dužnost. U ovim slučajevima nije potrebno nikakvo opozivno pismo.

2). Kad je postignuta svrha specijalne misije, n.pr. kod ceremonijalnih poslaništva, delegacija za pregovore itd. Opunomoćenik kojemu je povereno vođenje pregovora mora, bilo da se njegova misija svršila pozitivno ili negativno, dobiti naročito opozivno pismo.

3). Najčešće se završava diplomatska misija opozivanjem pretstavnika zbog premeštaja na drugo mesto ili penzionisanjem.

Diplomatski pretstavnik dobiva naročito opozivno pismo (*lettres de rappel*) koje predaje državnom poglavaru (otpravnik poslova Ministru inostranih poslova) u naročitoj oproštajnoj audijenciji (*audience de congé*). Uz molbu za tu audienciju preko Ministra inostranih poslova prilaže se overen prepis opozivnog pisma. U slučaju da je sprečen da lično predala svoje opozivno pismo pretstavnik može tu dužnost izvršiti i pismeno, prilažeći original opozivnog pisma uz svoje oproštajno pismo (*lettres de congé*) upravljeno na državnog poglavara (odnosno na Ministra inostranih poslova).

¹⁾ Predier-Fodéré, I. str. 349; Geršić, str. 245; Novaković, II. str. 26.

²⁾ Geršić, str. 242; Novaković, II. str. 26.

Kao odgovor na svoje akreditivno pismo poslanik dobiva na završetku svoje misije od državnog poglavara (Ministra inostranih poslova) kod kojeg je bio akreditovan tzv. rekreditivno pismo (lettre de récrédence) koje je upravljeno na državnog poglavara (Ministra inostranih poslova) opozvanog poslanika. U tom se rekreditivnom pismu odaje poslaniku priznanje za rad na dosadašnjem položaju.

4). U slučaju smrti, abdikacije ili zbacivanja dodatašnjeg njegovog suverena stari akreditivi diplomatskog pretstavnika gube svoju važnost. Da bi mogao svoje funkcije i dalje punopravno vršili on mora da dobije nove akreditive. Često se dešava da novi suveren već u samoj notifikaciji svog stupanja na presto, koju šalje svim državnim poglavarima ujedno obnavlja i akreditive svojih poslanika. U takvom slučaju otpada izdavanje i predaja novog akreditivnog pisma. U praksi poslanik uopšte ne prekida svoje funkcije, već u očekivanju novih akreditive i dalje vrši svoje tekuće poslove.

Taj kontinuitet sasvim je razumljiv kad jedan suveren umre ili se odrekne prestola pošto u tom slučaju vlast prelazi normalnim putem na naslednika koji je ustavom predviđen.

Tek u slučaju nasilnog prevrata postaje sumnljivo da li pretstavnik, koji je bio opunomoćeni organ oborenog režima, uživa poverenje i nove vlade. Da se takva sumnja izbegne potrebno je da se dotičnom pretstavniku dade novo akreditivno pismo.

S druge strane kad suveren kod koga je pretstavnik akreditovan izgubi vlast, dalja važnost pretstavnikovih akreditive zavisi od toga, da li će njegova vlada priznati novo stanje stvari ili ne. Obično se i u tom slučaju obnavljaju akreditive, no dovoljna je i prosta notifikacija ili jednostavno okolnost da se je nastavio redovan diplomatski saobraćaj između obadve države.

Novi akreditivi svakako su potrebni poslaniku, kad se u državi u kojoj deluje sem ličnosti suverena promeni i forma vlade. n.pr. kad republika postane monarhija ili obratno.

Kad je 1852. g. posle državnog udara Napoleon III.

od pretdsednika republike postao car, njegov je Ministar inostranih poslova Drouyn de Lhuys naročitom notom objavio svima dotle kod Napoleona kao pretdsednika republike akreditovanim poslanicima njegovo uzimanje carske titule i dodao: „ova promena izvršena u političkom sastavu Francuske prema običaju traži da pretstavnici akreditovani u Parizu kao i pretstavnici Nj. V. Cara Francuza kod stranih dvorova prime nova akreditivna pisma“.¹⁾

U republikama promena u ličnosti pretdsednika ne povlači za sobom nikakvu promenu u akreditivima njihovih ni stranih poslanika apreditovanih kod njih.

5). Može se desiti, da poslanik na svoju ruku i odgovornost izjavi da je njegova misija završena i napusti svoj položaj. Naravno on će se na taj korak odlučiti tek u krajnjem slučaju, n.pr. kad smatra da je prema njemu učinjena teška povreda koje njegove bitne povlastice, pošto on za taj svoj postupak snosi i odgovornost prema svojoj vladi.

Za vreme španskog građanskog rata 1936. g. otpravnik poslova Madridske vlade u Berlinu José Rovira Ar-mengol napustio je tako svoj položaj sa motivacijom: „Napustio sam Berlin zbog toga što mi garantije koje se obično pružaju diplomatskom pretstavniku u stranoj državi nisu više bile obezbedene“.²⁾

6). Događa se da vlada kod koje je poslanik akreditovan sama objavi da ga ne priznaje više kao diplomatskog pretstavnika i, ne čekajući na njegovo opozivanje, zatraži od njega da u izvesnom roku napusti njenu teritoriju (renvoi du ministre public). Uz notu takvog sadržaja poslaniku se vraćaju njegovi pasoši. U krajnjim slučajevima poslanik je bio i pod eskortom ispraćen do granice.

Do takvog postupka jedne vlade prema stranom pretstavniku može doći, bilo što je on lično svojim ponašanjem i postupcima postao nepodnošljiv, bilo što je iz opštih političkih razloga došlo do prekida diplomatskih odnosa između njegove i poslanikove vlade.

¹⁾ Geršić, str. 359; Genet, str. 387 i dalje.

²⁾ „Politika“, 11. XI. 1936.

1654. g. francuski poslanik u Londonu dobio je od engleske vlade nalog, da u roku od 24 sata napusti Englesku. Naredba je motivisana njegovim učešćem u zaveri protiv Cromwella. 1718. g. španski ambasador u Parizu bačen je zbog dokazane zavere protiv regenta u zatvor a zatim stražarno sproveden do granice; iste godine to se desilo i francuskom ambasadoru u Madridu.

1848. g. španska vlada naredila je engleskom poslaniku u Madridu da odmah napusti Španiju s toga što se mešao u unutrašnje stvari zemlje. 1871. g. jednako je postupila vlada Sjedinjenih Država prema ruskom poslaniku, navodeći iste razloge.¹⁾

Krajem decembra 1935. g. prekinula je urugvajska vlada tek dve godine postojeće diplomatske odnose sa Sovjetskom Unijom. Kao razlog prekida navala je, da je sovjetsko poslanstvo bilo centrala odakle je dirigovan komunistički ustank u Braziliji, novembra iste godine.

Sovjetski poslanik poricao je navode urugvajske vlade, a sovjetski Narodni komesar za inostrane poslove Litvinov uputio je Generalnom sekretaru Društva Naroda notu u kojoj je taj prekid diplomatskih odnosa označio kao povredu čl. 12. al. 1. Pakta Društva Naroda. Pozivom na čl. 11. al. 2. tražio je od Saveta Društva Naroda da se pozabavi nastalim položajem. (Čl. 12. al. 1.: „Svi članovi Društva slažu se, ako se između njih pojavi kakva razmica, koja bi mogla dovesti do raskida, da je podvrgnu bilo postupku izbranog sudenja bilo rasmatranju Saveta. Slažu su još i u tome da ni u kom slučaju ne smeju pribeci ratu pre nego protekne rok od tri meseca posle presude izbranih sudija ili izveštaja Saveta“).

Čl. 11. al. 2.: „Izjavljuje se, pored ovoga, da svaki član Društva ima pravo da, prijateljski, skrene pažnju Skupštine ili Saveta na svaku okolnost koja je takve prirode da može poremetiti međunarodne veze i koja dalje preti da pomuti mir ili dobar sporazum između naroda, od kojeg mir zavisi“).

---

¹⁾ Vidi za ove i slične slučajeve Geršić, str. 363. Predier-Fodére, II. str. 533; Genet str. 594 i dalje.

Na sednici Saveta, na dan 23. januara 1936. g. Litvinov je izjavio:

„Mi priznajemo da je svaka suverena država slobodna da održava ili ne održava diplomatske odnose sa drugim državama. Isto tako nema nikakve zapreke da se dve države prijateljski sporazumeju da međusobno ukinu diplomatske misije iz razloga štednje ili drugih razloga celisodnosti, te da održavaju nadalje svoje diplomatske odnose drugim sredstvima, n.pr. posredstvom svojih predstavnika u trećoj zemlji. Sve su to dobro poznati slučajevi u međunarodnoj praksi.

No druga je stvar kad jedna država jednostavno i u neprijateljskom duhu prekine svoje odnose sa drugom državom, pozivajući se na izvesne zahteve ili optužbe. Prekid takve vrste uvek se smatra kao najneprijateljskiji od međunarodnih akata.“¹⁾

Svakako jedinstven u istoriji diplomatiјe jeste prekid diplomatskih odnosa između Portugalije i Čehoslovačke, od 18. avgusta 1937. g. koji je imao za razlog neispunjeno ugovora o dobavci oružja, koji je Portugalija zaključila sa jednom čehoslovačkom tvornicom oružja.

Portugalski zvanični izveštaj prikazao je ceo slučaj ovako :

„Portugalska vlada bila je u toku izvođenja svog programa naoružanja poručila veći broj mitraljeza u Čehoslovačkoj i to kod tvornice „Čehoslovačka Zbrojovka“ koja se može smatrati državnim preduzećem.

Kad je ugovor o kupovini bio gotovo već zaključen, praška vlada odjednom je izjavila da se ta isporuka ne može izvršiti, s obzirom na sporazum o nemešanju u španski građanski rat.

Do krajnjih granica iznenadena ovim postupkom, portugalska vlada izjavila je da se taj razlog ni u kom slučaju ne može uvažiti, pošto je Portugalija i sama članica Odbora za nemešanje u španski građanski rat.

U daljem toku raspravljanja ove stvari, Čehoslovačka se stalno držala taktike otezanja i odlaganja. Najzad je sa

¹⁾ Vidi protokol sednice Saveta DN. od 23. I. 1936.

čehoslovačke strane izjavljeno, da razlog ovoj zabrani treba tražiti u potrebama naoružanja same Čehoslovačke.

Iza čehoslovačkih izgovora zapaža se uticaj i pritisak trećih sila, kojima je stalo do toga da smetaju naoružanju Portugalije. Portugalija međutim nije voljna da premeti svoj program naoružanja zbog pritiska trećih država. Ona je učinila sve što je mogla da bi održala prijateljske odnose sa Čehoslovačkom. Ali njen nacionalni ponos ne dopušta joj da i dalje trpi taktiku odlaganja i otezanja te je stoga na svoju najveću žalost prinudena da izvuče potrebne konsekvensije iz takvog držanja.¹⁾

Prema zvaničnom čehoslovačkom prikazu događaji su tekli ovako:

„Na dan 24. jula 1937. g. došao je portugalski poslanik u Pragu u čsl. Ministarstvo inostranih poslova. On je naveo da je „Čehoslovačka Zbrojovka“ u Brnu pre nekoliko meseci konkurisala za dobavku mitraljeza Portugaliji i da joj je portugalska vlada u junu saopštila da je ona rešila da se liferacija ustupi njoj, ali da je pred sam završetak pregovora i pre potpisivanja sporazuma, „Zbrojovka“ prekinula pregovore, pozivajući se na političke razloge koji su u vezi sa dogadajima u Španiji.

Poslanik je tražio objašnjenje u vezi sa ovom izjavom „Zbrojovke“. Ministarstvo inostranih poslova nije kriло pred poslanikom da celu stvar treba pre svega ispitati sa političke strane gledišta, a naročito u tom pogledu: da li davanjem odobrenja za ovu liferaciju ne bi, bilo neposredno bilo posredno, bile povređene čehoslovačke obaveze iz pakta o nemešanju u španski građanski rat. I zaista su čehoslovačke vlasti poslednjih godina odbile da daju pristanak na izvoz raznih vrsti ratnog materijala za čitav niz država i to iz raznih razloga, u nekoliko slučajeva i obzirom na njene gore pomenute obaveze. Međutim ni u jednom slučaju, u kome je odbijeno odobrenje za izvoz nije do sada došlo do protesta te države a još manje do pogoršanja odnosa s njom. Ministarstvo inostranih poslova bilo je u pregovorima sa portugalskim poslanstvom naklo-

¹⁾ „Politika“, 20. VIII. 1937.

njeno takvom rešenju, da se izvoz oružja u principu odobri, ali da se poručeno oružje izliferuje tek po svršetku špan-skog građanskog rata. No kako je portugalska vlada insi-stirala na porudžbinu i ukazivala da je i ona član odbora za nemešanje, čsl. Ministar inostranih poslova rešio je da u ovom slučaju izade u susret želji portugalske vlade.

Na dan 2. avgusta, dakle devetog dana posle prve intervencije, Ministarstvo inostranih poslova učinilo je portugalskom poslanstvu aluziju, a na dan 3. avgusta Mi-nistarstvo je obavezno izjavilo poslanstvu: da će se zado-voljiti izjavom portugalske vlade da poručeno oružje neće ustupiti nijednoj od zaraćenih strana u Španiji. Takva iz-java tražena je od svih vlada, kojima je od početka špan-skog građanskog rata lifierovano oružje iz Čehoslovačke i sve su vlade tu izjavu odmah i dale.

Time su pregovori sa političke strane bili potpuno završeni na način kako je to želela portugalska vlada i koji najbolje pokazuje predusretljivost čehoslovačke vlade. Međutim još istog dana tj. 3. avgusta portugalska vlada proširila je svoj zahtev i tražila da joj čsl. Ministarstvo inostranih poslova ne samo dade svoj pristanak na ovu do-bavku nego da joj još garantuje i rokove dobavke. Pri tom portugalska vlada služila se pritiskom i to na način kakav je u međunarodnim odnosima i pri pregovorima o poslovnim transakcijama svakako jedinstven. Ona je naime pismenim putem izjavila da će postupak Čehoslovačke u ovom slučaju smatrati neprijateljskim i da će iz toga po-vući sve konsekvensije za odnose između obeju država, ako do 5. avgusta ne bude primila obavezno obećanje, koje je tražila. Međutim ni ovo još nije bilo dovoljno. Istoga dana stigla je vest od čehoslovačkog poslanstva u Lisabonu da je još 1. avgusta u Portugaliji objavljena naredba kojom se čsl. državljanii isključuju od učestvovanja u javnim li-citacijama.

Portugalska vlada je dakle ovu meru, kojom je pre-tila za slučaj da se do 5. avgusta ne usvoji njen zahtev, preduzela još pre isteka ovog roka, odnosno ona je tu pretnju izvršila još pre nego što ju je uopšte saopštila čsl. vladu. Ultimativnom formom svoje intervencije i pro-

glašenjem bojkota prema čsl. državljanima pri liferacijama, portugalska vlada stavila je Čehoslovačku u situaciju u kojoj sigurno nije bilo lako zauzeti se za ispunjene portugalskih zahteva. Pod takvim okolnostima bilo je moguće verovati da portugalska vlada u stvari nije ni računala da bi moglo doći do sporazuma i da je njen držanje bilo već unapred određeno. Pored svega toga praško Ministarstvo inostranih poslova nije odustalo od svoje odluke da Portugaliji izade u susret u jednoj stvari, koja je — iako poslovнog karaktera — ipak stajala u vezi sa povećanjem odbrambene snage jedne zemlje sa kojom je Čehoslovačka bila u prijateljskim odnosima.

Na dan 5. avgusta ukazalo je čsl. Ministarstvo inostranih poslova u jednoj mirnoj i dostojanstvenoj noti portugalskom poslanstvu na dosadašnji tok pregovora i izrazilo svoje čuđenje zbog neobičnog postupka Portugalije. Ministarstvo je naglasilo da očekuje da će pre nastavljanja pregovora portugalska vlada povući svoje naređenje kojim se čsl. državlјani isključuju iz javnih licitacija u Portugaliji. Sem toga Ministarstvo je dalo Poslanstvu usmeno obećanje da će čim to naređenje bude povučeno garantovati i postarati se da prva partija porudžbine bude dobavljena tačno o roku koji je tražila portugalska vlada. Što se tiče ostalih partija porudžbine moralo bi dati sglasnost Ministarstvo narodne odbrane, s obzirom na obaveze koje Čehoslovačka Zbrojovka ima prema njemu.

Ovu ponudu portugalska je vlada odbila ukazujući na to da mora imati sigurnost da će i naredne partije biti dobavljene o traženim rokovima.

I ako se portugalska vlada nije odazvala razumljivom i pravednom zahtevu čsl. vlade da se naređenje od 1. avgusta povuče, ipak je praško Ministarstvo tražilo drugi izlaz iz situacije. Obzirom na obaveze Zbrojovke, naročito prema čsl. državi bilo je nemoguće da se Portugaliji u traženim rokovima lifieruje tražene količine tipa mitraljeza koji je portugalska vlada izabrala. Zato je Ministarstvo ponudio Portugaliji da joj se o traženim rokovima dobave mitraljezi drugog tipa, takođe odličnog kvaliteta. Portugalska vlada odbila je ovu ponudu i insistirala na tome da joj

se mora dobaviti tip mitraljeza zo koji se je bila odlučila i to tačno o traženim rokovima.

Pošto se je pokazalo da tražene količine mitraljeza tog tipa ne bi mogle bez štete po čehoslovački program oružanja biti dobavljene o rokovima kako je to zahtevala portugalska vlada, ova je izjavila da s obzirom na neprijateljsko držanje čsl. vlasti ne vidi razloga da i dalje održava diplomatske odnose sa Čehoslovačkom te je odmah opozvala svog poslanika koji je na dan 18. avgusta napustio Prag.

Gornji prikaz činjenica je savršen dakaz za to da odgovornost za prekid diplomatskih odnosa ne može pasti na čsl. Ministarstvo inostranih poslova, koje se je trudilo da Portugaliji pokaže svoju dobru volju i tražilo put za sporazum čak i onda kad je moglo da prekine pregovore, pozivajući se na dostojanstvo čsl. države. Ipak, čsl. vlada nije situaciju nikad posmatrala sa gledišta prestiža.¹⁾

I pored formalnog završetka njegove misije, javni karakter i s time skopčan privilegovani međunarodnopravni položaj diplomatskog pretstavnika traje čitavo vreme dok se on još bavi na teritoriji države, kod koje je bio akreditovan. Njegova ličnost ostaje sve do odlaska nepovredna. Isto tako traje još i privilegovani položaj njegove pratnje i njegovih stvari. Ukratko kao što je to formulisano pred jednim američkim sudom, diplomatski pretstavnik ima pravo na imunitet *eundo, morando i redeundo* (dolazeći, boraveći i odlazeći).²⁾

Svaka je država međunarodnopravno obvezana da se i u slučaju objavljenog rata sa njegovom državom postara za poslanikovu bezbednost, sve dok on ne napusti njenu teritoriju.

Dogadali su se slučajevi da su se vlade brinule za bezbednost stranog poslanika i posle napuštanja njihove teritorije.

Kad su za vreme Svetskog rata prekinuti diplomatski odnosi između Sjedinjenih Država i Nemačke, htela je ame-

¹⁾ „Politika“, 24. VIII. 1937.

²⁾ Genet, str. 520; Stuart, str. 517; Hurst, str. 234.

rička vlada da nemačkom ambasadoru u Washingtonu obezbedi bezopasni povratak u Nemačku. Stoga je tražila i dobila za njega od engleske i francuske vlade slobodan prolaz.¹⁾

Takođe za vreme Svetskog rata, Španija je jednom prilikom zatražila od Nemačke da opozove svog pomorskog atašea u Madridu. Na zahtev Španije Francuska je dozvolila da se opozvani ataše vrati u Nemačku preko francuske teritorije (od San Sebastiana do Ženeve). Dozvola je data pod uslovom da se ataše bude povinovao svim meraima bezbednosti koje bi tom prilikom francuske vlasti poduzele. Kako je taj uslov primljen, put se završio bez incidenta.²⁾

Prilikom raskida diplomatskih odnosa pretstavniku se daje obično rok za napuštanje zemlje. Taj rok ne sme biti očigledno prekratak, jer bi to inače značilo izigravanje međunarodnog prava. Sve dok rok nije prošao nikakav akt vlasti ne može se vršiti prema poslaniku ako se on nije mogao vršiti pre raskida odnosa.

Tek ako i po isteku roka poslanik nije zemlju napustio on postaje obično privatno lice pod jurisdikcijom države u kojoj se bavi i nema prava na specijalnu zaštitu. Ali i posle toga poslanik se ne može uzeti na odgovornost za krivična dela koja bi učinio za vreme trajanja svoje misije, pošto u to vreme nije bio krivično odgovoran.

Pitanje, da li se prekidom diplomatskih odnosa zbog rata diplomatska misija završava ili samo suspenduje postavilo se povodom jednog spora o zakupu u Beču.

Pruski poslanik uzeo je za vreme trajanja svoje misije u Beču jednu kuću u zakup. Kad je 1866. g. izbio prusko-austrijski rat poslanik je naravno odmah napustio Beč, ali se posle rata vratio i ušao u svoj stari stan, tvrdeći da se njegova misija samo nastavlja a s njom i zakupni odnos. Kućevlasnik bio je suprotnog mišljenja i spor je izašao pred sud. Prvostepeni sud stao je na gledište da zakup i dalje važi. Apelacioni sud poništio je prvostepenu

---

¹⁾ Hurst, 233 i dalje.

²⁾ Genet, str. 596 i dalje; Hurst, str. 234.

presudu sa obrazloženjem da je diplomatska misija, od koje je zavisilo trajanje zakupa, bila ratom završena i da je posle rata počela nova misija, bez obzira na to da je došlo isto lice kao poslanik.

Konačno Kasacioni sud složio se sa mišljenjem prvo-stepenog suda i stari ugovor o zakupu ostao je u važnosti.

Shvatanje prvostepenog suda i Kasacije bilo je pogrešno, a gledište Apelacije jedino pravilno. Sa gledišta međunarodnog prava rat ne suspenduje samo, već i završava diplomatsku misiju.¹⁾

DIPLOMATSKE PRIVILEGIJE

Sve diplomatske privilegije možemo podvesti pod jedan zajednički pojam: eksteritorijalnost.

Prema Grociju suština eksteritorijalnosti leži u tome, da „kao što poslanik po jednoj fikciji pretstavlja samu ličnost svog gospodara isto se tako po jednoj sličnoj fikciji smatra da se on nalazi van teritorije sile kod koje vrši svoje funkcije“.²⁾

Većina današnjih pisaca odbacuje fikciju po kojoj se zamišlja da se diplomatski pretstavnik i zgrada njegovog poslanstva nalaze van teritorije strane države (*extra territorium*), već se termin eksteritorijalnost upotrebljava više kao sinonim za diplomatske privilegije, koje pretstavnik uživa ne samo što se smatra da se on još nalazi na teritoriji svoje države, već zato, što su mu te privilegije potrebne za nezavisno i nesmetano vršenje njegove misije.

Prema tom shvatanju ograničenje teritorijalne suverenosti strane države u pogledu diplomatskog pretstavnika postoji zbog potrebe, da diplomata u vršenju svoje dužnosti bude potpuno nezavisan od vlasti kod koje je akreditovan.

Na osnovu reciprociteta primena načela eksteritorijalnosti postala je opšta. Sve su civilizovane države uvidele da je potpuna sloboda kretanja i delanja neophodno potrebna svakom diplomatskom pretstavniku.

¹⁾ Novaković, II. str. 30 i dalje.

²⁾ Pradier—Fodéré, II. str. 41; Genet, str. 417.

Glavne diplomatske privilegije jesu:

- 1). Nepovrednost (inviolabilité)
- 2). Krivična i građanska nepodsudnost (exemption de juridiction pénale et civile).
- 3). Oslobođenje od poreza i drugih dažbina (exemption des impôts).

Sa nepovrednošću poslanstva i poslanikovog stana u tesnoj je vezi pravo azila (droit d'asile).

Od manjeg su značaja danas pravo na bogomolju (droit de chapelle) i na vršenje crkvenih obreda (droit de culte).

1). Nepovrednost

To se pravo, kao što smo već pomenuli priznavalo još u najstarija vremena (sancti habentur legati).

Već 1651. g. Holandija je izdala zakon koji je zabranjivao svima da „napadnu, oštete i uvrede rečima, radnjom ili kretnjama akreditovane poslanike, agente ili druge pretstavnike kraljeva, kneževa, republika ili druge koji imaju karakter javnog službenika (ministres publics), da napadnu ili uvrede neposredno ili posredno na koji god način njihovu ličnost, pratnju, služinčad, njihove zgrade, kočije itd. pod pretnjom telesne kazne za povredu međunarodnog prava i javnog poretku.¹⁾

Pod nepovrednošću razume se absolutna bezbednost poslanikove ličnosti i njegovo pravo da od mesnih vlasti traži i dobije zaštitu protiv ma kakvog napadaja na njegov život, telesni integritet, čast i dostojanstvo.

Istina, danas ima u jednoj civilizovanoj državi ne samo svaki građanin već i stranac pravo na ličnu zaštitu u graničama zakona. Tako je danas ta privilegija nepovrednosti izgubila jedan deo značaja, koji je nekad imala. Ipak ona i danas nalazi svoje opravdanje. U svim se državama strože kažnjava napadaj na poslanikovu ličnost, nego na jedno privatno lice.

§ 309. našeg krivičnog zakonika veli:

„Ko uvredi stranog poslanika, opunomoćenog mini-

¹⁾ Genet, str. 501 i dalje; Hurst, str. 128 i dalje.

stra, diplomatskog agenta ili opravnika poslova, koji je overen pri dvoru Kraljevine Jugoslavije, kazniće se zatvorom.

Ko kleveta jedno od ovih lica kazniće se strogim zatvorom od najmanje mesec dana.

Dokazivanje istinitosti nije dopušteno.“

Po našem zakonu preduzima se gonjenje zbog takve uvrede i klevete po predlogu vlade strane države ili njenog diplomatskog pretstavnika i po odobrenju Ministarstva pravde.

Dok je krivično delo učinjeno prema privatnom licu samo krivično delo opštег prava (*délit de droit commun*) dotle krivično delo učinjeno prema poslaniku pretstavlja i povredu međunarodnog prava.

1708. g. uhapšen je od svojih verovnika, kad je prolazio ulicom, ruski poslanik u Londonu. Hapšenje je došlo posle njegove oproštajne audijencije kod kraljice Ane i pre nego što je predao svoje opozivno pismo i primio pašoš. Uprkos njegovom ogorčenom otporu poslanika su silom odveli u jednu krčmu i tu ga ostavili pod stražom. Tek kad su njegovi prijatelji položili za njega kauciju on je pušten na slobodu.

Čim je doznala o tome događaju, kraljica je preko svog Državnog Sekretara (State Secretary) izrazila poslaniku svoje žaljenje i uverenje da će njegovi napadači biti pronađeni te strogo kažnjeni. Ali sva objašnjenja koja je dobio od engleske vlade nisu zadovoljila poslanika i on je zatražio da mu se bez odlaganja izdaju njegovi pasoši. Kad ih je primio on se odmah ukrcao za Holandiju a da nije upotrebio jahtu, koju mu je vlada stavila na raspoloženje, kao što nije ni predao svoje opozivno pismo i primio uobičajeni oproštajni poklon od kraljice.

Ma da je imala dobru volju, engleska vlada se u tom slučaju našla u nezgodnom položaju. Nije naime uopšte postojao zakonski osnov po kojem bi uzročnici incidenta bili kažnjeni. Hapšenje i zatvor zbog dugova bili su u to vreme sasvim zakonita i uobičajena stvar i nije bilo zakona koji bi postupak prema poslaniku smatrao kažnjivim.

U vezi s tim događajem poslat je naročiti poslanik

engleske kraljice sa njenim svojeručnim pismom caru Petru Velikom. Taj poslanik, Lord Whitworth, izložio je caru prazninu u engleskom zakonodavstvu: „Slučaj takve neobične povrede međunarodnog prava, rekao je, nije uopšte bio predviđen.“ Car se zadovoljio njegovim izvinjenjem, a engleski parlament izglasao je naročiti zakon (Diplomatic Privileges Act) kojim je svaki sudski postupak protiv stranih poslanika onemogućen.¹⁾

Diplomatski pretstavnik ne treba da si sam pribavi zadovoljštinu za nanetu mu krivicu, sem u slučaju nužne odbrane, već ima da se obrati vladi kod koje je akreditovan. Tek ako mu ona uskrati svoju pomoć onda on ima da traži od svoje vlade da ona poduzme shodne korake.

Naravno država ne odgovara ako lice koje je učinilo krivično delo prema stranom pretstavniku bude posle redovnog sudenja od suda oslobođeno. Vlada nije dužna da osigura osudu tog lica, dapače u većini država ona to i ne sme, jer bi inače povredila ustav i princip podele vlasti. Kao izvršna vlast ne sme da zadire u delokrug svake vlasti.

Vlada takođe ne odgovara ako se diplomatski pretstavnik svojim držanjem nepotrebno izlaže opasnosti ili ju čak izaziva, pa ga pri tom zadesi nezgoda (n.pr. ako bi se pridružio izgredima mase i bio pri tom povređen).

Ako je poslanikova nepovrednost povređena od same vlade kod koje je akreditovan, onda on ima pravo da od nje traži reparaciju i satisfakciju, u krajnjem slučaju može odmah prekinuti diplomatske odnose s njom i napustiti svoje mesto.

Reparacija se sastoji u naknadi pretrpljene materijalne štete, a satisfakcija u svečanom izvinjenju, nekad i po naročitom poslanstvu (mission d'excuse), pozdravom zastavi poslanikove države itd.

Povod francuskoj vojnoj ekspediciji u Alžir 1830. g. bio je udarac lepezom deja Huseina po licu francuskog generalnog konzula Duvala.

Za vreme bokserskog ustanka u Kini 1899. g. kineski vojnici pod vođstvom svojih oficira ubili su nemačkog

---

¹⁾ Genet, str. 495; Hurst, str. 129 i dalje, str. 138 i dalje.

poslanika u Pekingu, baruna von Kettelera i jednog japanskog diplomatu. Velesile tražile su kolektivnom notom svečano izvinjenje od kineske vlade, kao i da se na mestu ubistva nemačkog poslanika postavi spomenik koji bi izražavao žaljenje kineskog vladara nad učinjenim delom. Kina je udovoljila njihovim zahtevima,¹⁾ ali tek nakon oružane intervencije velikih sila, prilikom koje je zauzeta i kineska prestonica Peking.

Jula 1918. g. ubijen je u Moskvi nemački ambasador kod Sovjetske Rusije, grof Mirbach. Avgusta sledeće godine ubijen je u britanskoj ambasadi pomorski ataše Cromie i uhapšen je veći broj savezničkih diplomatskih i konzularnih pretstavnika. Velika Britanija i Francuska izjavile su da će smatrati sovjetsku vlast lično odgovornom za pomenu atentat, ako ne dobiju punu zadovoljštinu. Nemačka vlada takođe je tražila izvinjenje za ubistvo svog ambasadora. Sve su sile dobole satisfakciju od sovjetske vlade.²⁾

U oktobru 1923. g. napadnut je i ranjen u svom stanu jugoslovenski vojni izaslanik u Sofiji. Jugoslavija je odmah uputila protestnu notu bugarskoj vladi, tvrdeći da ona snosi odgovornost za taj događaj, pošto nije dovoljno obezbedila nepovrednost stana i ličnost jednog člana diplomatskog kora. Bugarska je tada pružila Jugoslaviji čitav niz satisfakcija: vojni ministar otišao je povređenome i izvinio mu se, predsednik vlade posetio je jugoslovenskog poslanika da mu se takođe izvine, a jedan odred bugarske vojske odao je počast zastavi istaknutoj na jugoslovenskom poslanstvu. Jugoslavija je bila tražila i otstetu, ali je docnije od nje odustala.³⁾

U noti kojom je Portugalija prekinula odnose sa madridskom vladom za vreme španskog građanskog rata 1936. g. naročito se ističe, da nije respektovan diplomatski imunitet trećeg sekretara portugalskog poslanstva u Madridu.⁴⁾

¹⁾ Novaković, II. str. 38.

²⁾ Genet, str. 499.

³⁾ Novaković, II. str. 38 i dalje.

⁴⁾ „Politika“, 28. X. 1936. g.

Ne samo ličnost diplamate, već i njegov stan, kao i zgrada poslanstva naročito su zaštićeni. Pod specijalnom zaštitom stoji takođe službena prepiska diplomatskog pretstavnika sa njegovom vladom. On je apsolutno slobodan da vrši tu prepisku, bilo preko kurira bilo poštom. On može slati i primati bez ikakve smetnje šifrovane depeše te u tom pogledu za njega ne važe ograničenja međunarodnih telegrafskih konvencija. Kao što svako Ministarstvo inostranih poslova ima svoj otsek za šifru, tako i svako diplomatsko pretstavništvo ima naročite činovnike od poverenja koji se bave sastavljanjem i odgonetanjem šifrovanih izveštaja.

Policajski ili drugi organi strane države imaju pristup u poslanikov stan i poslanstvo samo po njegovom izričitom pristanku.

U starije vreme ta privilegija proširena je i na kuće oko poslanstva, nekad na ceo okolišni gradski deo ili kvart (franchise de quartier, ius quarteriorum), koji se na taj način smatrao kao izuzet ispod jurisdikcije teritorijalne državne vlasti. Kuće u kvartu bile su obeležene grbovima poslanstva, pod čijom zaštitom su stajale a čitav kvart zatvoren lancima ili drugim pregradama. U tom je ograđenom kraju vladao poslanik kao neki nezavisani suveren.

Ti kvartovi često su postajali utočište svih mogućih zločinaca i u njima su kovane zavere na očigled vlasti, koje nisu mogle protiv toga ništa da poduzmu. Uglavnom zbog tih zloupotreba ova je poslanikova privilegija iščezla u Evropi već tokom XVII. veka. Nešto nalik na nju postoji i danas na krajnjem Istoku, u međunarodnim koncesijama u Kini. 1903. g. prebeglo je tako nekoliko kineskih novinara, optuženih zbog veleizdaje, u evropski deo Šangaja, koji je pod međunarodnom zaštitom i тамо potražilo utočište.

Inače je danas pravo utočišta ili azila (droit d'asile) ostalo skopčano jedino sa zgradom poslanstva i poslanikovim stanom i priznaje se u glavnom samo političkim krivcima.

Pravo azila često je upotrebljeno za vreme pobune i

gradanskih ratova: u Španiji 1848., 1873., 1875. pa i 1936. g.; u Turskoj 1895., 1908. i 1914. g.¹⁾

Argentinska vlada uputila je oktobra 1936. g. vladama četrnaest latinsko-američkih zemalja predlog, da izvrše zajednički korak kod madradske vlade u korist nekoliko stotina begunaca, koji su se u Madridu sklonili u strana poslanstva. Po tom predlogu madradska vlada imala bi da prizna princip koji važi kod južnoameričkih država, tj. pravo azila za sve begunce bez razlike narodnosti.

Pet južnoameričkih republika (Argentina, Peru, Bolivija, Paragvaj, i Urugvaj) sporazumele su se 1889. g. u Montevideu o uslovima pod kojima se može davati utočište političkim krivcima. Na Panameričkoj konferenciji u Havani zaključena je 20. februara 1928. g. naročita konvencija o pravu azila.

U vezi sa nepovrednošću zgrade poslanstva navešćemo još nekoje slučajeve, jedan iz nedavne prošlosti.

Španski ministar, vojvoda Ripperda sklonio se bio 1729. g. pred svojim kraljem u englesko poslanstvo u Madridu. Kako engleski poslanik vojvodu nije htio da izda, jedan odred španskih vojnika prodro je u zgradu, uhapsio Ripperdu, uzaptio njegove hartije i odveo ga u zatvor. Zbog te povrede prava azila i nepovrednosti poslanstva, diplomatski odnosi između Engleske i Španije prekinuti su. Engleski poslanik napustio je Madrid. Pošto Španija nije htela dati traženu zadovoljštinu, Engleska joj je objavila rat.²⁾

Sunjatsen, docniji președnik kineske republike prebegao je 1896. g. gonjen zbog zavera protiv kineske dinastije u London. Kineski ambasador doznao je o njegovom boravku i odlučio da ga dobije u svoje ruke. Jedne večeri, kad je Sunjatsen prolazio kraj kineske ambasade, dva su se čoveka bacila na njega, silom ga ugurala u zgradu i tamo zatvorila u jednu sobu.

Pomoću engleskih služitelja ambasade Sunjatsen je

¹⁾ Novaković, II. str. 42.

²⁾ Geršić, str. 418 i dalje; Hurst, str. 215 i dalje; Novaković, II. str. 41.

ipak nekako uspeo da se stavi u vezu sa jednim svojim prijateljem koji je opet sa svoje strane obavestio Foreign Office. Engleska policija je odmah stavila pod pasku ambasadu, a Ministar pretsednik Lord Salisbury zatražio je već sutradan zvaničnom notom od kineskog ambasadora, da svog zarobljenika bez odlaganja pusti na slobodu. Tako je Sunjatsen izbegao sigurnu smrt, pošto su njegovi otmičari imali nalog da ga živog ili mrtvog predaju kineskom dželatu.¹⁾

Početkom oktobra 1929. g. Besedovski, prvi savetnik sovjetske ambasade u Parizu pojavio se u najbližem policijskom komesarijatu i zatražio pomoć da izbavi svoju ženu i čerku, koje su se nalazile zatočene u ambasadi. Besedovski, koji iz političkih razloga nije više uživao površenje svoje vlade bio je naime po njenom naročitom emisaru pozvat da dođe u Moskvu, gde ga je očekivalo sudeđe. Strepeći s pravom za svoj život on je odlučio, da sa svojom porodicom odmah napusti ambasadu. Spremivši prtljag otišao je po kola. No uto mu je zakrčen prolaz i uzet je na nišan. Srećom, Besedovski se mogao spasti skokom kroz prozor i alarmirati francusku policiju, da mu ona spasi ženu i čerku koje su ostale u ambasadi. U otstupstvu sovjetskog ambasadora njega je zastupao Besedovski kao prvi savetnik ambasade. Stoga je francuska policija smatrala, da Besedovski može po svom nahodenju, kao privremeni šef misije, da suspenduje eksteritorijalnost ambasade. Zato je ušla u zgradu i usprkos otpora osoblja ambasade uspela da izvede iz nje zatočenu ženu i čerku žive i zdrave.²⁾

2) Nepotsudnost

a) oslobođenje ispod krivičnog sudstva

Danas je u međunarodnoj praksi utvrđeno pravilo da diplomatski pretstavnik ne može ni u kom slučaju i ni pod kakvim izgovorom biti predat суду države u kojoj je akreditovan, niti mu njen krivični sud može suditi.

¹⁾ Genet, str. 545; Hurst, str. 220 i dalje.

²⁾ Genet, str. 547 i dalje.

U prošlosti bilo je nekoliko retkih slučajeva u kojima su prema stranim pretstavnicima zbog političkih križica preduzete represivne mere kaznenog karaktera.

Tako je n.pr. 1717. g. okrivljen švedski poslanik u Londonu, da je učestvovao u zaveri protiv engleskog kralja i stavljen je zbog toga u zatvor, dok su njegove hartije uzapćene. Ista sudbina zadesila je iduće godine holandskog rezidenta kod cara Petra Velikog.

Car se kod svog postupka izričito pozivao na predsedan u Londonu.¹⁾

Pravilnik o diplomatskim imunitetima, koji je izradio Institut za međunarodno pravo, govoreći o nepotsudnosti diplomatskih pretstavnika izražava se ovako:

„Diplomatski pretstavnik u inostranstvu, službeno osoblje njegove misije i članovi njihovih porodica koji stanuju zajedno s njima, izuzeti su ispod svake nadležnosti, građanske ili krivične, one države kod koje su akreditovani; u načelu njima mogu suditi, bilo građanski bilo krivično, samo sudovi njihove zemlje. Tužilac može da se obrati na sud prestonice zemlje, kojoj pripada diplomatski pretstavnik, sem ako ovaj ne dokaže da je zavičajan u drugom mestu.“

Što se tiče krivičnih dela (crimes) gore pomenuta lica ostaju podvrgnuta svojim domaćim krivičnim zakonima, kao da su delo učinila u svojoj zemlji.“

b) Oslobođenje od upravne vlasti i upravnog sudstva

Kao što su strani pretstavnici izuzeti ispod krivične nadležnosti redovnih i vanrednih sudova, tako isto ne potпадaju ni pod nadležnost upravnih vlasti i njihovog sudstva.

Svaki je pretstavnik doduše dužan da se pokorava naredbama policijske vlasti i ničim ne remeti javni poređak i mir, kao i drugi građani. Ali, ako on ipak učini nešto protivno tome, politička vlast nema mogućnosti da upotrebi protiv njega ma kakvu sankciju (za njega su dakle te odredbe lex imperfecta). Jedino što se može u takvom

¹⁾ Novaković, II. str. 47.

slučaju učiniti jeste, da Ministarstvo inostranih poslova interveniše kod diplomatskog pretstavnika, ili da se žali njegovoj vladi i od nje zatraži, da mu ona zabrani njegov nekorektan postupak. U većini slučajeva to će biti dovoljno, da diplomata učini, što se od njega traži.

c) Oslobodenje ispod građanske nadležnosti

U teoriji i u praksi opšte je pravilo, važeće po međunarodnom pravu a sankcionisano i u zakonodavstvima većine država, da se na diplomatske pretstavnike ne prostire nadležnost građanskih i, kao što smo gore naveli, tim manje krivičnih sudskih vlasti zemlje, kod koje su akreditovani. Izuzetak se čini samo za pretstavnikove nepokretnosti u stranoj zemlji. Tu dakle izuzetno važi načelo mesne nadležnosti (forum rei sitae).

No i u ostalim građanskim sporovima može pretstavnik da se svojevoljno podvrgne nadležnosti građanskih sudova strane države. Dovoljno je takođe da pretstavnikova vlada, makar i protiv njegove volje, primi tu nadležnost.

Naši zakonski propisi izričito kažu u tom pogledu da se „sudska vlast naših sudova proteže i na ona lica, koja po načelima međunarodnoga prava uživaju pravo eksteritorijaliteta, ako i u koliko se ona sama podvrgnu našim sudovima ili ako se pravna stvar odnosi na njihove nepokretnine koje se nalaze u našoj državi, ili na njihova stvarna prava na nepokretninama drugih lica, koje se nalaze u našoj državi.“

„Za slučaj da sud posumnja da li je zasnovana nadležnost naših sudova u pogledu kojeg eksteritorijalnog lica ili da li je kojem licu priznato pravo eksteritorijaliteta, obratiće se Ministru pravde za objašnjenje. Ovo objašnjenje veže sud pri prosuđivanju pitanja nadležnosti.“ (Čl. 19. al. 2. i 3. Uvodnog zakona za Zakonik o sudskom postupku u građanskim parnicama od 9. VII. 1930. g.).

Propisi o isključivoj mesnoj nadležnosti po §§ 77., 78. i 79. grpp. vrede i za eksteritorijalna lica. (§ 81 grpp.).

Naš sud je dakle kao forum loci nadležan i za strane diplomatske pretstavnike:

Kod nepokretnih dobara za tužbe o stvarnim pravima, o nepostojanju takvih prava ili o njihovom ukinuću, o deobi, o granicama, zatim za posedovne tužbe, kao i za tužbe zbog smetanja poseda, o poljskim i kućnim službenostima ili kojem realnom teretu (§ 77. grpp.), za tužbe zbog smetanja poseda u pogledu prava na vodama (§ 78. grpp.) i najzad naši su sudovi nadležni za diplomatske pretstavnike i u sporovima koji potiču iz ugovora o porabi zemljišta, zgrade ili stvari, koje građansko pravo za nepokretno priznaje kao i u sporovima iz ugovora o porabi vodenica ili drugih građevina podignutih na lađama (§ 78. grpp.).¹⁾

Što se tiče samog dostavljanja sudske akata diplomatskim pretstavnicima ili licima u zgradu poslanstva, naš građanski parnični postupak kaže u § 30. al. 3. izričito:

„Dostavljanje i drugi službeni poslovi koji se tiču eksteritorijalnih lica ili koji se imaju izvršiti protiv drugih lica u prostorijama eksteritorijalnih lica, vrše se posredovanjem Ministarstva inostranih dela.“

Ako se ne bi mogla ovim putem izvršiti dostava, sud kod kojeg teče parnica, postavlja po predlogu ili službenoj dužnosti takvom licu skrbnika.

Skrbnik je dužan da licu kojemu se ima dostaviti bez odlaganja saopšti svoje postavljanje kao i sadržinu predatog mu pismena, uz označenje parničnog suda i spornog predmeta. On će za ovo lice učestvovati u parničnom postupku sve dotle, dok se to lice samo ne pojavi ili ne prijavi svog punomoćnika, a ako za to postoje uslovi (vidi §§ 309 i 310. grpp.) onda će se predložiti dostavljanje javnom objavom (§ 313. grpp.).

Godine 1834. jedan francuski sud kaznio je disciplinarno sudske činovnike koji je sudske dostave izvršio neposredno u stranom poslanstvu. Sud je motivisao svoju odluku time, da se je pomenuti činovnik ovakvim načinom dostave ogrešio o poštovanje koje treba ukazivati pretstavnicima stranih vladara.²⁾

Što se tiče mera izvršenja i obezbeđenja u stanu di-

¹⁾ N. Pahorukov. Zbirka ugovora i konvencija o pravnoj pomoći, str. 55.

²⁾ Geršić, str. 506 i dalje; Hurst, str. 132.

plomatskih pretstavnika, naš Zakon o izvršenju i obezbeđenju od 9. VII. 1930. g. propisuje da se izvršne radnje u stanu lica koja uživaju eksteritorijalnost mogu provesti samo posredovanjem Ministarstva inostranih poslova (§ 30. stav 1.). Sudskim izvršnim organima zabranjeno je u tom slučaju preuzimati mā kakve izvršnje radnje (čl. 24. Pravilnika o dužnostima i ovlašćenjima izvršenih organa od 25. XII. 1937. g.).

Kakve korake može poduzeti poverilac prema stranom diplomatskom pretstavniku, koji ne ispunjava svoje obaveze a mesni sud nije za njega nadležan?

Postoje tri mogućnosti. Prvo, on može da se obrati na prepostavljene dužnog diplomate, na šefa misije, ako se radi o članu osoblja poslanstva, ili diplomatskim putem na dužnikovo Ministarstvo. Dužnikovi prepostavljeni, već po svom nahodenju, ili će ga prisiliti da plati (zabranom na platu ili na koji drugi način) ili će pustiti da ga se tuži u njegovoj zemlji. Druga mogućnost bi dakle bila da se diplomatski pretstavnik tuži po redovnom postupku kod nadležnog suda u njegovoj državi. Treća mogućnost jeste da se diplomatski pretstavnik sam, ili njegov vlast u njegovo ime, odrekne sudskog imuniteta te poverilac može pred sudom svoje zemlje povesti redovnu parnicu protiv njega. Ostaje otvoreno pitanje, kako će se i u slučaju nadležnosti mesnog suda za njega, strani pretstavnik primorati, prvo da se uopšte pojavi pred sudom, a drugo, što je još važnije, da izvrši presudu izrečenu na njegovu štetu, pošto njegov privilegovani položaj isključuje svaku prinudu protiv njega.

Posebni propisi o stranim diplomatskim pretstavnicima postoje i u Uvodnom zakonu za naš Zakon o sudskom vanparničnom postupku od 26. VII. 1934. (čl. 6. stav 2., 3. i 4.):

„Naredenja toga postupnika neće se primenjivati na lica koja uživaju pravo eksteritorijalnosti u našoj državi, osim ukoliko se ona sama podvrgnu našim sudovima ili ukoliko se stvar vanparničkog postupka odnosi na njihove nepokretnine koje se nalaze u našoj državi ili na njihova

stvarna prava na nepokretninama drugih lica, koja se na-
laze u našoj državi.

Postupak o primanju u zavode za duševne bolesti ili slične zavode (§ 193 do 195 vp.) primeniće se i na lica, koja uživaju eksteritorijalnost.

Za slučaj da sud posumnja da li je zasnovana nadležnost naših sudova u pogledu kojeg eksteritorijalnog lica ili da li je kojem licu priznato pravo eksteritorijalnosti, obratiće se Ministru pravde za objašnjenje. Ovo objašnjenje veže sud pri prosuđivanju pitanja nadležnosti.“

Naši državljanici koji žive stalno u inostranstvu kao činovnici ili službenici naše države, zadržavaju opštu mesnu nadležnost koju su imali dok su živeli u našoj državi. Ako se takva nadležnost ne može iznaći, određuje se za njih opšta mesna nadležnost prema mestu kojemu pripadaju kao opština. Ako ne postoji ni takva opšta mesna nadležnost ili ako se ona ne može iznaći, odrediće je na predlog jedne stranke Kasacioni sud. (čl. 64. grpp.).

Za dostavljanje našim državljanima koji se bave u tutoj državi i tamo uživaju pravo eksteritorijalnosti sud će se obratiti putem Ministarstva pravde Ministarstvu inostranih poslova (§ 314. grpp. i § 126. stav 10, § 142. stav 2. te § 167. stav 2. Sudskog poslovnika).

Protiv pomoćnika trgovackog atašea jedne strane države podneta je nedavno tužba Sreskom суду за grad Beograd zbog štete koju je tuženikov pas svojim ujedom počinio tužilačkoj strani.

Na određenom ročištu kod Sreskog suda zastupnik tuženog istakao je nenađežnost jugoslovenskih sudova za raspravu ovog spora, pošto je tuženi član diplomatskog kora. Sud je na osnovu § 334 grpp. (nenađežnost suda može se po službenoj dužnosti pretresti na prvom ročištu i na osnovu toga doneti zaključak o obustavi postupka) a u vezi sa čl. 19. Uvodnog zakona za grpp. zaključkom odbacio tužbu kao podnetu nenađežnom суду i to iz sledećih razloga:

„Po čl. 19. stav 2. Ugrpp. sudska vlast naših sudova ne proteže se na lica, koja po načelima međunarodnog prava uživaju pravo eksteritorijaliteta, ako se, i u koliko ova

sama ne podvrgnu našim sudovima, a u koliko nisu u pitanju njihova nepokretna dobra. Pa kako je tuženi član diplomatskog kora, kako se to vidi iz podnete liste i diplomatske karte priložene uz predmet, a njegov zastupnik je istakao prigovor o nenadležnosti suda, to je sud na osnovu § 334. grpp. u vezi čl. 19. Ugrpp. odbio tužbu kao nenadležnom суду поднету.“

Po izjavljenom rekursu tužilačke strane Okružni sud za grad Beograd ukinuo je ovaj zaključak, s tim da Sreski sud u smislu čl. 19. stav 3. Ugrpp. zatraži od Ministarstva pravde potrebno objašnjenje, pošto postoji sumnja, da li je tuženom priznato pravo eksteritorijaliteta, jer je tuženik pomoćnik trgovackog atašea. Postupajući po ovom nalogu Sreski sud je tražio objašnjenje od Ministarstva pravde. Ministarstvo pravde aktom br. 38464/37 izvestilo je sud, da se tuženik vodi u diplomatskoj listi svog poslanstva, te da prema tome uživa pun diplomatski imunitet. Na osnovu toga Sreski sud je zaključkom od 18. maja 1937. g. br. P 3511 odbacio tužbu i ceo dotadašnji postupak proglašio ništavnim u smislu § 40. stav. 1. grpp. („Ako je pravna stvar, podnesena суду, одузета од домаће судске власти уопште, или бар од судске власти redovnih судова, онда ће суд у сваком стању поступка изреći заклjučком своју ненадлеžност, односно недопустивост redovnog pravnog puta i ništavost već provedenog postupka“.)¹⁾

č) Oslobođenje od dužnosti svedočenja

Opšte je načelo međunarodноправне doktrine da diplomatski pretstavnik nije dužan da se pojavi kao svedok pred krivičnim ili građanskim sudom i dade izjavu o stvarima koje su mu poznate. Isto vredi za njegovu porodicu i pratnju.

Sudski istražni organ ne može pozvati diplomatskog pretstavnika da pretstane kod njega i dà svoje svedočanstvo, već može jedino lično da ode u poslanstvo i primi njegovu izjavu na zapisnik.

Da bi diplomatski pretstavnik ipak svedočio na pre-

¹⁾ Arhiv za pravne i društvene nauke, jul—avgust 1937.

tresu ili raspravi pred sudom, potrebno je da se diplomatiskim putem za to zatraži od njegove vlade naročito ovlaštenje.

Čl. 17. Pravilnika o diplomatskim imunitetima, izrađenog od Instituta za međunarodno pravo na zasedanju u Cambridgeu 1895. g. kaže:

„Lica koja uživaju sudski imunitet (immunité de jurisdiction) mogu odbiti da se pojave kao svedoci pred teritorijalnom sudskom vlašću, pod uslovom da daju svoje svedočanstvo, ako je traženo od njih diplomatskim putem, naročito zato određenom organu teritorijalne vlasti u poslanstvu samom.“

Čl. 21. Panameričke konvencije od 1928. g. određuje ukratko:

„Lica koja uživaju sudski imunitet (immunité de jurisdiction) mogu odbiti da svedoče pred mesnim sudovima.“

1856. g. desilo se u Washingtonu jedno ubistvo u prisustvu holandskog poslanika. Poslanikovo svedočanstvo bilo je neophodno potrebno radi vodenja istrage i presuđenja tog krivičnog dela. Državni tužilac poslao mu je stoga preko Ministarstva inostranih poslova poziv, u kojem ga je molio, da se pojavi u sudu i dà svoj iskaz kao svedok.

Poslanik se posavetovao sa ostalim članovima diplomatskog kora u Washingtonu i pošto su svi bili mišljenja da on ne treba da pretstane sudu kao svedok, odbio je notom traženje državnog tužioca. U toj situaciji Državni sekretar za inostrane poslove Sjedinjenih Država obratio se preko američkog poslanika u Hagu na holandsku vladu, tražeći od nje da u ovom slučaju ovlasti svog poslanika na svedočenje. Državni Sekretar navodio je u svom pismu, kako prema usvojenom međunarodnom običaju i po samom zakonu Sjedinjenih Država holandski poslanik ima nesumnjivo zakonito pravo da odbije svedočenje, ali, da je s druge strane i potpuno slobodan da u traženim granicama svedoči. Njegovo svedočenje ne bi još značilo da se on podvrgava zemaljskoj jurisdikciji.

Holandski ministar inostranih poslova odgovorio je na to traženje notom upućenom poslaniku Sjedinjenih Dr-

žava u Hagu. U toj noti on se pozvao na opšte priznatu privilegiju nesvedočenja diplomatskih pretstavnika, na osnovu koje je holandski poslanik odbio da dode pred sud kao svedok. Želeći ipak da izmiri tu poslanikovu privilegiju sa osnovanim zahtevima pravde on je predložio kompromisno rešenje, tj. ovlastio je svog poslanika da dade svoj iskaz pod zakletvom, ali na način i u formi koje bude poslanik sam izabrao. Na osnovu toga poslanik Dubois javio je Državnom Sekretaru da je voljan da učini svoj iskaz pod zakletvom pred njim, Državnim Sekretarom lično, naglašivši izričito da ne pristaje na ma kakvo saslušanje ni ispitivanje od protivničke strane („il est bien entendu que, dans cette occasion, il ne sera pas question d'un contre-interrogatoire, auquel je ne pourrais pas me soumettre“).

Iskaz holandskog poslanika u formi, koju je on ponudio nije primljen, pošto je državni tužilac izjavio da takav iskaz pred sudom Sjedinjenih Država ne vredi i ne može se primiti s razloga što je saveznim ustavom propisano da u svim krivičnim parnicama optuženi ima pravo da traži suočenje sa svedocima i da iskaz svedoka, da bi vredeo, mora biti učinjen pred sudom. Kako je Dubois ostao pri svom, Sjedinjene Države zatražile su od Holandije njegovo opozivanje.¹⁾

Povodom istrage oko atentata na Venizelosa u Parizu 1920. g., Francuska je u pogledu svedočenja diplomatskih lica obzirom na međunarodnu kurtoaziju našla kompromisno rešenje. Istražni sudija otišao je sam u grčko poslanstvo i тамо saslušao diplomatske činovnike, čiji iskazi su mu bili potrebni.²⁾

Prema našim zakonskim propisima diplomatski pretstavnici ne moraju da dolaze u sud da tamо daju svoj iskaz.

Postupak pri njihovom saslušanju propisuje § 437. al. 2. našeg grpa:

„Kad se saslušaju svedoci, koji po postojećim propisima nisu dužni doći pred sud radi svedočenja u građans-

¹⁾ Geršić, str. 527 i dalje; Genet, str. 529; Stuart, str. 520; Novaković, II. str. 53.

²⁾ Genet, str. 530; Novaković, II. str. 53 i dalje.

kim stvarima, stranke će vršiti svoje pravo pitanja na taj način, što će na vreme saopštiti pismena pitanja sudiji, koji ima da izvodi saslušanje.“

Sem toga čl. 9. Uvodnog zakona za grpp. propisuje u pogledu konzularnih pretstavnika:

„Gradanskim parničnim postupnikom ne dira se u propise državnih ugovora po kojima se konzularni funkcionari imaju saslušati kao svedoci u svome stanu ili im se ima dopustiti da kao svedoci daju svoj iskaz pismeno.“

3) Oslobođenje od poreza i od drugih dažbina

U načelu strani diplomatski pretstavnik oslobođen je svih neposrednih ličnih poreza, plaća posredne poreze kao i dažbine, koje imaju karakter naknade za troškove izdržavanja opšte korisnih naprava i ustanova (n.pr. za osvetlenje ulica, opravku i cijeđenje troteara itd (taxes rénumératives administratives). Sem toga ima velike carinske povlastice, naročito kad prvi put dolazi u zemlju gde ima da vrši svoju misiju i kad ju napušta.

Posredne poreze pretstavnik plaća, pošto bi po samoj prirodi stvari specijalno oslobođenje od tih poreza bilo tehnički teško izvodljivo. On plaća takođe porez na nepokretnosti i naslede. U praksi je usvojeno pravilo, da država, koja ima svoje predstavništvo u vlastitoj zgradi ne plaća na nju porez na nepokretnost.

Poreske privilegije diplomata ne postoje toliko radi nesmetanog vršenja njihovih zvaničnih funkcija (kao što je to n.pr. slučaj kod njihove nepovrednosti), već se zasnivaju više na međunarodnoj učitivosti (courtoisie internationale). Sem toga treba imati u vidu da i kad bi strani pretstavnik bio dužan da te poreze plaća, strana država ne bi imala mogućnosti da ga neposredno sama prisili na plaćanje ako ne bi htela da ujedno povredi njihove važnije privilegije: nepovrednosti i nepotsudnost.

Panamerička konvencija od 1928. g. određuje u čl. 18.:

„Diplomatski pretstavnici biće u državi kod koje su akreditovani oslobođeni: 1) svih ličnih poreza, kako držav-

nih, tako i lokalnih, 2) svih poreza na nepokretnosti misije, ako ove nepokretnosti pripadaju državi čija je misija, 3) carine za predmete namenjene službenoj upotrebi misije ili ličnoj upotrebi pretstavnika ili njegove porodice.“¹⁾

Samo se po sebi razume, da će strani pretstavnici uvek biti oslobođeni svih ratnih prikeza i davanja u novcu ili naturalijama (n.pr. primanja vojske u stan).

Naš Zakon o neposrednim porezima poznaće šest oblika neposrednih poreza i to:

- 1) zemljarinu,
- 2) kućarinu,
- 3) tečevinu,
- 4) porez na rentu,
- 5) društveni porez,
- 6) službenički porez.

Po samoj prirodi tih poreza diplomatski pretstavnici stranih zemalja ne plaćaju tečevinu (njihova delatnost ne može se nazvati „tekovinsko poslovanje“ u smislu gornjeg zakona) i društveni porez.

U pogledu ostalih neposrednih poreza naš zakon izričito predviđa naročite povlastice za stranačna pretstavništva.

Zemljišta stranih država uz zgrade poslanstva ili konzulata oslobođena su zemljarine (Čl. 10. al. 2. Z. o n. p.).

Zgrade stranih država u kojima su smeštena njihova poslanstva oslobođena su kućarine. (Čl. 32. al. 3. Z. o n. p.) Te zgrade oslobođene su poreza i onda ako u njima stanuju činovnici pomenutih pretstavništava.

Na prihode iz inostranstva diplomatskih pretstavnika i konzula stranih država, njihovih službenika i službenika njihovih porodica, ako su inostrani državljeni, ne plaća se porez na rentu. (Čl. 63. al. 3. Z. o n. p.).

Isto tako se oslobođavaju od službeničkog poreza diplomatski pretstavnici stranih država i druga lica, kojima po međunarodnom pravu pripada eksteritorijalnost, sa njihovim činovnicima i nameštenicima, kao i sva lica, kojima na osnovu državnih ugovora ili po međunarodnopravnim

¹⁾ Stuart, str. 507.

principima pripada pravo na oslobođenje u koliko su svi ovi strani državljeni. (Čl. 90. al. 1. Z. o n. p.).

Sva navedena poreska oslobođenja važe samo u slučaju ako između naše i strane države postoji u tom pogledu reciprocitet.

Diplomatski i konzularni pretstavnici stranih država ne plaćaju na osnovu uzajamnosti u svojim diplomatskim i konzularnim poslovima takse (Čl. 5. tačka 3. našeg Zakona o taksama). Da bi se strani pretstavnici mogli koristiti tom povlasticom naše Ministarstvo inostranih poslova privavlja od naših diplomatskih i konzularnih pretstavnika u inostranstvu obaveštenja o postupku tamošnjih vlasti u tim poslovima prema našim pretstavnicima. Na osnovu dobivenih obaveštenja postupa se jednako u konkretnom slučaju kod naših vlasti.

Svi ostali poslovi (privatnopravnog karaktera) diplomatskih pretstavnika podleže plaćanju takse.

„Pretstavke stranih pretstavnika u našoj zemlji, upućene našim vlastima u cilju intervencije u korist podanika dotične države ili u cilju urgiranja izvesnih poslova i radnji koje se tiču takođe njihovih podanika, ne podleže plaćanju takse, po reciprocitetu.“ (Objašnjenje Generalne direkcije posrednih poreza od 20. I. 1923. g. br. 1/34).

Što se tiče carine opšte je pravilo, koje je u mnogim zemljama sankcionisano i zakonom, da diplomatski prtljag, sem ako ima osnovanog razloga za podozrenje, ne podleži carinskom pregledu. Taj je običaj vrlo star i održao se sve do danas usprkos čestim zloupotrebama. Pinheiro-Ferreira opravdava taj običaj ovako:

„Pogrešno je, kaže, ako se carinskim organima da pravo, da pregledaju poslanikov prtljag, pošto nema nikakve garantije, da će ovi organi vlasti respektovati nepovrednost njegovih hartija. Jedino zbog toga (tih njegovih hartija) njegov je stan nepovredan; ako dakle po mišljenju svih nije dužan da trpi pretres svog stana, ima tim više razloga, da ne trpi pregled svojih stvari.“

Pradier-Fodéré opet kaže da su carinske zloupotrebe česte i da se događalo da su diplomatski pretstavnici pravili posao od te svoje privilegije, ali da vlade zatvaraju

pred tim zloupotrebama oči. On predlaže da se vlade dogovore i tu privilegiju sasvim ukinu.¹⁾

Obim carinskih povlastica, za predmete koji ne spadaju u poslanikov lični prtljag zavisi od predusretljivosti strane države i različito je regulisan u raznim zemljama.

Po našem predlogu Zakona o opštoj carinskoj tarifi sa uvoznim i izvoznim carinama, čl. 9. tačka 4. (potrebe diplomatskog kora) sa izmenama §-a 21. Finansiskog zakona za 1938/39 g.:

„Samo na osnovu reciprociteta biće dopušten slobodan uvoz od carine:

a) Predmeti namenjeni za neposrednu potrebu diplomatskih osoba akreditovanih kod Nj. V. Kralja Jugoslavije kao i njihovog diplomatskog osoblja po meri povlastica koje uživa i kraljevsko diplomatsko osoblje u dotičnim državama;

b) natpisi, zastave, amblemi, pečati, kancelarijski formulari i nameštaji, koje uvoze diplomatska i konzularna predstavništva i druga administrativna nadleštva stranih država pod uslovom uzajamnog postupanja.“

Molba za oslobođenje od carine uslovljava se podnošenjem specijalnog uverenja potpisanih od poslanika ili otpravnika poslova, odnosno lica koja po tačci 4 članu 9. Predlogu zakona o opštoj carinskoj tarifi imaju pravo na oslobođenje, a overenog kod Ministarstva finansija, odnosno finansijske direkcije — šefa otseka za carinu (čl 43. Uputstva za izvršenje poslova prenetih na finansijske direkcije — otseke za carine i carinarnice).

Jednim raspisom Ministarstva finansija (C br. 39094 od 6. VII. 1923.) prema diplomatskim predstavnicima propisan je sledeći postupak:

„Diplomatski predstavnici i članovi diplomatskog tela u našoj zemlji uživaju na osnovu diplomatske nepovrednosti i povlasticu carinske nepreglednosti. Prilikom njihova prelaska granice carinski organi ne mogu podvrgnuti carinskom pregledu ni njihovu ličnost ni njihove ručne stvari, ni prtljag ni prepisku bilo u njihovoj diplomatskoj torbi

¹⁾ Pradier-Fodéré, II. str. 54.

(valizi), zapečaćenoj ili ne, bilo inače u zapečaćenim paketima ili kako bilo. Ni o novcu da li i koliko nose, ne mogu ih pitati.

Ovu povlasticu od strane naših carinskih vlasti uživace i naše diplomatsko osoblje na službi u inostranstvu.“

I za pošiljke koje dobivaju za svoju ličnu potrebu diplomatski pretstavnici uživaju kod nas slobodu uvoza bez carine na osnovu i u meri uzajamnosti.

Sem pomenutih glavnih, diplomatski pretstavnici uživaju i neke manje privilegije. Među njima više je istorijskog značaja pravo na bogomolju (droit de chapelle) i na vršenje verskih obreda (droit de culte). Nekad, u vreme verske netrpeljivosti, to je pravo imalo karakter jedne istinske privilegije. Na osnovu tog prava poslanstvo može da drži svog sveštenika, koji služi službu u naročitoj bogomolji, krsti, venčava itd. Kao što smo pomenuli, taj sveštenik spada u zvanično osoblje poslanstva i kao takav uživa sve njegove povlaštice.

Intresantno je, da je papska vlada sve do 1870. g. zabranjivala pruskom poslaniku, koji je u svom poslanstvu imao protestantsku kapelu, da dopušta rimskim građanima da dolaze na službu Božju u kapeli. Isto tako je zabranjeno bilo svešteniku pruskog poslanstva da drži propovedi na italijanskom jeziku. Papa je prešao da će zatvoriti kapelu, ako se to ponovno dogodi.

U ranija vremena diplomatski pretstavnik imao je u izvesnoj meri i sudsku vlast nad građanima svoje države, koji su stanovali u zemlji kod koje je bio akreditovan. Danas se njegova nadležnost u tom pogledu ograničava na nekoje administrativne funkcije i akte vanparničnog sudskog postupka.

Diplomatski pretstavnici nose u svečanim prilikama naročitu uniformu. Jedino pretstavnici Sjedinjenih Država čine u tom pogledu iznimku, njima je specijalnim zakonom od 1867. g. zabranjeno nošenje uniforme ili naročite službene odeće. Oni nose prilikom svečanih prijema obično večernje odelo. Iznimno, ako to lokalni ceremonijal traži (n.pr engleski dvor) oni mogu da obuku naročito svečano,

dvorsko odelo (culotte courte) i ukrasiti cipele zlatnom kopčom.¹⁾

Naš pravilnik o izradi i nošenju diplomatsko-konsularne uniforme sadrži sledeće propise:

I. Opšte naređenje

Član 1.

Svi diplomatsko-konzularni činovnici sa službom u inostranstvu dužni su imati uniformu. Kraljevski poslanici moraju je nabaviti još pre predaje akreditiva.

Isto tako, dužni su imati uniformu, u Ministarstvu: pomoćnici ministra, opunomoćeni ministri na radu u Ministarstvu, načelnici odelenja, šef kabineta i šef protokola.

II. Izrada i klase uniforme

Član 2.

Diplomatsko-konzularnih uniformi ima četiri klase i to: prva, za izvanredne poslanike i opunomoćene ministre; druga, za savetnike i generalne konzule; treća, za prve sekretare i konzule; i četvrta, za sekretare vice-konzule i pisare.

Član 3.

Prva klasa uniforme je:

a) Zatvoren frak od ugasito plave čohe, koji se na prsima zakopčava sa sedam zlatnih dugmeta sa državnim grbom. Jaka na fraku uspravljena i od tamno višnjeve kadive, vezana je palmovom granom isprepletenom krinom i opervažena zlatnim gajtanom. Prsa su vezena uspravnom palmovom granom s krinom i opervažena zlatnim gajtanom. Zarukavlja kao i jaka su od tamno višnjeve kadive vezena palmom i krinom sa pervazom. Na krstima je odgovarajuća šara od palme i krina. Naddžepnici su vezeni sličnom šarom. Skutovi od fraka opervaženi su zlatnim gajtanom i vitkom neprekidnom šarom samo od krinovog cveća.

¹⁾ Stuart, str. 510.

b) Dugačke pantalone od čohe kao i frak sa dvogubim zlatnim lampasom od širita 4 cm. širine, sa ispuskom tamno višnjeve boje između lampasa i potpeticama.

c) Dvorogi šešir od crnog svilenog filca, sa belim nojевим perjem na vrhu, državnom trobojkom kokardom i tri zlatna gajtana na desnoj strani. Državne boje na kokardi imaju ići redom polazeći iz centra kokarde.

č) Mač pljosnate oštice u koricama od crne kože; viseci na zlatnom visku od jedne petine mača, sa pozlaćenim balčakom u koga je držak od belog sedefa, koji ima na vrhu krunu s krstom, a pri dnu državni grb na jednoj pločici.

ć) Pelerina od ugasite plave čohe sa somotskom jakom iste boje.

d) Bele glacé rukavice; i

e) Duboka lakovana obuća bez kapne.

Član 4.

Druga klasa uniforme je:

a) Frak od iste čohe, boje i kroja kao i prve klase. Jaka sa granom od palme isprepletenom krinom, vezena je samo do dve trećine i opervažena zlatnim gajtanom. Prsa su vezena vitkom šarom samo od krinovog cveća i opervažena. Na krstima je odgovarajuća šara od palme i krina. Naddžepnici su vezeni sličnom šarom. Skutovi su opervaženi zlatnim gajtanom.

b) Dugačke pantalone od iste čohe kao i frak, sa zlatnim dvogubim lampasom od širita 3 cm. širine, sa ispuskom višnjeve boje između lampasa i potpeticama.

c) Dvorogi šešir sa crnim nojevim perjem na vrhu, državnom trobojkom kokardom i dva zlatna gajtana na desnoj strani.

č) Mač kao i za prvu klasu, s viskom bez veza.

ć) Pelerina, rukavice i obuća kao i za prvu klasu.

Član 5.

Treća klasa uniforme je:

a) Frak kao i za drugu klasu izuzev što na prsim i naddžepnicima nema nikakvog veza.

b) Pantalone, šešir, mač, pelerina, rukavice i obuća kao za drugu klasu.

Član 6.

Četvrta klasa uniforme je:

a) Frak kao i za treću klasu sa jakom, vezenom maramom grančicom od palme i krinom do jedne trećine. Prsa i skutovi opervaženi zlatnim gajtanom. Zarukavlje i krsta vezeni samo malim grančicama od palme i jednim krinom u uglu.

b) Dugačke pantalone od iste čohe kao i frak, sa zlatnim lampasom od širita 2 cm. širine, sa potpeticama a bez ispuske.

c) Šešir, mač, pelerina, rukavice i obuća kao i za treću klasu.

III. Nošenje uniforme

Član 7.

Diplomatsko-konzularna uniforma nosi se:

a) u inostranstvu: na Dan rođenja Nj. V. Kralja i na dan Ujedinjenja, prilikom blagodarenja u crkvi, i u svim prilikama kada šef zastupništva, prema ustanovljenom običaju i svom nahodenju nađe za shodno.

b) u Kraljevini: u svim prilikama kada Ministar inostranih poslova nađe za shodno.

Član 8.

Diplomatsko-konzularni činovnici, koji imaju pravo nositi oficirsku uniformu, ne mogu je nositi u mesto diplomatsko-konzularne u službenim prilikama, kada je propisano nošenje diplomatsko-konzularne uniforme.

Član 9.

O izvršenju prednjih propisa o izradi i nošenju diplomatsko-konsularne uniforme stara se Otsek protokola Ministarstva inostranih poslova.

Svaki diplomatski pretstavnik ima pravo na ceremonijal (droit au cérémonial) koji odgovara njegovom rangu. Odredba čl. 5. Bečkog pravilnika („U svakoj državi ustanoviće se jednobrazan način za prijem diplomatskih pretstavnika svake klase“) mnogo je doprinela tome da se kod svih evropskih država uveo u glavnom isti ceremonijal.

Po našem zakonu o taksama diplomatskih i konzularnih pretstavnici, ako nisu naši građani, slično kao i u drugim državama ne plaćaju taksu na lovačku katru, (Napomena 6. b. uz Tar.br. 101). Ovo ne vredi za počasne konzule.

Isto tako pretstavnici stranih država ne plaćaju kod nas po reciprocitetu državnu taksu na podvozna sredstva (automobile, motocikle, kočije, velocipede), koja su njihovo vlasništvo (Tar. br. 100. nap. 5.). Ipak i ova podvozna sredstva moraju u zakonskom roku javiti nadležnoj upravnoj vlasti radi registrovanja. (Čl. 106. tač. 2. Taksenog i pristojbenog pravilnika).

Kola diplomatskih pretstavnika nose naročitu tablu sa oznakom CD (corps diplomatique).

Rešenjem našeg Ministra pošta, telegrafa i telefona Br. 13.458 od 12. marta 1937. g. dopunjeno je čl. 27. Pravilnika o prijemnim radioaparatima za privatnu upotrebu sledećim stavom:

„Oslobodavaju se od plaćanja preplatnih taksa na prijemne radio aparate, pod uslovom reciprociteta, šefovi i osoblje poslanstva stranih država, strani vojni atašeji i šefovi konzularnih pretstavništava i to samo ona lica, koja su nacionaliteta, odnosno državljanstva zemlje dotičnog pretstavništva.“

Kao što smo već spomenuli diplomatski pretstavnik dobiva za putovanje naročiti pasoš i besplatnu diplomatsku vizu. Sem toga mu se daje i preporuka (laisser-passar) za carinske i druge vlasti da mu budu na usluzi i pomoći.

„Lice koje je snabdeveno diplomatskim pasošem uživa na osnovu međunarodnih tradicija i reciprociteta naročite povlastice u pogledu putovanja i prelaza granice“, veli naš pravilnik o diplomatskim pasošima od 1. VII. 1933. g. (čl. 1.).

Diplomatski pretstavnik uživa naročitu zaštitu i u dr-

žavama, u kojima nije akreditovan. Panamerička konvencija o diplomatskim pretstavnicima propisuje izričito u svom čl. 23:

„Članovi misije uživaju iste imunitete i prerogative u državama, koje prelaze da nastupe svoj položaj ili da se vrate u svoju zemlju, ili u kojima se slučajno nalaze za vreme vršenja svojih funkcija, ako su svoj zvanični karakter saopštili odnosnim vladama“.¹⁾

Godine 1900. vojvoda Veragua španjolski grande, kojemu je bilo povereno da predstavlja red zlatnog runa nemačkom pretstolonasledniku, zadržao se na povratku 48 sati u Parizu. Jedan od njegovih francuskih verovnika upotrebio je tu priliku i pokušao da protiv njega sproveđe sudsku zabranu. Na intervenciju španskog ambasadora u Parizu francuski ministar inostranih poslova dao je mišljenje „da diplomatski pretstavnik, pa i lice kome je privremeno poverena diplomatska misija i koje putuje preko francuske teritorije, da bi svoju misiju izvršilo u inostranstvu ili se vraća da bi podnelo izveštaj svojoj vladu, ima u svemu da se izjednači sa akreditovanim diplomatskim pretstavnikom i prema tome da se izuzme ispod mesne nadležnosti.“²⁾

DIPLOMATSKA SPREMA

Kod laika postoje o načinu života i rada diplomata netačni, često i naivni pojmovi. Za široku publiku diplomat je spletkar, koji sem u intrigiranju provodi vreme u zabavama, svečanostima i gozbama.³⁾

U provincijskoj dosadi Madame Bovary ovako zamislila život diplomata:

„Svet ambasadora se kreće po blistavom parketu, u salonima punim ogledala, oko ovalnih stolova pokrivenih čilimovima od velura sa zlatnim resama. Ima tamo haljina sa šlepovima, velikih tajni i strahovanja pritajenih pod osmehom“. (Le monde des ambassadeurs marchait sur des parquets luisants, dans des salons lambrissés de miroirs

¹⁾ Genet, str. 532; Stuart, str. 509.

²⁾ Genet, str. 535; Hurst, str. 225.

³⁾ Karović: Diplomacija, str. 35.

autour de tables ovales couvertes d'un tapis de velours à crêpines d'or. Il y avait là des robes à queue, de grands mystères, des angoisses dissimulées sous des sourires“).¹⁾

A crnogorski sedar, kojeg knez Nikola pita da li zna šta je to diplomata, odgovara: „Ako ja slažem, onda sam lažov, a ako ti nekog slažeš, onda si diplomata“.

Callières, autor dela „O načinu pregovaranja sa vladarima (De la manière de négocier avec les souverains) kaže da dobar pregovarač nesme nikad da zasniva uspeh svojih pregovora na lažnim obećanjima i neveri.“ Pogrešno je, veli, misliti, kao što to prost narod čini, da spretan diplomat treba da je velik majstor u podvali.²⁾

Choiseul, ministar inostranih poslova Luja XV. rekao je jednom prilikom, da je prava diplomatska finoća govoriti istinu, ponekad jačim glasom, ali uvek ljubazno.³⁾

Sam Talleyrand (1754.—1838. g.), možda najspособniji diplomat koji je ikad živeo, kazao je: „Diplomatija nije nauka lukavštine i dvoličnosti. Ako je iskrenost negde neophodna, onda je to pre svega u političkim pregovorima (transactions), pošto samo ona može da ih učini čvrstim i trajnim.⁴⁾

Istina, mi imamo dovoljno razloga da dvojimo da je Talleyrand uvek i u praksi uzimao iskrenost kao osnov svoje diplomatske i političke delatnosti. Stoga su nekoji bacili anatemu na njega i na celu njegovu struku, ne uzmajući u obzir, da su ga često prilike naterale da igra dvojčnu ulogu. Još danas Stefan Zweig veli za diplome, da su „duhovna rasa, koja nije još sasvim istražena, a najopasnija duhovna rasa našeg vremena.⁵⁾ Uostalom Talleyrand sam kaže: „Izdao sam Napoleona ali ne Francusku“ (u Francusku je svakako uračunavao i sebe). I već predosećajući carev pad on izjavljuje ministru policije Savaryju: „Ne sviđa se svakom da ostane u kući koja gori“. (Il ne convient pas à tout le monde de rester dans une mai-

¹⁾ G. Flaubert: *Madame Bovary*.

²⁾ Krauske, str. 16; Genet, str. 105.

³⁾ Karović, str. 34 i dalje.

⁴⁾ Pradier-Fodéré, I. str. 20; Genet, str. 105.

⁵⁾ Stefan Zweig: *Fouché*.

son qui brûle).¹⁾ Kad dolazi slom, koji je predviđao, on spasava što se spasiti može. Svakako ostaje njegova najveća zasluga što je takorekuć bez potresa omogućio povratak Burbona i uspostavljanje reda i mira u zemlji, u koju je sa svih strana upao neprijatelj (a to je bila onda skoro cela Evropa). Njegova uloga na Bečkom kongresu, gde je kao predstavnik poražene Francuske svojom diplomatskom veštini pozivajući se na načela legitimite i međunarodnog prava uspeo da razbije koaliciju protiv svoje zemlje i postane takorekuć arbitar kongresa, dovoljno je poznata.

„Talleyrand vredi više nego njegov glas, verujte mi, ima mnogo tobože čestitih ljudi, koji se nalaze u obratnom položaju“, kaže bankar Lafitte. (Talleyrand vaut mieux que sa réputation, croyez moi, et il y a beaucoup de prétendus braves gens qui sont dans une situation contraire).²⁾

De Saint-Aulaire upoređuje njegovu karijeru sa preponskom trkom na veoma raznolikom terenu i pod bojama koje nisu ništa manje šarene. (La carrière de Talleyrand est une course de fond et une course d'obstacles en terrains très variés, sous des couleurs qui ne le sont pas moins).³⁾

Taj neuporedivi ekvilibrista u visokoj politici doživeo je i nadživeo, ostajući skoro neprestano u prvim položajima: staru francusku monarhiju, revoluciju, carstvo i restauraciju, stigavši tako do juliske monarhije, u čijem stvaranju je takođe imao udela. Madame de Staël kažu za njega da liči na male pajace sa glavom od pluta a nogama od olova; ma kako ih se bacalo i okretalo, oni se uvek opet nadu na svojim nogama. (Ce bon Maurice ressemble à ces petits bonshommes qu'on donne aux enfants, dont la tête est en liège et les jambes en plomb: on a beau les jeter, les renverser, ils se retrouvent toujours sur leurs pieds).⁴⁾

Bilo kako bilo, Talleyrand kao i posle njega Bis-

¹⁾ St. Aulaire: Tallyrand, str. 405.

²⁾ St. Aulaire, str. 412.

³⁾ St. Aulaire, str. 281.

⁴⁾ St. Aulaire, str. 239.

marck, često je postizavao veći efekt otvorenosću, nego kojekakvim smicalicama, i to stoga što se toj otvorenosti svet nije nadao. Niko nije mogao da poveruje da jedan diplomata može jasno i otvoreno da kaže istinu, te su svi tražili neke i tajne videli zamke, gde svega toga nije bilo. (Otuda i čuvena Bismarckova izreka: „Ako treba da zavarаш ljudе, reci im istinu“). Ali u tome se baš i sastoji diplomatska veština: kazati istinu na pravom mestu i u pravim časima.

Među diplomatima, kao u svakom zvanju, ima i dobrih i loših ljudi. Verujemo da Zweig preteruje i generališe, kad naziva diplomate sve od reda: „profesionalni hazarderi, umetnici spretnih ruku, praznih reči i hladnih živaca“.¹⁾

U novije vreme, naročito pod uticajem Wilsonovih ideja, postavio se zahtev da se onemogući tzv. tajna diplomacija, koju se proglašilo za jednu od glavnih uzročnica zavade i ratova između naroda, i da se svi diplomatski pregovori vode u punoj svetlosti dana. Suprotno tome mnogi tvrde da diplomacija bez tajne i ne može da postoji. Sam Briand, inače pobornik „nove diplomacije“ uzvikuje u toku rasprave tajnog odbora francuskog parlamenta: „Ukinuti tajnu diplomiju! Pa diplomacija i ne može biti drukčija nego tajna!“ (La diplomatie ne peut être que secrète!)²⁾ Ipak široka javnost, bar u demokratskim državama, ima sve više mogućnosti da se upozna sa spoljnom politikom svoje vlade i da ju nadzire. Sem toga, članovi Društva Naroda dužni su da sve svoje međunarodne ugovore javno registruju kod Sekretarijata Društva Naroda. („Sekretariat ima odmah da zavede u protokol i objavi čim bude moguće svaki međunarodni ugovor ili obavezu, koje u buduće zaključi jedan član Društva. Ni jedan od ovih međunarodnih ugovora ili obaveza neće važiti pre nego što se zavede u protokol: čl. 18. Pakta Društva Naroda“).

Posleratne tendencije u diplomatskoj kaže Dr. Ivan

¹⁾ Stefan Zweig: Fouché.

²⁾ Paul Allard: Le Quai d'Orsay, str. 64.

Subotić, svode se u glavnom na ove tri ideje: 1. rad diplomatiјe treba da je javan, 2. ona treba da je što jače potčinjena međunarodnom pravu i 3. ona treba da služi ne samo svojoj državi nego i međunarodnoj zajednici.¹⁾

Jesmo li postigli taj ideal ili smo mu se bar približili?

Sem izvesnog napretka, koji, kao što smo pomenuli, postoji u pogledu javnosti diplomatske delatnosti, moramo da odgovorimo odrečno. Ali za to nije kriva diplomatiјa sama.

Posle kratkotraјnog optimizma po svršetku Svetskog rata nastupio je opet period opшteg haosa i nesigurnosti: bellum omnium contra omnes, rat sviju protiv svih. Kao što kaže Winston Churchill, primirje je sklopljeno još 1918. g. ali mir još uvek nije.

„Nema više međunarodnog prava u Evropi: sad se radi samo o tome kako da jedni druge pokolju kao psi.“

Ko govori te gorke ali istinite reči? Možda neki od današnjih pacifista, jedan Lord Cecil? Nije, već Napoleon. (Istina tek u izgnanstvu na Sv. Heleni, pošto je i sam već nebrojeno puta prekršio međunarodno pravo, setimo se samo otmice vojvode d'Enghiena). Ali ma da stare više od jednog veka, Napoleonove reči kao da su namenjene današnjem svetu. „Il n'y a plus de droit des gens en Europe, il ne s'agit plus que de s'assommer les uns les autres comme des chiens.“²⁾

Nadajmo se samo da današnji učestali kongresi i konferencije diplomata neće opravdati Napoleonu izreku o njima, da su oni Machiavellijev pero udruženo sa Muhammedovom sabljom. (“Un congrès est une fable convenue entre les diplomates, c'est la plume de Machiavel unie au sabre de Mahomet“).³⁾

Po jednoj drugoj Talleyrandovoj izreci diplomatija je uvek nezahvalan posao, pošto svako vidi pre neuspehe

---

¹⁾ Dr. J. Subotić: Savremena diplomacija.

²⁾ Balzac: Maximes et pensées de Napoléon, str. 135.

³⁾ Balzac, str. 114.

nego uspehe, za koje sem toga ima dovoljno razloga da ih se krije,

Da posao diplomatičke službe nije lak i da se ne sastoji samo u šetanju po salonima, potvrđuje i poznati stručnjak za međunarodno pravo, Garcia de la Vega, kad kaže: „Nema valjda težeg zvanja od diplomatskog“. Jedan drugi autor, inače protivnik mnogih diplomatskih privilegija, Pere, govori slično: „Nema višeg, težeg i potrebnijeg zvanja od diplomatičke službe“.¹⁾

Kakav treba da bude diplomat po svojim osobinama i svojoj spretnosti?

„Savršeni poslanik, kaže Bernard, treba da ima sve vrline tela i duha. On nesme da bude ni prestar ni premlad, ni premalen ni prevelik. On nesme da bude tako malen kao onaj poslanik iz Bologne, kojeg je papa Bonifacije VIII. zamolio da ustane i ne kleći više, kad je poslanik već stajao; ni tako velik kao onaj engleski poslanik, koji je šetajući po varoši, morao da se sagne da pogleda jedan izlog, našta ga je vlasnik radnje učitivo zamolio da sjaši s konja“.²⁾

Ma da pisac očigledno preteruje, nema sumnje da spoljašnjost u diplomatičkoj službi, kao u svakom drugom pozivu koji dovodi ljudi u stalni kontakt s društvom, nije bez značaja.

Ne možemo ovde nabrajati sve osobine koje treba da ima dobar diplomat. On svakako treba pre svega da ima urodeni takt, prisustvo i gipkost duha.

Kad je Napoleon jednom u prisustvu dvorjana napao Talleyranda, predbacio mu izdajstvo i sasuo nanj čitavu bujicu najpogrđnijih reči, Talleyrand nije ni okom trenuo, već samo na izlasku iz Tuilerija uzdahnuo: „Kakva šteta da je tako veliki čovek tako loše vaspitan!“.³⁾

Von Kiderlen-Wächter, nemački diplomat pod Viljemom II. znao je da priča, kako je jednim dobro nanišanjem pogotkom sprečio međunarodne komplikacije.

¹⁾ Geršić, str. 625 i dalje.

²⁾ Genet, str. 100.

³⁾ St. Aulaire, str. 214.

Kiderlen je u to doba bio savetnik nemačkog poslanstva u Kopenhagenu. Baš u to vreme vladalo je u danskoj prestonici veliko ogorčenje protiv Nemačke i jednom prilikom svetinja se skupila da napadne članove nemačke misije.

„Kad sam jedne večeri došao pred kuću, u kojoj sam stanovao, priča Kiderlen, ugledah pred njom masu uzbudjenih ljudi. Upitao sam šta se tu zapravo dešava. A oni su počeli da viču: Ovde u kući stanuje jedan od nemačkog poslanstva, tome ćemo sad sve prozore da razbijemo. Hura! vičem i ja i već uzimam prvi kamen i bacam ga u — prozor kućegazde (koji je stanovao u prizemlju, dok sam ja imao stan na drugom spratu). Svetinja je oduševljena i pomaže mi iz svih snaga. Za tili čas svi su kućegazdini prozori bili razbijeni. Zadovoljna time, rulja se zatim povukla. Sutradan ja sam naravno platio gazdi njegove razbijene prozore.

Da nije bilo moje doskočice obadve vlade, nemačka i danska našle bi se u nezgodnoj situaciji. Nemačka bi protestovala, danska vlada bi se morala izviniti, došlo bi do diplomatske prepiske itd. što sam ja sve bukvalno jednim udarcem sprečio.¹⁾

Važne vrline diplome jesu oprez, rezerva i diskrecija.

„Prvi i najbolji savet koji mogu da dam mладом човеку koji ulazi u diplomatiju, kaže jedan engleski diplomat, jeste da sluša a da ne govori (to listen, not to talk), sem toliko koliko treba, da dovede druge do toga, da pričaju“.²⁾

Prirodno je, da dobar diplomata mora da si prisvoji opširno znanje na raznim područjima, naročito na polju politike, prava, ekonomije, sociologije, istorije i geografije. On treba osobito dobro da upozna zemlju u kojoj vrši svoju misiju.

Od velike važnosti za diplomatu jeste poznavanje stranih jezika, po mogućству i jezika zemlje u kojoj de-

---

¹⁾ Paul Sethe: Im Banne der grauen Eminenz.

²⁾ Genet, str. 133.

luje. Jedan od opštih uslova za prijem kandidata u diplomatsku struku jeste poznavanje svetskih jezika, obično dveju i to francuskog kao obaveznog, a drugog po izboru kandidata.

Ipak bilo je čuvenih političara i diplomata, koji nisu znali strane jezike.

Za Disraelija, koji je vrlo loše i sa nemogućim izgovorom govorio francuski priča se, da je bio tako malo svesan tog nedostatka, da je na svu silu htio da otvori Berlinski kongres govorom na francuskom jeziku. Tek diplomatska veština njegovih kolega odvratila je mače neizbežnu katastrofu. Uspeli su naime da ga ubede, da bi imalo za posledicu opšte razočarenje, ako bi se takav majstor engleskog jezika kao što je on, služio drugim jezikom nego onim u kojem je stekao svoju govorničku slavu.¹⁾

Dok je nekad diplomatsko zvanje bilo skoro isključivo domen aristokratije, danas je prijem u diplomatsku službu otvoren tako reći svima. To naravno ne znači da može svako bez daljega da stupi u diplomatsku službu. Prijem u tu službu u skoro svim državama regulisan je posebnim zakonima i uredbama i od kandidata se traže naročite kvalifikacije i ispiti. Za stupanje u diplomatsku službu nije više dakle toliko važno poreklo, već stručna spremam. Jedino za šefove diplomatskih misija postoji, kao što smo već u početku spomenuli, običaj da se za njih uzimaju i amateri, ljudi van struke; viđeni političari, naučnici, književnici itd.

Za poslanike i po našem zakonu ne važe uslovi o spremi diplomatskih činovnika.

„Opunomoćeni ministri i izvanredni poslanici mogu biti postavljeni na te položaje bez obzira na vreme provedeno u državnoj službi i kvalifikacije.“ (Zakon o uređenju Ministarstva inostranih poslova).

Uslove za stupanje u diplomatsku službu svih ostalih propisuje kod nas Uredba o prijemu u službu i polaganje ispita činovnika Ministarstva inostranih poslova od 31. jula 1930. g. sa izmenama i dopunama od 28. februara 1931. g.

---

¹⁾ Genet, str. 122.

Lice koje traži da bude postavljeno za diplomatsko-konzularnog činovnika mora sem opštih uslova propisanih Zakonom o činovnicima za pripravnike prve kategorije ispunjavati i sledeće specijalne uslove:

- 1) biti ispod 30 godina starosti na dan 1. decembra one godine u kojoj podnosi molbu za prijem u službu;
- 2) imati diplomu fakulteta kod domaćeg ili stranog univerziteta ili diplomu državnih ili ekonomskih nauka koju priznaje beogradski univerzitet kao ravnu svojoj;
- 3) mora položiti prijemni ispit.

Prijem pripravnika vrši se dva puta godišnje, izborom ministra, posle položenog prijemnog ispita a prema budžetskim mogućnostima.

Ministar inostranih poslova raspisuje prvi stečaj svake godine najdalje do 15. aprila za onoliki broj pripravnika koliko je za tu godinu predviđeno budžetom. Uz prijavu za taj konkurs koju treba podneti najdalje do 1. maja, moraju se podneti isprave, koje dokazuju da kandidat ispunjava gore pomenute opšte i specijalne uslove. Za slučaj da i posle prvog konkursa ostane još slobodnih, u budžetu predvidenih pripravničkih položaja, Ministar raspisuje pod jednakim uslovima i drugi konkurs i to najdalje do 1. oktobra iste godine.

Sam prijemni ispit sastoji se iz pismenog i usmenog dela.

Pismeni deo ispita sačinjava:

- 1) Izrada sastava na francuskom jeziku iz opšte diplomatske istorije;
- 2) Izrada sastava na srpsko-hrvatskom jeziku iz narodne istorije;
- 3) Prepis jednog francuskog teksta na pisaćoj mašini veličine dve strane u dva primerka.

Za izradu svakog od ovih sastava kandidatima se daje po četiri časa vremena, a za prepis mašinom jedan čas. Pri izradi sastava nije dopušteno služiti se ma kojim pomoćnim sredstvom, knjigom ili beleškama; jedino je pri izradi francuskog sastava dopuštena upotreba jezikovnog francuskog rečnika, ali ne i dvojezičnog.

Na usmenom delu prijemnog ispita polažu se sledeći predmeti:

- 1) Narodna istorija od najstarijih vremena do danas;
- 2) Opšta diplomatska istorija od Francuske revolucije do zaključno ugovora o miru kojima je završen Svetski rat;
- 3) Međunarodno javno pravo;
- 4) Međunarodno privatno pravo;
- 5) Geografija (politička, ekonomска i etnografska) s naročitim pogledom na Kraljevinu Jugoslaviju i susedne zemlje.

Osim toga kandidati, koji nisu na univerzitetu ili njemu ravnim visokim školama ekonomskih ili državnih nauka uspešno položili sledeće predmete moraju pred komisijom polagati ispit i iz ovih predmeta;

- 1) Građansko pravo sa porodičnim;
- 2) Javno pravo sa administrativnim;
- 3) Građanski parnični i vanparnični postupak;
- 4) Narodna ekonomija.

Kandidati koji to u svojoj molbi naznače ispituju se, na svoj zahtev, i iz engleskog jezika. Taj je ispit takođe pismen i usmen.

Za kandidate koji su s uspehom položili pismeni i usmeni prijemni ispit, ispitna komisija sastavlja izveštaj Ministarstvu.

Kandidat koji je pao na jednom predmetu prijemnog ispita ima, za slučaj da se ponovo prijavi, ponoviti ispit samo iz tog predmeta.

Diplomatsko-konzularni pripravnici stiču posle dve godine pripravničke službe pravo da polažu stručni diplomatsko-konzularni ispit.

Stručni ispit može se jedamput ponoviti. Pripravnici, koji nemaju uspeha ni prilikom ponovnog polaganja stručnog ispita ili koji ga ne polože u roku od četiri godine od postavljanja, otpuštaju se iz službe.

Stručni diplomatsko-konzularni ispit sastoji se iz dva dela. Prvi deo obuhvata pismeni i usmeni ispit, drugi deo samo usmeni.

Prvi deo. Pismeni ispit sastoji se iz redakcije na fran-

čuškom jeziku jednog aide-memoire-a ili note (političke, konzularne ili administrativno-pravne) povodom jednog zamišljenog slučaja; taj slučaj komisija daje diktando kandidatima na samom ispitu. Kandidati mogu pri izradi konsultovati i tekstove koje im komisija stavi na raspoloženje.

Usmeni ispit polaže se iz ovih predmeta:

- 1) Opšta diplomatska istorija dvadesetog veka i
- 2) Nacionalna diplomatska istorija od početka devetnaestog veka do danas, sa savremenim problemima spoljne politike Kraljevine Jugoslavije.

Drugi deo. U ovom delu polažu se sledeći predmeti:

- 1) Međunarodno javno pravo, naročito s obzirom na Kraljevinu Jugoslaviju i njene međunarodne ugovore;
- 2) Uređenje i rad Društva Naroda;
- 3) Međunarodno privatno pravo, naročito s obzirom na Jugoslaviju i njene međunarodne ugovore;
- 4) Uređenje Ministarstva inostranih poslova, diplomatskih i konzularnih pretstavnštava u inostranstvu (zakoni, uredbe i pravilnici);
- 5) Diplomatska i konzularna služba (zajedno s protokolom i ceremonijalom) — teorijski i praktično;
- 6) Opšta trgovinska politika i spoljna trgovinska politika Jugoslavije, poznavanje njenih trgovinskih ugovora.

Ispitne komisije za prijem i za stručni diplomatsko-konzularni ispit imenuje Ministar inostranih poslova svojim rešenjem. Prelsednik komisije je načelnik upravnog odbora Ministarstva a članovi su načelnici političkog, konzularno-privrednog i pravnog odelenja, kao i potreban broj profesora univerziteta ili drugih viših prosvetnih zavoda za pojedine ispitne predmete.

Do početka XX. veka nije bilo žena diplomata po karijeri. Tek izuzetno ženama su u prošlosti poveravane načite misije (Lady Wortley Montague, Mille de Kerroual, Chevalière d'Eon u XVIII. veku itd.) Poznat je Ženski mir (La Paix des Dames) zaključen ugovorom u Cambrai-u

1529. g. između Luize Savojske, majke Françoisa I. i Margarete Austriske, tetke Karla V.¹⁾

Danas ni pol nije više u svim državama zapreka za stupanje u diplomatsku službu. Prvi je Urugvaj 1912. g. postavio ženu za sekretaricu svog poslanstva u Bruxelles-u, posle njega dobiva ženske diplomate Norveška (1914. g.), zatim Bugarska (1922. g.). Sad postoji već devetnaest država koje imaju žene u svojoj diplomatsko-konzularnoj službi, među njima i Sjedinjene Države, Sovjetska Unija, Turska, Kina i Japan.

Velika Britanija naprotiv naročitim dekretom od 1921. g. onemogućila je ženama pristup u diplomatsku struku. Jugoslavija takođe još nema žena diplomata.

1936. g. došlo je u Kopenhagenu do večanja, koje je zadalo teške brige maršalu danskog dvora. Ženski poslanik Sjedinjenih Država udala se naime za jednog danskog oficira. Sad je nastalo pitanje da li njemu, kao suprugu gospode poslanice pripada naročiti rang pri dvorskim prijemima ili on ostaje u rangu običnog oficira. Problem je rešem time što je gospođa poslanica dala ostavku na svoj položaj.

Kao supruga diplomate žena oduvek igra značajnu ulogu u diplomatiji.

Ona učestvuje zajedno sa svojim mužem na svim zvaničnim prijemima i svečanostima; kao žena šefa misije ona je domaćica kod svih priredbi u poslanstvu samom. Ona čak priređuje izvesne prijeme u svoje ime. Njeno ime ulazi u listu diplomatskog kora.

Nije zato ni čudo, što se u svim državama obraća naročita pažnja na to s kojom će ženom diplomata stupiti u brak. Skoro sve države ograničavaju svojim diplomatskim pretstavnicima slobodu sklapanja braka. U nekim zemljama potrebno je za ženidbu naročito odobrenje, negde samo ako je u pitanju strankinja, dok je negde diplomati uopšte zabranjeno da uzme za ženu strankinju.

Nijedan činovnik ili službenik našeg Ministarstva

---

¹⁾ Pradier-Fodéré, I. str. 345; Krauske, str. 228 i dalje; Nys str. 337 i dalje; Geršić, str. 242; Genet, str. 173.

inostranih poslova ne može se oženiti bez prethodnog odobrenja svog Ministra a po saslušanju stručnog saveta. Službenik koji protivno postupi gubi službu.

„Glavni zadatak svih diplomatskih službenika u današnje doba razvijenih saobraćajnih sredstava, kaže Redlich u svom delu „Međunarodno pravo kao zamena za diplomaciju“ (International Law as a substitute for diplomacy) jeste, da jednostavno primenjuju instrukcije koje dobivaju od svog ministarstva“. Prema tom shvatanju diplomatova uloga danas u glavnom bi se svodiла na ulogu posrednika u predaji saopštenja njegove vlade vladu kod koje je akreditovan i obrnuto.

Na kraju svog izlaganja Redlich dolazi do zaključka da je diplomacija odigrala svoju ulogu i da bi u dogledno vreme imalo da ju zameni međunarodno pravo.

Mislimo da je Redlichova zamisao u najmanju ruku preuranjena. Pa ako u budućnosti i dođe do nove organizacije sveta, na široj, međunarodnoj bazi, uvereni smo da će diplomacija, ma da u novoj formi, i dalje postojati. Lepo kaže istaknuti francuski diplomata Jules Cambon: „Ono što teži ka promeni jeste spoljašnjost ili ako hoćete ukras diplomacije. Suština ostaje ista, pošto se ljudska narav ne menja i pošto će reč jednog poštenog čoveka biti uvek najbolje sredstvo, kojim se jedna vlada može poslužiti da njenog gledište pobedi.“¹⁾

---

1) Jules Cambon: Le diplomate.

B I B L I O G R A F I J A

- Gl. Geršić* : Današnje diplomatsko i konsularno pravo. Beograd 1898.
- Slobodan Jovanović* : Ustavobranitelji i njihova vlada.
- Karović Pavle* : Diplomacija, Beograd 1936.
- Dr. Miletta Novaković* : Osnovi međunarodnog javnoga prava, I. i II. knjiga.
- Nikolaj Pahorukov* : Zbirka ugovora i konvencija o pravnoj pomoći u građanskim i krivičnim stvarima.
- Leopold Ranke* : Srbija i Turska u XIX. veku.
- St. Stanojević* : Istorija srpskog naroda.
- Jaša M. Prodanović* : Ustavni razvitak i ustavna borba u Srbiji.
- Stefan Zweig* : Fouché.
- Paul Allard* : Le Quai d'Orsay.
- De Saint-Aulaire* : Talleyrand.
- Honoré de Balzac* : Maximes et pensées de Napoleon.
- Jules Cambon* : Le diplomate.
- Dictionnaire Diplomatique* (Académie diplomatique, Paris 1933).
- Raoul Genet* : Traité de diplomatie et de droit diplomatique, tome I: L'agent diplomatique, Paris 1931.
- Frnest Nys* : Les origines du droit international.
- Kâlidâs Nâg* : Les théories diplomatiques de l'Inde ancienne et l'Arthaçâstra, Paris 1923.
- Pradier-Fodéré* : Cours de droit diplomatique.
- James Brown Scott* : Le français, langue diplomatique, Paris 1924.
- M. Bogitschewitsch* : Halbsouveränität.

Hatschek-Strupp : Wörterbuch des Völkerrechts und der Diplomatie, Berlin 1925.

Otto Krauske : Die Entwickelung der ständiger Diplomatie vom fünfzehnten Jahrhundert bis zu den Beschlüssen von 1815 und 1818.

Marquis Francisco de Reynoso : 50 Jahre Diplomat in der grossen Welt.

Paul Sethe : Im Banne der grauen Eminenz.

Zechlin Walter : Diplomatie und Diplomaten.

Redlich M. D. : International Law as a substitute for diplomacy, Chicago 1929.

ŠTAMPARSKE GREŠKE

- Na 7. str. 7. red odozgo umesto „apocrisiarit“ treba da stoji **apocrisiarii**.
- „ 9. „ 9. „ „ „ „ **peregre** „ „ „ **peregre**.
- „ 10. „ 7. „ „ „ „ **ie** „ „ „ **je**.
- „ 14. „ 15. „ „ „ „ **1379. g.** „ „ „ **1739. g.**
- „ 23. „ poslednji red posle reči „Irska“ treba da dode zapeta.
- „ 30. „ 7. red odozgo posle „(abdikuje)“ treba izostaviti tačku.
- „ 34. „ 15. „ odozgo umesto „Maroco“ „ da stoji **Maroko**.
- „ 46. „ 19. „ odozgo „ „ **mondataire** „ „ „ **mandataire**
- „ 50. „ 12. „ odozdo „ „ **iedan** „ „ „ **jedan**
- „ 57. „ 12. „ „ „ „ **npustva** „ „ „ **upustva**
- „ 59. „ 8. „ „ „ „ **Vam** „ „ „ **vam**
- „ 61. „ 12. „ „ „ „ **jedne** „ „ „ **jedine**
- „ 75. „ 15. „ odoz o „ „ **sa** „ „ „ **za**
- „ 75. „ 22. „ „ posle „Makedoniji“ treba da dode tačka.
- „ 76. „ 10. „ „ umesto „arhitvu“ treba da stoji **arhivu**
- „ 81. „ 3. „ odozdo „ „ **Nlih** „ „ „ **Njih**
- „ 84. „ 6. „ „ „ „ **njegove** „ „ „ **njihove**
- „ 90. „ 7. „ odozgo posle „Le siècle de Louis XIV dolaze znaci navoda
- „ 93. „ napomena 1) posle „Le français“ dolazi zapeta
- „ 98. „ 13. red odozgo umesto „Diplomatskf pretstavnici četvrte klase
treba da stoji **Diplomatski pretstavnici četvrte klase**
- „ 101. „ 14. red odozgo reč „i“ posle „preuzeta“ treba brisati.
- „ 103. „ 10. „ „ umesto „sapšatava“ treba da stoji **saopštava**
- „ 107. „ 16. „ „ **dugo** „da“ treba brisati
- „ 109. „ napomena 1) umesto „Predier — Fodéré“ treba da stoji
Pradier — Fodéré
- „ 110. „ 4. red odozgo umesto „lettre de récrénce“ treba da stoji
lettre de recréance
- „ 112. „ napomena 1) umesto „Predier Fodérē“ treba da stoji
Pradier — Fodérē
- „ 114. „ 16. red odozgo umesto „Zbrojevka“ treba da stoji **Zbrojovka**
- „ 117. „ 1. „ „ „ „ **zo** „ „ „ **za**
- „ 122. „ 10. „ „ „ „ **svake** „ „ „ **sudske**
- „ 129. „ 11. „ „ „ „ **§ 78** „ „ „ **§ 79**
- „ 131. „ 18. „ „ „ „ **čl. 64 grpp.** „ „ „ **§ 64 grpp.**
- „ 139. „ 19. „ „ „ „ **intresantno** „ „ „ **interesantno**
- „ 145. „ 16. „ „ „ „ **Talieyrand** „ „ „ **Talleyrand**
- „ 147. „ 5. „ „ „ „ **neke i tajne** „ „ „ **neke tajne i**
- „ 149. „ 2. „ „ posle „krije“ treba da dode tačka.
- „ 155. „ 14. „ odozgo umesto „večanja“ treba da dode **venčanja**
- „ 158. „ 3. „ „ „ „ **ständiger** „ „ „ **ständigen**

ČLANCI I RASPRAVE

- Dr. Mihailo Gavrilović*: Suspendovanje prvoga srpskoga ustava, februar—mart 1835. g. Arhiv za pravne i društvene nauke, knjiga I. 1906. g.
- M. F. Hristić*: Naša diplomatska struka, Otadžbina 1882.
- J. M. Jovanović*: Objavljanje diplomatske prepiske, Arhiv za pravne i društvene nauke, knjiga I.
- B. Marković*: Diplomatska služba (Narodna enciklopedija prof. St. Stanojevića).
- Kosta St. Pavlović*: Zakon o ustrojstvu Ministarstva inostranih poslova donet na osnovu Turskog ustava 1838. Arhiv za pravne i društvene nauke, juli—avgust 1934.
- Dr. Ivan Subotić*: Savremena diplomacija. Arhiv za pravne i društvene nauke, juli—avgust 1937.
- José Gacon y Marin*: Les fonctionnaires internationaux. Académie de Droit International, Recueil des cours 1932. Tome 41.
- Sirr Cecil Hurst*: Les immunités diplomatiques. Académie de Droit International, Recueil des cours 1926. Tome 12.
- Graham Stuart*: Le droit et la pratique diplomatique et consulaires, Académie de droit international, Recueil des cours 1934. Tome 48.
- „Völkerbund und Völkerrecht“: Jahrgang 1937, Heft 2.